شماره (٧٧) تەشرین دویم (٢٧١٠) کوردەی (٢٠١٠) میلادەی

گوڵ سوو

مجلەیەگ مانگانە گشتی‌یە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بلاوئەکریەگ

- نەوەیل نوومان لە غەریبی چەو برینەسە نیشتمان
- شار نەجەف ئەشرەف مردی و زینگ کوردەیل فەیلی هالەتی
- شێخ مەحموود حەفید و هووز قەڵەوڵس

گوڵ سوو

GULL SOO MAGAZINE

شماره (٧٧) تەشرین دویم (٢٧٠٩-٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی

مجلەیەگ مانگانە گشتی‌یە لەلاین دەزگای رووشنهویری ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەگ

06

خەیاڵ ئادەمیزاد هەمیشە پڕە لە یادگاری وەسەرهاتەیلی، و ئادەمیزاد عیراقی.....

26

تا رووژ ئمروو چارەنویس هەزاران رووڵەی کورد فەیلی نادیارە و بوینەسە شەهیدەیل .....

44

وەرجلە ماوەیگ فۆتۆگرافەر کورد هونەرمەند عەلی ئارکادی، یەکم پێشانگا یا مەعرەز شەخسی.....

قەیران کوردەیل فەیلی لە سایەی نەوین ئاشتی کوومەڵایەتی ٤

ئایا تویەنیمن نەخش ئابووری خوەمان نووەو بکەیمن؟ ١٨

خانەقی لە پرووسەی تەعریبەوە ئەرا فەوتیان یەکجاری؟ ٣٤

(مۆنالیزا)ی کوردستان کییە؟ ٣٦

شاعر (زەینەب خالد) لە دادگایی عشق تا رووشنایی بار گوزران فەیلیەیل ٤٢

شیرەژنەیل لە هویرەوبریاگ ٤٦

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەڕێوەبەر نویسان

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نەسرین میرزا
ئارام حەسەن
هەوراز ئەمین

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

مطبعة الطباع

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

سەروك بارزانی گوڕ و تینیگتر بەخشیە نەخش کورد لە عراق تازە

لە شوون هەیشت مانگ لە دەرچگن ئاکام هەڵوژاردنەیل پەرلەمانی لە عراق و لە ئەنجام ناکوکیەیل توند و نەمەنن متمانە لەناونی کوتلەیل سیاسی عراقی، گشت دەسپیشخەریەیل ناخوەیی وهەرێمی و تەنانەت ناودەوڵەتییش ك لە رێ گوشارەیل ئەمریکا لە بان کەسایەتیەیل وهێزە سیاسیەگان عراقی ئەرا دامەزرانن حکوومەت تازە وە ئەنجام نەڕەسی و عراق سەرلەنوو لە بشیوی و پاشاگەردانی نزیکەو بوی و بارودوخ ئەمنییش وەیەکجاری شیویا و ژمارەی فەرەیگ لە هاوڵاتیەیل وەتایەت هاوزووانەیل کورد فەیلی و لە شار بەلەدرووز و هاوڵاتیەیل مەسیحی بوینە قوروانی کردەوەیل تیرۆریستی و سەرکردایەتی کورد وشەخس سەروك بارزانی وەهەس کردن وە وەرپرسیاری نیشتمانی و ئەرا ئەوەگ شیرازەی بارودوخەگە زیاتر لە یەك نەچەکیەی دەسپیشخەری یاموبادەرەی میژوویی و بی وینەیگ پیشکەش لایەنەیل ناکووك عراقی کرد و تویەنست سەرجەم هێزەیل سیاسی لە هەولێر پایتەخت لە دەور مێز گفتوگوو گردەو بکەیگ و رێککەفتنیگ لە ناونیان ئمزا بکەیگ ك سەرجەم لایەنەیل رازی بکەیگ . سەروك بارزانی وەی دەسپیشخەریە تویەنست نوای کارەساتیگ گەورا بگریگ و ریگە چارەیگ عراقیانە ئەرا قەیران سیاسی عراق بوینیگەو ك وڵاتەیل هاوساو ناوچەگە عاجزمەنن لە یەکخستن هەڵویستەیل هێزەیل سیاسی عراقی و دامەزرانن حکوومەت نوو , وەڕاسی سەروك بارزانی وەی دەسپیشخەریە گوڕو تینیگ زیاتر بەخشیە نەخش کورد لە عراق تازە و نیشان دا ك کورد نەخش محوەری لە سەرجەم پروسەی دیموکراسی و سازین عراق نوو بازی کەیگ و وە بی هاوبەشی و هاوکاری کورد لای تەرازویەگە هەمیشە لەنگ مینیگ و سەقام وئاسایش لەتی جیگیر نیەکریەێ.

سەر نویسەر

قەیران کوردەیل فەیلی لە سایەی نەوین ئاشتی کوومەڵایەتی

کفاح هادی

ئەوەگ کوومەڵگای عیراقی لە سەرەتای سەدەی وەرینەو وەچەو خوەی دیەی، ئەوە ئەرامان ئاشکرا ئەکا ك فۆرمە کوومەڵایەتیەگەی فرە تورتە و فرە جار دویر و نزیکەو بوود لە بنەمایەیلیگ هاودژ وەل گرێیەست یا عەقد کوومەڵایەتی وە مەعنا مەدەنیەگەیەو، یەیشە ئاشکرای نەوین وەرپرسیاری کوومەڵاتی کرد لە ئاکام ئەو دویر و نزیکەو بوین و هاودژیە...

یەکیگ لە دیاریترین رویداگەیلیگ ك لە بان نەوین وەرپرسیاری کوومەڵایەتی جەخت ئەکا، ئەو هەڵوێست کوومەڵایەتی نامەسئوولە بوی وەرانوەر ئەوەگ تویش کوردەیل فەیلی هات وە دەس رژیمەیل وەرین و لەلایەن چەن کەسیگ ك ئامادەبوین ئەرا بەشداری کردن لە چەپاوکردن و کوتکوت کردن لاشەی قوربانیەیل.

لەی باوەتە لە نویسەر و رۆماننویس سەلام عەبود پرسیمن ك شایەتحاڵ زینگیگ بوی لەبان ئەوەگ تویش کوردەیل فەیلی هات و وەی جوورە ئەرا گۆڵ سوو قسەکرد و وت:"چەپاوکەرەیل وە دریژایی تاریخ مللەتەگەمان هەر جوور یەکن لە گشت وەخت و شوونیگ ، هەر خوەیان بوین لەشوون هاتن هێزەیل ئەمریکا ئەرا عیراق مۆزەخانەی عیراقی چەپاوکردن، هەر خوەیان بوین بەڵگەنامەیل و ئەرشیف دەوڵەت چەپاوکردن، و دارایی مللەت بردن، هەر خوەیانیش بوین ك لە چەپاوکردن یەهوودیەیل بەشداری کردن و ، لە سال ١٩٦٣ لە کوودەتاگەی بەعس حورمەت عیراقیەیل شکانن؛ وەی جوورە تویەنیم بویشیم ك چەپاوکەرەیل شایەت ئایەمەیلیگ بوون لە جادە خڕخوەن و تیەن وچن و شایەت ڕیکخرایییگ بوون، وەلی غەریزەی گشتی هیلیدەمان ناو ئەیانە بنەیم چەپاوکەر، یانە بەشیگن لە دیاردەیگ کوومەڵایەتی ك بایەسە ئعتراف وەپی بکەیمن و ئقرار وە وجوودی بکەیم، چوینکە ئەگەر قەوارە و سروشت یا تەبیعەت و ناوەرۆکی نەزانیمن، نیەتویەنیمن چارەسەری بکەیمن...

سەرلەنوو ئویشیمن: چەپاوکەر کییە؟ شایەت تو بوید، شایەت من بووم و شایەت هەر کەسیگتر بوود ك لە وەختیگ دیاریکریای ئەرا چەپاوکردن ئامادەس، چەپاوکردنیش شایەت دزین ماڵ و موڵکیگ بوود، یا دزین تاریخ، یا دزین گیان و دزین خوین و ژیان و کار و تەنانەت دزین یادگاری، ئەیە چەپاوەو یانەیشە چەپاوکەرەیلن...

لە دیمەن کوردەیل فەیلی من شایەتحاڵیگ بویم لە شکانن حورمەت کەسوکارەیلمان و ئەو ماڵەیلە ك باسیان کردم و ئەوانەگ باسیان نەکردم وەك نویسەر و رووژنامەنویسیگ، یا خەیاڵخوەشیگ، من لەورا وەچەو پڕ لە عەسر و خوسەبار و تەنیا وسیام و ئەرا گردەوکردن قەیریگ سیاسەتمەدار تەقالا ئەرا ئەوە کردم ك کاریگ بکەیمن تا هەقیان بسینیمن و تۆڵەیان بکەیمنەو، ئەویش لەو وەختە وە ئەقلیەت جایلانەی گەرمیگ وەلی تەماشای خوەم کردم هویچ وەپیم نیەکریەید، و تەنیا ئەوە نەود ك ئی دیمەنە لە خەیاڵم عەمبار بکەم تا دویای سی ساڵ وەری بیەم...

ئی دیاردە تەنیا لە کوومەڵگای عیراقی پەیا نەویە، چوینکە، یە، شایەت لە هەر کوومەڵگایگ پەیا بوود لە وەخت لەقی یا خەلەل بنیەوی ناوەندی ك ریگە ئەرای خوەش ئەکا، تەنیا سپەریگ مەردم لەلی قورتار ئەکا ئەوەسە ك سستەم گشتی کوومەڵایەتی و بنەمایەیل ئەخلاقی خودی داشتوون لەو وەختەیلە ك شیوایشیو و گرژی کوومەڵایەتی گشتی روی ئەیا، ك لەلای گشت کەسیگ گرنگی یا زەروورەت پەیا بوود ئەرا وەرگردن ئی دەرفەتە و یەیشە لە فرە لە ولاتەیل رویدا، تەنانەت لە ناو ولاتەیل پیشکەفتییش، وەلی لە کوومەڵگای عیراقی لەوەر جیاوازی و فرەیی نەتەوەیی و رەگەزی و جوگرافی و لەوەر دوبارەوە بوین رویداین ئی جوورە داوریانەیلیگ، ئی زەخیرەی میراتیە بویە جووریگ لە نەریت ك وەختی رویداگەیل بتەقنەو، یەکراس چەپاوکەرەیل دیار دەن و دوارەوە بوین ئی ئۆپەراسیۆنە بویە مایەی ئەوە ك چەپاوکەرەگە وەرجلە رویداین کارەگە، خوەی ئامادە بکا ئەرا چەپاوکردن و ، یەیشە هێلیدەی وەخوین سەردیەو چەپاو بکا، چەپاو خوین و موڵك وماڵ و نامووس مەردم، چوینکە چەپاوکەرە".

لەجوواو پرسیاریگ لە باوەت تایبەتمەندی کێشەی کوردەیل فەیلی، سەلام عەبود ئویشی:"ئی پرسیارە گیچەڵ یا ئشکال قویلیگ دیری پەیوەندە وە چینیگ ك تویش چارەنویسیگ هات، تویەنیم ناوی بنەیمن نائاسایی، وەو مانا من جوور ئادەمیزادیگ عەرەب و باشووری وەختی جوور عەرەب باشوور سەرکوتکریایمن، لایەنیگ بوی ك وەرگری یا دیفاع لە لیمان بکا، یەی زووانیگ بوی، هەرچەنی ك کزیش بوی، وەلی وە هەر شیوەیگ بی وەرگری لەلیمان کرد، تەنانەت کوردەیل کوردستانیش وەختی تویش زەرەد هاتن زووانیگ بوی وەرگری یا دیفاع لەلییان بکا، مەسیحیەیل لە گشت لایگ دیفاع لەلیان کریەید، یەهوودیەیل ك گرووپ بویچکەلانەیگن وەرگری لە لییان کریەید؛... تەنیا چینیگ لە عیراق ك زووان نەیاشت و هویچ کەس نیەتواید وەرگری لەلیان بکا نە لە فارس و نە لە عەرەب و نە لە کوردیش، چین کوردەیل فەیلیە، یانە تویش چارەنویس تووقبەریگ هاتن و ، تویش هەڵکەندن لە ریشگ و هەڵکەندن لە ئنسانیەت هاتن و یەیشە تایبەتمەندی کێشەی کوردەیل فەیلیە".

لە باوەت غەریبی ئادەمیزاد و گومبوین ناسنامەگەی لە سایەی رژیمەیل تۆتالیتاری، سەلام عەبود ئویشی:" من هەواڵەی ئی پرسیارە کەم ئەرا ژنیگ کورد فەیلی ك وەل شویەگەیەو کووچ وەپی کریا، ئی ژنە ژن نازار و ئەزیزیگ بوی لە دلم، لە خێزانیگ بوی ك وەراسی کەسوکارمن، وەل شویەگەیەو تەسفیرکریا و ، مەبەس لەی کارە خوەی نەوی، مەبەسیان شویەگەی بوی، وەلی وەلیەو چوی و مکوڕ بوی لەبان چیین وەل پیاوەگەیا... خوەدان ئەیە بەنە یەکا...

وەختی کووچ وە کوردەیل فەیلی کردیان، بەشیان کردوین ئەرا چەن وەجبەیگ، یەکمجار شویەگەی دەرکریا و ناو خوەی وەلیا نەهاتوی چوینکە عیراقی بوی، وەلی دویای ماوەیگ وە عیراقی شمارەی نەکریا، ئی چارەنویسە ئایەم تووقنی، چوینکە تو نیەزانید کەی عیراقیید و کەی عیراقی نید، تو کەی بویدە بەشیگ لە نیشتمان یا کەی هایدە دەیشت نیشتمان، کەی بەشیگید لە دەوروگرد کوومەڵایەتی عەرەبی یا کوردی یا فارسی و کەی بەشیگ نید؟!!".

نویسەر و شیەوکەر سیاسی زیا شەکەرچی لە پەیوەندییگی وەل گۆڵ سوو لەی باوەتە ئویشی:" ئمروو ئیمە لە فرەتر کێشەیلمان لە قەیران گشتی نەوین بنەما و نەوین هەڵوێست پاك ژیەیمن، ئەوسا مللەت عیراق یەکیگ لەو مللەتەیلە بوی ك هەمیشە خاوەن بنەمایەیل بەرز بوی، وەلی دیارە ك رمیان گەورایگ کەفتە ناو توور وەرپرسیاری یا مەسئوولیەت کوومەڵایەتی، شایەت وەرپرسیاری کوومەڵایەتی وجوود داشتوود، وەلی لەو ئاستە نیە ك بیلید کوومەڵگاگە یەکگرتی بوود جوور یەك جەسە".

شەکەرچی زیاتریش وت:" قەیران گومکردن بنەمایەیل و وەرپرسیاری کوومەڵایەتی وەختە گشت ناوچەگە بگریدەو، و یەیشە لەوە سەرچاوە گرتیە ك ئیمە دویاکەفتیمنە لە رەسین وە کاروان تازەگەری ك بنەمایەیل ئنسانی نوویگ لەلی کەفتەو، و ئیمەیش لە لی دویریمن و کوومەڵگاگەمان لە حاڵەت دەربەن نەوین وەرانوەر ژیەید، شایەت لایەنەیل شەوقداریگ وجوود داشتوون وەلی یە بەس نیە، چوینکە هەڵقولیان یا تەفاعول ئنسانی بایەسە لە وەخت خوەی بوود، و بایەسە وەردەوام بوود، وەلی سیاسەتمەدارەیلمان خەریك زووران دەسلاتدارین و... بایەتە هویر لەوە بکردیان ك چوین حوکم بکەن و چوین بەرنامەیلیگ بڕشنن ئەرا کوومەك کوومەڵگا تا لە قەیرانەگانی دەرچوود".

وەهـــار مەینـــەتی

عەلی حوسێن فەیلی

خەیاڵ ئادەمیزاد هەمیشە پڕە لە یادگاری وەسەرهاتەیلی، و ئادەمیزاد عیراقی یادگاریەیلی پڕن لە دیمەنەیل تراژێدی ك ئارشیف سەردەمەیلیگە ناویان نریاس عومر ئادەمیزاد ... ئەوەگ ئاسایی بوود، ئادەمیزاد شانازی وە ستەم و مەینەتیەیل خوەیەو ناکا؛ وەلی ئیمنە وەبی ئەوەگ وە خوەمان بزانیم، هووکارەی ستەم ستەمکارەیل بیمنە، بەدبەختی بیەسە ڕەفیق ڕووزگارمان و سیمای سویرەتمان و شیوەی قسیەکردنمان... ئایا ئاسانە ك لەی فەتح ڕەشبینی یا تەشائۆمە بدرایم؟ وەتایبەتی ئەگەر خواست گوێریان لە هویر و لە کارکردنمان زەفت بکەن تا هەمیشە لەو دووڵ قویلە گیر بایم و نەدرایم.
ئەوانەگ بایەخ دەنە کەیس کورد فەیلی فرە نین، چ لە خود ڕوولەیل ئی چینە یا لە مەردمانیگتر، ، وەلی بی گومان هەلوێست و دەنگەیل نەمریگ هەس لەی کێشە پشتگیری کردن هەرچەنی ك زوورمی ئەو دەنگەیلە دەسلاتیان کەم و قەلەمڕەویان فرە وەکار نەویە.
وەداخ فرەیگەو دویای ئەوەگ لەوە ڕەسیمنەو ك ئیمنە لە دەسلات تەشریعی لە بەغدا وجوود نەیریمن؛ ئیرنگە لەوە ترسیم ك ئەو ترویسکە ئومید مەنگمانە وە دەسلات جیوەجیکردن لە کیس بیەیم؛ چوینکە گشت ئاراستەگان ئەوە نیشان دەن ك ئیمنە وەرەو دویرەوخستن و پشتگووش خستن نوویگ چیمن لە لایەن نەتەوەیی و سیاسیەوە ك توانای ڕوی وەڕوی بوینی نەیریمن، ئەویش هووکار مەزەوی و جیۆپۆلێتیکیە، ئی هووکاریشە ئەوە سابت کرد ك هووکاریگ کارا و یەکلاکەرە لە زوورمی وردەکاریەگان ڕەسم کردن نەخشەی سیاسی و بویەسە واقعیگ حاشاهەڵنەگر.
ئایا قەناعەت وەوە دیریم ك مەزلوومیەت ئادەمیزاد کورد فەیلی تەنیا شکاتیگ سیاسیە ك سیمایگ شۆڤینی وەپیەو دیارە، یا لە ئاکام کەڵەکە بەسان قانوونەیل زالمانەی دەسلاتەیل زووردارەو هاتگە؟
تاریخ خوەنەیل وە ئاسانی لەوە ڕەسنەو ك ئی زوڵم و ستەمە کار تەنیا حکوومەت و دەسلاتیگ دیاری کریاگ نیە، وەلی وەدریژی سەردەمەیل فرەیگ کەم و زیای و سووك و سەخت جوور مەوج دەریا دیار دایە، و هووکارەیل فرەیگیش وەشوونیەو بویە ك شمارەکردنیان سەختە.
ئەوەگ مایەی دڵ ڕەنجیانمانە ئەوەسە ك دویای هەفت ساڵ لە گوێریان، هویچ قانوونیگ لە لایەن حکوومەتەیل و پەرلەمانەیل یەك لە شوون یەك نەنویسریا ئەرا مەحکووم کردن ئەو تاوانەیلە ك وەناو حکوومەت عیراق دەرهەق کورد فەیلی ئەنجام دریان و وە شیوەیگ ڕەسمی و داوای پۆزش و وەخشین لە لیان بکەیگ، و وە ئاگامان نەرەسیە ك قانوونیگ هەس ك وەبی گومان ئەوە سابت بکەیگ ئیمنە هاوڵاتی ڕەسەنیمن لەی وڵاتە و هویچ قانوونیگیش تەشریع نەکریا هەق خوریاگمان بەیدەوە یا سیمای ئیرادەو خواستیگ ڕەسم بکەیگ لەی باوەتە.
ئەوەگ بتویەنیم کار وەپی بکەیم تەنیا ئەو چەن قانوون گشتیەسە ك وەل گەورایی کەیسەگەمانەو نیەگونجیەن و لەیوا دیارە ك چەوەڕی کردنمان دەیان ساڵ ترەك کیشیگ و یەیشە لەلای دەسلاتەیل تەشریعی و جیوەجیکردن کاریگ ئاساییە هەر وەك چوین گەیای کردن پۆستەیل ئیداری ناکاریگەر کریاسە چارەسەریگ ئەرا هاوردنەوەی هەقەیل خوریاگمان، ك وەداخ فرەیگەو بویەسە گەوراترین ئامانج کوت فرەیگ لەو کەسەیلە ك بایەخ دانەسە کەیسەگەمان.
ئایا ئی دیدگای کارکردنە چارەسەر گشت کێشەگانمان کەیگ و هەقەیل مادی و مەعنەویمانە وە گوورەی دڵ سینیگەوە؟
توانامان کەمەو وەختمانیش کەمتر و کێشەگانمان ڕووژ وەڕووژ گەوراترەبوون و هاوخەمی کردن وەل کەیسەگەمانەو وەرەو دویا چووگ، ئایا تویەنیمن میکانیزمیگ هاوسەنگ پەیا بکەیمن ئەرا هەڵگرتن یەکم هەنگام ڕاسکانیمان؟ ... دیارە ئیمنە سەو کردویمن وەختی خەیاڵ ئەوە کردیمن ك وەهار مەینەتیمان گوزەیشت.

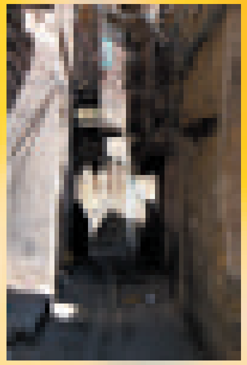

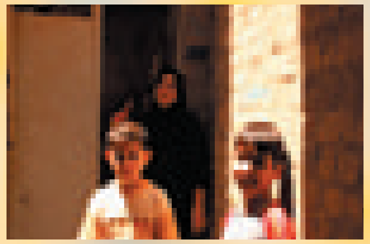

قانوونەیل ڕەگەزنامە یا (جنسیە) ك لە شوون ڕمیان ڕژیم دیکتاتۆری هەموار یا (تعدیل) کریان، هەرکەسی لە باوگ و داڵگیگ عیراقی پەیا بوود وە عیراقی دەیدە قەڵەم و ڕەگەزنامەی عیراقی دوبارە دریەیدە ئەو کەسەیلە لەوەر هووکارەیل سیاسی و ڕەگەزپەرستی و مەزەوی لە لیان خستنەسەی، یەیشە لایەن نویسریای قانوونە، وەلی لە لایەن جیوەجیکردنەوە بڕ فرەیگ تەگەرە و گیروگرفت و ڕیگر بوودە تویش ڕووڵەیل ئەو کوردەیل فەیلیە ك تەسفیر کریانە و ئیسە توان ڕەگەزنامەی عیراقی وەربگرن.

لەی باوەتە هاووڵاتی فازڵ جەبار ئاغالی فەیلی ئویشی:" دویای عەدامکردن باوگم، خوەم خێزانەگەم تەسفیر کریایم؛ و دویای ڕمیان ڕژیم هاتیمنەو ئەرا ولات خوەمان و وەرج لە نزیکەی دو ساڵ داواکاری پیشکەشکردم ئەرا وەرگرتن ڕەگەزنامەی عیراقی، وەلی تویش گیروگرفت ئەوە هاتم ك باوگ و داڵگم لە دەیشت دادگا زەواج کردنە، و عەقدەگەیان لە دادگا تۆمار نەکردنە تا ئەوە سابت بکەن هاوسەر یەکتر بوینە؛ لەوەر ئەوە دادگا ئیسە داوا لەلیم کەید (مقتبس حکم) و (شهادە وفاە) بارم وەنە وەکور ئی پیاو ژنە شمارەم نیەکەن".

فازڵ زیاتر ئویشی :" ئیسە من لەوەر نەیاشتن ڕەگەزنامە؛ بیکار نیشتمە و ئەرا هەر کاریگ بچم داوای ڕەگەزنامە لەلیم کەن، و یەیشە بویەسە کێشەی خوەم برا و خوەیشکەیلم لەو ڕووژەوە ك ئەرا عیراق هاتیمنەسەوە".

ئاماژەیش وەوە دا ك بەڵگانامەیلیگ جوور (مقتبس حکم) عەدامکردنی و فەرمان تەسفیر کردنیان و گشتی ڕووژ و تاریخیش هابانیان هەر لە عەدام کردن باوگیان تا ڕەسیدە جیوەجیکردنی و ناو کەس وکارەیلی، یانە گشتی شایەتی ئەوە دەن ك خوەی برا و خوەیشکەیلی مناڵ باوگیانن، وەلی دادگا هیمان ئەوە ئینکار کەید و هەواڵەی ئی فەرمانگە و ئەو فەرمانگەیان کەید، ك تەنیا دەرکردن (مقتبس حکم) عەدام کردن باوگی زیاتر لە دو مانگ وەپی چویە.

جەختیش لەبان ئەوە کرد ك ": من لە دەزگای شەهیدەیل ناو باوگم دیمەسەوە ك یەیش ئەوە سابت کەید ك عەدام کریایە و ماڵ و موڵکی گشتی چەپاو کریایە و بریایە و خێزانەگەی تەسفیر کریایە؛ وەلی وەل گشت ئی دیکۆمێنتەیلە، قازیەگە قەبوولیان نیەکەید و ئویشی یە کار شەخسیگە و قانوونی نیە و پەیوەندی وە ڕەگەزنامە یا جنسیەوە نەیری".

لە کووتایی قسەگانی فازڵ ئویشی :" لە کارکردنا ئیسە ئستغلالم کەن و هەر لە سەعات هەیشت شەوەکی تا سەعات نوو شەو کار وەپیم کەن و تەنیا دە هەزار دینار دەنە پیم و هەتا لە ڕووژەیل جومعە و عوتلە و بوونەگانیش کاروەپیم کەن".

لەلای خوەیەو سەرچاوەیگ لە فەرمانگەی بار کەسایەتی (دائرە الاحوال المدنیە) ك قەبوول نەکرد ناو خوەی ئاشکرا بکەید ئویشی:" لە وەخت داواکاری وەرگرتن ڕەگەزنامەی عیراقی، کێشەی عەقدەیل زەواج هالە نوای گشت کێشەیل ڕووڵەیل تەسفیرکریایەیل لە کوردەیل فەیلی، چوینکە زوورمیان لە غەریبی و لە ئاوارەیی ژن خوازینە و عەقدەیل زەواجیان ناقانوونیە چوینکە لە دادگا جیوەجی نەکریانە".

سەرچاوەگە زیاترەك وت :" یەکیگ تر لەو کێشەیلە ك تویشیان تیەید کێشەی بەیان پەیابوین یا (بیان ولادە) ك بایەسە لە سەفارەت عیراقی لەو ولاتە بارنەی ك ئەرای تەسفیر کریانە، ئەگەریش بەڵگەنامە و مستمسکات نەیاشتوون (بیان ولادە) وەپی نیەن و وەختی تیەنەوە داوای (بیان ولادە) لەلیان کەن و ئەگەر نەیاشتوینەی بایەسە (حجە ولادە) لە دادگای عیراقی دەر بکەن ك دەرکردنی لە دو تا سێ مانگ کیشێ، و یەیشە یەکیگە لە گەوراترین کێشەیلیگ ك تویش ئەو کوردەیل فەیلیە تیەید ك تەسفیر کریانە و ئیسە ئەرا عیراق هاتنەسەوە".

گریەکوورەیل نوویگ لەوەردەم کوردەیل فەیلی

یاسر عماد

فەیلیەیل عیراق باوگ فەقیر و نەدارەیلن

ج. عەلی میری

عیراق ئەو وڵاتەسە ك هەمیشە شوون ناکووکی و بەدبەختی و ماڵویرانی بویە و سەرەتای دامەزرانن دەوڵەت عیراق جووریگ لە نقلانەی فەقیری وەپیەوە دیار بویە و دەردەسەری و نائومیدی فرەیگ ڕوی لە مللەتەگەی کردگە و جەنگ و کاولکاری هەر لەتی وەردەوام مللەت فەقیر و کەمدرامەت چەوسانەسەوە و ژیان گشت چینەیل لەتی جویر یەك نەویە. لەسەردەم پاشایەتی تا کۆماری و سەرەتای حوکم دکتاتۆریەت فەقیر چەوەری دەس حکوومەتەیل یەك لە شوون عیراق کردنە ئەرا ئەوەك بارووەزع ژیانیان وەرەو خاستر بووەن و کەمیگ لە بار ژیانیان سووکەو بکەن و بیکاری و دەسبەتاڵی لە وڵات نەمینیگ و قوناغەیل ژیان لەلای نەدارەیل رویەو خاسی بووگ، وەلی وەداخ فرەیگەوە لەگشت دەسڵات تازەیگ هەمان تاسەو هەمان حەمام بویە و ئاسۆی فەقرەیل ڕوی لە کزی کردگە و لە باوەت بارووەزع ژیانەوە کەمدەسی و بەختی فرەیگ هاتە بان خیزانەیل فرەیگ، یەیش لە وەختیگ وە گوورەی ئاست ئابووری عیراق نەبایەس هویچ خیزانیگ وە دەس فەقیریەوە گرفتار بویاتاگ لەوەر ئەو هەمگە سەرچەوەی فرەی فراوانە ك لەی وڵاتە هەس.
کوردەیل فەیلی بیجگە ئەوەك دنگەیگ سەرەکی بوینە لەجموجویل ئازادیخواز و بەشدار ڕاسەقینەیگ بوینە لە شوورشەیل کورد وەتایبەت لە شوورش ئەیلوول گەورا و لەلایەن مەسەلەی نەتەوەییەوە دەور بالایگ داشتنە و هەر وەنا کورد و کوردبوینەوە تەسفیر و دەروەدەر کریان و ڕووڵەیلیان لە زندانەیل عیراق لە ژیر سزای ناعادلانەی ڕژیم بەعس گیان لەدەسدان و بیجگە ئەوەیش وە هەزارەها لە لیان بی سەر و شوون و زینگ وەچاڵ کریان، وەلی وەل ئەوەیشا کوردەیل فەیلی لەوەرجە ئەو کارەساتە ك هاتە بانیان ئابووری عیراق وەدەس خوەیان بویە و بازرگان و خاوەن کارەیل ئازاد لەتیان هەڵکەفت و هەر وەو سەبەبیشە هەزارەها خیزان نەدار و فەقیر لە سایەی ئەوان ژیان، چوینکە گەوراترین و دیارترین بازارەیل بازرگانی عیراق کۆنتڕۆڵ بوی وەدەسیانەوە و دەرفەت دیانە بیکار و فەقیرەیل دەسەو کارەو بوون لەلایان و چەنەها خیزان وە سەبەب ئەوانەوە دابین هەوەجەیلیان کریا و خوەشگوزرانی خوەیان کردیان لە سایەی خوداو کوردەیل فەیلی. ئیسەیش ئەگەر بایگ و کیشە و گرفت فەیلیەیل جویر مەسەلەی شوناسنامە و هاوردنەوەی موڵك و ماڵەیلیان چارەسەر بکریەیگ ك لەوەخت خوەی لەلیان وە زوور زەفت کریا و بریا، یا حکوومەت تازەی عیراق قەرەبوو گشت ئەو زەرەدەیلە ئەرایان بکا، ئەوە بیگومان ئەو چالاکی و زرنگی ئەوانە دوبارە جویر جار جاران تیەیگەوە و تویەنن دریژە بیەنە کارەیل بازرگانی و گەرمکردن بازارەیل لە ئەوسا خاستر و فەقیریش تیکەی نان بکەفیگە دەسی، لەوەر ئەوە تویەنیم بویشیم: کوردەیل فەیلی جموجویلدەر (محرك) ڕەورەوەی ژیانن لەی وڵات پر لە بەدبەختیە و حەیفە پشت لەلیان هەڵکریەیگ و چارەسەر کیشەیان نیەکریەیگ، چوینکە نەك هەر ئەوان زەرەدمەن بوینە، بەڵکوو خیزانەیل تریش وەبوونەی ئەوانەوە سەرچەوەی ڕزقیگ نەیرن و ناڵنن وەدەس گرفت ژیان ڕووژانەوە، هەر لەوەر ئەوەیش ئویشیم فەیلیەیل باوگ فەقیر و نەدارەیلن.

نەوەیل نوومان لە غەریبی

چەو بڕینەسە نیشتمان

گوڵ سوو

لە لای پەیوەندیدارەیل وە ماف یا هەقەیل ئادەمیزاد عێراقی و بایەخ دەرەیل وە کەیس کورد فەیلی ئاشکرایە ک فرە لە رووڵەیل کورد فەیلی ک لە وڵاتەیل غەریبی پەیا و بوینە ئیسە نەوەی دویم و سێیمن و لە لایەن جوگرافیاوە دابەش بوینەسە بان دەوڵتەیل فرەیگ لە جەهان هەر لە وڵات نەرویژەو بگرەی ک ها لە لەنگەر باکوور یا قوتب شەمالی تا رەسیگە وڵاتەیل خوارین زەوی لە قارەی ئوسترالیا.. چەن نەوەیگ لە کوردەیل فەیلی ک نیشمان خوەیان تەنیا وە یادگاریەیل باوگ و دالگەیلیانەو ناسن، یادگاریەیل ئەو سەردەمە ک نیشتمان لە دووسداشتن وەلیانا فرە رەزیلی کردیاد وەختی هەڵەتەیل تەسفیرکردن و بی شوون و نوێنکردن دژیان ئەنجام دریا لە لایەن رژیم شوڤینی بەعسی... یەکیگ لە دووسەیلمان ک لە خیزانەیل کورد فەیلی لە ئیران فرە نزیك بوی، ئەوە ئەرامان باس کرد ک:" ئەوەگ مایەی ئەڵاجەوی هاتن و سەرسورمانمان بوی، ئەوە بوی ک کوردەیل فەیلی فرە دڵیان لەلای نیشتمانەگەی خوەیانەو بوی و شانازی وە عیراقیەت خوەیان کردیان، ئەوەیشە وە هووکارەکردن مناڵەیلیان ک وە شیوەزووان عیراقی قسە بکەن تا زووان نیشتمانەگەیان لە هویریانەو نەچوود و هەر وەی جوورەیشە وەل نەوەی دویمیانەو ک لە ئیران هاتیانە دونیا، هەمان رەفتار داشتن" ... زیاتریش وت :"گرینگترین چشتیگ کوردەیل فەیلی لە گشت وڵاتەیل غەریبی جەخت لە بانی کردیان ئەرا نەوەیل نوویان ئەوە بوی ک عیراقین و هەمیشە یادگاریەیل عیراق خستیانە ناو یاد و دل و دەروینیان".

هەرچەنی ک کوردەیل فەیلی لە وڵاتەیل غەریبی شناسنامە وەرگردیان وەلی تا رووژ ئمروو هەوڵ وتەقەلای ئەوە دەن ک شناسنامەی عیراقییان دوبارە بسیننەوە... لەی باوەتە گفت و گوویگ ئەنجام دایمن وەل یاریدەدەر بەرێوەبەر گشتی فەرمانگەی کووچکردن لە وەزارەت کووچ و کووچوەپیکریایەیل سەتار نەورووز ک وەی جوورە قسەکرد:" سیفەت (کووچکەرەیل) هەر لە سەردەم رژیم وەرینەو نانە قەی کوردەیل فەیلیەو ، و ئیمەیش لە وەزارەتەگەمان کارنامەیگ دانمایمنە تاگەر کوردەیل فەیلی شناسنامە و رەگەزنامەی عیراقی خوەیان بسیننەوە و ئەرا ئی مەبەسیشە چەن لوجنەیگ پیکهاوردیمنە ک سەردانەسە کامپەیل کووچوەپیکریایەیل لە ئیران تا بکەفنە شوون ئی باوەتە و چەن هەنگام خاسیگ لەی ریگە ئەڵگرتیمنە".

لە باوەت باروەزع کووچوەپیکریایەیل فەیلی لە ئوسترالیا ک لە ئیرانەو ئەرا ئەی وڵاتە چوینە و کێشە و گیرو گرفت وەل وەزارەت کووچ ئوسترالیا دیرن، سەتار نەورووز ئەوە ئاشکرا کرد ک :"چەن دیداریگ وەل فەرمانبەرەیل وەزارەت خارجیەی ئوسترالیا ئەنجام دایمنە لە باوەت مەسەلەی کوردەیل فەیلی و کێشەگەیان ئەرایان رووشنەو کردیمنە و چوین یانە لە عیراقەو دەرکریانە و ماڵ و موڵکیان گشتی زەفت کریایە وهەتا شناسنامەیشیان لەلیان بریاس ک سابت ئەوە کەی ک هاووڵاتی عیراقیین و ئەوانیش قەوڵ دانە پیمان ک وە وردی باخەوەر وەزارەت کووچ ئوسترالی بکەن لەی باوەتە".

لە باوەت داین رەگەزنامەی عیراقی وە نەوەیل نوو کوردەیل فەیلی، سەتار نەورووز ئویشی:" وەل فەرمانگەی سەفەر و جنسیە لە وەزارەت داخلیە تەنسیق کردیمن و ئەوانیش وە گەرمی پیشوازی لە پیشنیارەگانمان کردن و قەوڵ دانە پیمان وە شیوەیگ قانوونی و ئسوولی بکەفنە شوون ئی کارە، ئیمەیش ئیسە کار لە بان ئەوە کەیمن ک گشت کوردەیل فەیلی لە ریگەی سەفارەتخانەیل عیراقەو لە وڵاتەیل غەریبی رەگەزنامەی عیراقی وەربگرن و پرووژەیگیش داشتیمن ک وە ریگەی ئەنتەرنێتەو جیوەجیی بکەیمن وەلی لەی باوەتە توانامان وەگوورەی خواست نەوی و کارەگە سەخت بوی، وەلی لەبان ئەوەیشەو ئیمە هیمان هەوڵ دەیمن کوومەك نەوەیل نوو کورد فەیلی بکەیمن تا بەڵگەنامەیل عیراقی خوەیان گیر بارن".

سیاسەت بەرژەوەندیەیل

ئدریس جەبار

پشتگیریکردن رووسیا لە چەسپانن سزایەیل تازە لەبان کۆمار ئسلامی و بیجگە ئەوەیش وەکارهاوردن شیوازیگ لەگفتوگوو جیاواز وەل ئیرانیەیلا، مایەی گوێرانکارییگ بنەرەتی نیە لە سیاسەت مۆسکۆ وەرانوەر وەتەهران ك بەرژەوەندی فرەیگ بەسیگەیانە یەکەوە.

رووسیا هەر لەزویەوە جنگ گەورایی ئەرا ولایەتەیل یەکگرتگ لەوەر کردگە و توایگ وەشیوەیگ سەروەخوەیی وەك جەمسەریگ تازەهەڵکەفتگ لە جەهان هاوشان ئەمریکا خەریگ گەمەی سیاسی بووگ و شایەت گەمەی ئیجاریشە جیاوازی خاسیگ وەل گەمەیل ئەوسای یەکێتی سۆڤێتا داشتووگ. تەهران ئویشیگ مۆسکۆ تومەتبارە وە ئەوەك خوەی داسە پاڵ سیاسەتەیل واشنتۆن و بەشدارە لەو پیلانەیلە ك ئەمریکا دژ وە ئیران دانەیگەیان، لەلایگ ترەوە کۆمار ئسلامی وە وەرگرتن هەوەجەیل سووزەمەنی لە رووسیای هاوسای، ئەو ئابلوقە و سزایەیلە لەبانی کەمەو بووگ ك لە لایەن کوومەڵگای ناودەوڵەتیەوە لەبانی چەسپیاگە لەوەرانوەر وەردەوامیداین وە بەرنامە نەوەویەگەی.

سیاسەتمەدارەیل کرملن وەخاسی وەل باروەزع ئیسەی سیاسەت ناودەوڵەتیا مامڵەت کەن و مەلایەیل ئیرانیش وە هەمان ریتم (ئیقاع) وەل رووسیایا ئەو سەما کەن ك تا ئیسەیش وە گوێرانکارییگ چەوەری نەکریاگ لە سیاسەت مۆسکۆ تەماشا کریەیگ. بەرژەوەندیەیل باڵا بنەرەت سیاسەتە و هەر لەبان ئەو بنەمایشە مۆسکۆ و تەهران چەوبەس لە جەهان کەن و هەر لەو رویەوە کوومەڵگای ناودەوڵەتی وە ئەوە چەواشە کەن ك رووسیا دیدی وەرانوەر ئیران ئاڵشت بویە و ئیرانیش هەڵویستەیل تازەی رووسیا تومەتبار کردگە و (مێدڤێدیڤ) سەرۆك ئەو وڵاتە وەبەشیگ لە نەعرەتەیل دعایەی ئەمریکا تاریف کردگە دژ وە کۆمار ئسلامی. رووسیا چەو لە قەڵغانەیل مووشەکی یا (سارووخی) ئۆرووپای خوەرهەڵات و دەسوەرداین واشنتۆن لە ناوچەیل قەوقاز و ئاسیای ناوین نیەپووشیگ و کیشەی سیخورەیلیش وەل ئەمریکایا بووگە مایەی زینگەوبوین ناکووکیەیل کویەن ناونیان.

مۆسکۆ ك وەسەرچەوەی تەمویلکردن بەرنامەیل نەوەوی ئیران دانریەیگ، چ مەعنای دیریگ ك ئیسە لە زووان خوەرئاواوە زانیاری لەبان پەرەسەندن ئەو بەرنامەیلە وەرگریگ و ئەو رویداگەیلە وەمایەی نیگەرانی زانیگ و هەرەشەی گرتنەوەر ری و شوون تازە دژ وە تەهران ئەکا؟! لە وەرانوەر ئەوەیش لە بەشیگ تر سیناریۆی ئەو درامای سیاسیە، ئەحمەدی نەژاد ئشارەت وە دووسایەتی وڵاتەگەی وەل رووسیایا ئەکا و ئومیدەوارە ئەو دووسایەتیە هەر وەردەوام بووگ، وەلی لە باوەت هەڵویست ئی دویاخر مۆسکۆ پرسیگ ك لەوەر چە سەرۆك رووسیا بەشداری لە شانۆنامەیل ئەمریکا ئەکا و بەرژەوەندی وڵاتەگەی خەیگە مەترسیەوە؟ یەیش گەمەی دروسیگە لە جەهان سیاسەت، ك هەر یەکیگ لەلیان پەیوەس بوون وە ئاواز و نویسانن نۆتەیگ پر نەغمەی هارمۆنی وە بەرژەوەندیەیل تایبەت خوەیانەوە و لە هەمان وەخت وەل ئەو کەش گەرم و نائاسایی سروشت و سیاسەت سەردەما، رویەو دەیەی دویەم هەزارەی سێیم ری کەن.

ئایا زندانەیل سەدام گوڵریژ کریاوین؟

گوڵ سوو

پیاوەیل ڕژیم وەرین لەوانەگ لەوەردەم دادگا وسیان و دادگایی کریان، وە زووان زبر و روخسار ناشرینیگەوە باس لە هەقەیل ئادەمیزاد و هەق تاوانبارەیل کردیان لەبان چشتەیل بی مەعنای جویر لاوردن عەگاڵ یا بردن دەفتەر یا دەرخستن نارەزایی لەبان ئەوەك نوێنەرایەتیان کردیاگ لەوەردەم شەرعیەت دادگا و حکوومەت و ئەنجوومەن، جویر ئەوەك خوەیان وە فریشتە داناوین و لەوەخت خوەیان گشت ئازادییگ داوینە مللەت.

ئەوانە زیاتر لە ٤٠ ساڵ دروو کردن وەل عیراقیەیلاو هەر ئەوانە عیراق رەساننە رووژگاریگ سیەتر لە تیەریك، بێگومان یەیش بوختان نیەو راسیە ، چوینکە لەشوون رمیان رژیم گشت چشتیگ ئاشکرا بوێ جویر قەورەیل وەجەم و ئاشکراکردن هەزاران تاوان تر و قوربانیەیل فرەیگ ك تائیسەیش وەدەنگ بەرز هاوار کەن لەروی سەدامیەیل و ئویشن لەوەر چە گشت ئی تاوانەیلە؟

لەی باوەتەوە کاك (حەسەن وەلی ئەسغەر ئەلوەنی) نامەیگ ئاشکرا کردگە وەبوونەی کارەیل ناوەجی رژیم وەرین و ئەو کارەساتەیلە ك دەرهەق وەمللەت کورد وەگشتی ئەنجامی داگەو دەرهەق وە کوردەیل فەیلی وەتایبەت.

حەسەن وەلی ئویشیگ :من لەناونی ئەو جایەل جوانەیل کوردە بویم ك شمارەیان زیاتر لە ١٥ هەزار بوی و دەسگیر کریاوین لە سەرەتای ساڵەیل هەیشتای سەدەی وەرین، ك خیزانەیلیان وەمەهانەی تەبەعیەی ئیرانی دەرکریان وەرەو دەیشت عیراق و لەوانەیش بویمن ك خزمەت وە سوپای عیراقی کردیایم لە ژیر سایەی پەرچەمەگەی و هەر ئەوەنە زانستیم بریایم ئەرا زندانەیل ترسناکیگ و مامڵەی نائنسانی وەلانا کریا و جیاواز بوی لە زندانەیل نازی و فاشستیەیل، سزای لاشەیی و دەروینی بی وینە بوی لەتی و تەنانەت لەزندانەیل چەرخ ناوراسیش لەیوا سزایگ نەوی.

کاروان سەرەتای سزادایـن لە زندان شمارە (١) ترسناکەوە دەس وەپیکرد، یەیش بیجگە ئەوەك شوونەگە فرە تەنگ و کولەمەرگی بوی و درندەترین مامڵەیش وەلانا کریاو ئەو خواردنیشە ك دیانەی پیمان ورسگیمان نەشکان.

لەشوون ئەوەیش لەزندان شمارە یەك جیواز کرایایم ئەرا زندان (ئەبو غرێب) ك ئەویش هویچی کەمتر نەوی لە زاندان شمارە یەك تەنیا ئەوە نەوگ کەمیگ گەوراتر بوی، وەلی لەروی مامڵەکردنەوە پیستر بوی و تارادەیگ جایەل جوانەیل ناچار بوین روێ وەروی دەسلاتدارەیل زندانەگە بوونەوەو رەسم سەدام بدرن و گشت ئەو دروشم یا شعارەیل سەدامیە ك لەبان دیوارەیل زندانەگە نویسیاویگ بکوشننەوە.

وەلی کاردانەوەی دەسلاتدارەیلیش لەو زندانە نائنسانی و لەبان شیوەی بەعسیانە وەشکیانە پیمان وەکێبل کارەبایی و چەن کەسیگ لەلیمان کوشیا و زیاتر لە(٧٠٠) لەلیمان جیواز کریان ئەرا شوونەیل نادیار ك تا ئیسەیش هویچ هەوالیگیان نیەزانیم. سزایەیل تریش ئەوە بوی ك حجز کریایم لەناو ئەو زندانەیلەو ئاسنگەر تایبەت هاوردن و لەحیم قاپیەیل لەبانمان کردن و هەر غورفەیگ و ٢٥ کەس لەتی بوی و رووشنایی خوەر نەینە چەو.

وەهەر حاڵ ئەگەر خواردنیگیش ئەرامان باتاگ لە کونای غورفەگەوە نیمەو ناتەواو رەسیاگە پیمان و هەر لەوەر ئەوەیش زندانیەیل داواکاریان ئەوە بوی لە دەسلاتدارەیل دەریان بکەن لە زندان، وەلی جوواو دەسلاتدارەیل ئەرایان ئەوە بوی ك دەیەها سەیارەی گەورا ئەرایان هاوردن و جیوازیان کردن ئەرا زندان (نگرە سەلمان) لەبیاوان باشوور، ئەوەیش دویا مەحەتەی هەزرارەها جایەل جوان بوی و ژیانیان کەفتە وەر مەکینەی سەربرین بەعس. حەسەن وەلی ئویشیگ: قورتاربوین چەن کەسیگ لەلیمان فەرمانیگ خودایی بویە.

ئمجا دویای ئی هەگە سزادایـن و مامڵەی نائنسانیە دەرهەق وە کوردەیل ئایا پیاوەیل سەدام لەناو قەفەس دادگا پرسیار لەخوەیان کەن ئەو گشت جووره سزای بی دادگاییکردنە مەعنای چە بوی؟ ئایا لەهویریان چی ئەو حوکمداینەیلە ك هاتیاگ لەلایەن دەزگای قانوونی لەدیوان سەرکردایەتیەوە ئامادەکریاگ یا جاهز بوی و هویچ تر نەتواس؟ ئایا گشت ئەو کارەساتەیل دلتەزن هەڵەبجە و کوردەیل فەیلی و ئەنفالە لەهویریان چی تا ئیسە باس لە شیوەی دادگاییکردن بکەن. ئایا زندانەیلیان گوڵریژ کریاویگ؟

تراژێدی راسكانی یەسە دویەتیگمان فرووشیاسە خێزانیگ ئماراتی

گوڵ سوو

(لقاء جلال) وەی جووره باس وەسەرهاتەگەی خوەی کەید ك خەیمنەی وەرچەو خاوەن وژدانەیل جەهان:
لە پۆل یا سەف یەك سەرەتایی بویم لە مەدرەسەی(دەهانەی سەرەتایی دویەتەیل) ك نزیکە لە ماڵان لە ناو ئەو گەرەکەیلە ك کەفتنەسە ناوبەین هەردوگ جادەی جمهووری و کێفاح لە ناوراس بەغدا، سیمای گشتی زوورمی ئی گەرەکەیلە ئەوەسە ك نەیاڕ رژیم بەعسی وەرین بوین و زوورمیان لە کوردەیل فەیلی بوین ك ڕژیم وەرین وە سیخوڕ یا جاسووس ئێران دیادەیانە قەڵەم .
لە زمسان ساڵ ١٩٨٥ هیمان لە سەف یا پۆل یەك سەرەتایی بویم، سەعات نزیکەی دوانزەونیم نیمەڕوو بوی دویای دەرچوینم لە مەدرەسە وەرەو ماڵ خوەمان چیام؛ وەختی چویمە ماڵەو تەماشا کەم دایگم خەریك وەی کردنە لە بان تەرم داپیرەی هەیشتا ساڵەم ك وە جەڵتەی دڵ مردوید. وەو دیمەنە فرە سەرسام بویم و ئەوەگیش زیاتر سەرسامم کرد ئەوە بوی ك بریگ لە بەعسیەیل وە جنگ و پووشاك میلیشیای(جەیش شەعبی) چواردەور باوگم گرتوین و دەسەیلی کەلەپچەکردوین و یەکە یەکە وە مشت(بۆکس) دیانە لی، نەتویەنستم وە شیوەی دیاریکرایایگ لەی دیمەنە برەسمەو، تەنیا ئەوە نەود ك داپیرەم، ئەو ژنە ك خێ داویمە پێ و فرە دووسی داشتم، مردیە.
دویای ئی دیمەنە، ئەو بەعسیەیلە باوگم دانە وەر ئەرا چارەنویس نادیاریگ و تەرم داپیرەمیش پیاویگ وەناو حاجی ئەبو حەمید ك دوکانداریگ بوی لە نزیك ماڵان وەل بریگ لە هاوسایەیلمانەو هەڵیگردن و بردنەی ئەرا قەورسانەگەی نەجەف ئەشرەف، دی لە شوون ئەوە، هویچ لە هویرم نیە تەنیا دەنگ هاوار و گیرستن نەود و ئنجا خەوەو بردنم لە کەش و هەوایگ نادیار ئەرا منالیگ چوی من.
ئەرا شەوەکی ئی رووژ ترەك تەماشاکەم هامە ناو زندانیگ پڕ لە ژن و منال، دیمەن دویەتیگ وەناو (لەیلا) قەت لەهویرمەو نیەچوود ك سەجانەیل لەوەرچەو گشتمان جنگەیل وەری درین و لە خوەنەوارەیل داوای وەخشین کەم ك نیەتویەنم وە تەواوەتی وەسفی بکەم چ دیمەن کارەساتییگ بوی... وەختی شەو هات من و منالەیل خەومانەو برد و شەوەکی لە خەو ئەڵسایمن تەماشاکەیم هەر خوەمان مەنیمنە و داڵگەیل و کەسوکارەیلمان گشتیان نیەسەیان.
ئی رووژترەك ئیمەی منال وەسەیارەی سەربازی و پاسەوانەیل فرەیگەو بردن ئەرا مەدرەسەیگ دویر لە بەغدا وە ماوەی نزیکەی دەسەعات، چوینکە وەختی دەرمان کردن وە دیمەن ئەو منالەیلە ك وەرەو مەدرەسە چیان وەختی لە پەنجەرەی سەیارەگەوە نوورستم زانستم ك سەعات هەیشت شەوەکیە. و وەختی رەسیمن دی خوەر خەریك بوی لە پشت تەپەیل خوەلین ئاوا بوود لە دیمەنیگ بیاوانی ترسناك، شمارەمان ١٨ دویەت بوی و هەر یەکی لیمان نمرەیگ داشت، نمرەگەی منیش ١٨ بوی و لکانوینەی قەی شەویەگەی وەرم و لە سەرشماری هەمیشە دویاکەس بویم، وەلی کورەگان هویچ نمرەیگ لە قەیانەو نەوی وەلی خوەم وەختی دەرفەت گیر باوردیام شمارەیان کردیام تا بزانم چەنیگن یەیشە بویە کاریگ وەخت وەپی گوزران کردیام و زانستم ك شمارەی کورەگان ٦ کور بوی... گەوراترین دویەتیگ وەڵان بوی ٣ تا ٤ ساڵ لە خوەم گەوراترەك بوی... وەختی رەسیمنە ناو مەدرەسەگە تەماشا کەیم گشت چشتی ئامادەکریاس ئەرا پیشوازی کردن لە لیمان؛ جیگەی خەفتن لە چوارپایە و دووشەك و پەتوو و خوراك و شرینی ك تا ئیسە وەچەو خوەمان نەدویمنەی و تامی نەکردویمن... جارجاریگیش دەنگ گیرستن چەن دویەتیگ لە لیمان بەرزەو بویاد و هەمیشە وە چەپووکیگ یا زللەیگ پاسەوانەیل وسیادەوە... نزیکەی چوار رووژ لەورا مەنیمن، و هەر شەوەکیانیگ ئەفسەرێگ سەردیادەلیمان ك ئەوانەگ لەورا بوین وە ڕێزەوە رەفتار وەلیا کردیان و هەمیشە(تحیە) ئەرای گردیان... ئەوەگ لە هویرم بوود لە رووژ چوارم چەن پیاویگ وە جنگ عەرەبی خەلیجیەوە هاتن، وە سیمایانەو دیار بوی ك خوەشرەفتارن، وەلی وەل هاتنیان ئەرا ناومان، هەریەکی لەلیان سێ چوار دویەت ئەرا خوەی جیاوە کردیاد و بردیادەی ئەرا سویکیگ لەو هۆڵە ك لەتی جەممانەوکردوین... دویای ئەوە خستنەمانە ناو ئەو سەیارەیلیانە ك وەل خوەیانەو هاوردوینەی و بردنەمان ئەرا شوونەیلیگ تر ك نەناسیمنەی تا لە ئاخرەو من رەسیمە ناو ماڵ ئەو خێزان دەوڵەمەنە ك لە ئمارەت (الشارقە) ژیەن.
بەڵی من بویمە دویەتیان وئەوانیش بوینە کەسوکار و دووس نزیکم وە ٤ هەزار دۆلار ك سەفیر عیراق لە ئمارات عەرەبی لە باوگە ئماراتیەگەم وەری گرت وەگوورەی قسەگانی ئەرام، منیش وە گشت دڵسووزییگەوە لە ناویان ژیام و هویچ کەمو کورییگ نەیاشتم، تەنیا یادگاریەیلم وەل دایگمەو نەود و ئەو مەتەڵەیلە ك داپیرەی رەحمەتییم شەوانە ئەرام باسیان کردیاد. سەبارەت وە باوگم هویچ چشتی لە هویرم نیە؛ تەنیا ئەوە نەود ك ناوی (جەلال)ە و دایگمیش ك وە (دایگ وەسفی) چڕیانەی... ئەوەگ لە هاوسایەیلمان وە هویرم باید حاجی (ئەبو حەمید) دوکاندار و (دایگ دەلال) ك هەمیشە موی سەرم شانەکردیاد و (مەی) رەفیقم ك دویەت (دایگ شاکر) بوی...
فرە تەقالا دام لەباوەت کەسوکار و هاوسایەیمان بپرسم و خەوەرەیلیان جەمەوبکەم لە پەیوەندی کردنم وەل ئەو عیراقیەیلە ك ئمارات ژیەن، وەلی هویچ نەکەفتە گیرم چوینکە زانیاریەگانم لە باوەت کەسوکارەیلم فرە کەم بوین... دویاخر پەیوەندی کردمە ریکخریاییگ عیراقی ك وب سایتیگ لە بان تووڕ ئەنتەرنێت داشت و هەرچی زانیاریمە خستمە وەردەسیان و ئەوانیش تویەنستن برەسنە ئەو شوونەگ لەتی ژیامە و ئەوانەگ لە کەسوکارەیلم مەننەسەوە و چەن رەسمیگ منالییم لە لایان ئەرام هاوردن ك هەر میننە ئەو رەسمەیلمە ك لە سەرەتای ژیانم لە ناو خێزانە ئماراتیەگەم ئەرام گرتوینەی و رەسیمە ئەو راسیە ك من دویەت (جلال)م ك بوخت پەیوەندی داشتن وە ئۆپۆزیسۆن دژ وە رژیم سەدام حوسێن کردوینە پیەوە و تا ئیسەیش کەسوکارم چارەنویسی نیەزانن و چارەنویس ئەو برامیشە نیەزانن ك هەر لەو مەدرەسە وەڵا بوی ك زویتر ئەرادان باسی کردم... دایگمیش وەگوورەی قسەی قەومەیل عیراقییم دویای چوار مانگ لەو کارەساتە ئەمر خودا کردیە .. یەیشە پەیاممە ئەرا گشت میللەتەیل دونیا.. ئایا دی کەسیگ تویەنی باس وەخشین و عاف کردن بەعسیەیل بکەید؟؟!!!

شار نەجەف ئەشرەف
مردی و زینگ کوردەیل فەیلی هالەتی

گوڵ سوو

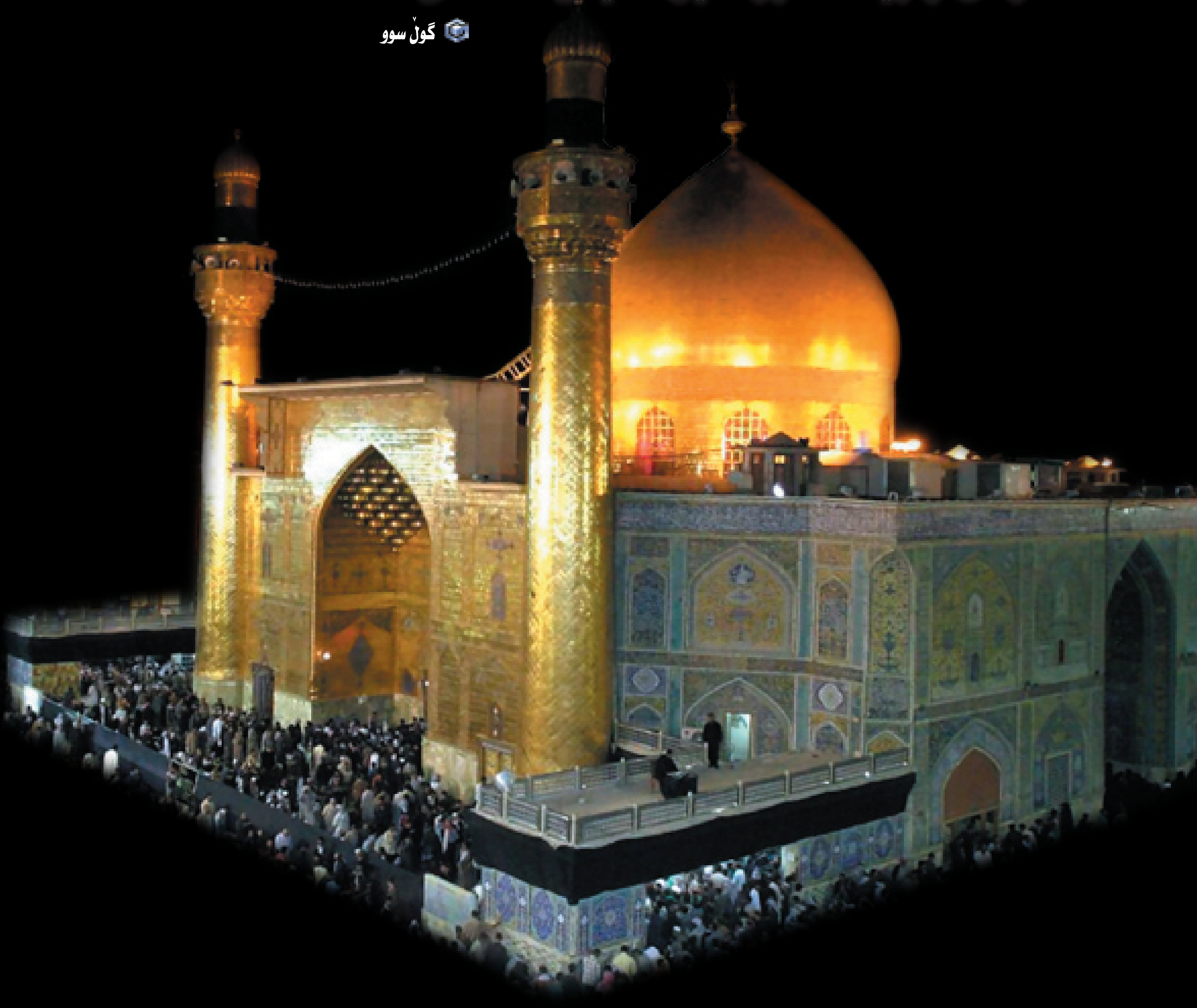

نەجەف ئەشرەف شاریگ تاریخی پیرووزە و، بارەگایگ زانستی و دینی دێرینە، و لە ناودارترین سیمایەیلی بیجگە مەزار موبارەك ئیمام عەلی (س) قەورسان (وادی السلام)ـە ك یەکیگە لە گەوراترین قەورسانەیل جەهان ك سنوور نەیری و هەمیشە وەرەو فراوانی چوود وکوردەیل فەیلی جوور زوورمی مەردم ناوڕاس و باشوور عیراق ، هەرکەسی لە لیان ئەمر خوداٚ بکەی جوور داب و نەریتیگ دێرین لەو قەورسان پیرووزە خاکی کەن.

ئی شارە جوور ئەو شارەگانترەك عیراق شمارەیگ خێزان کورد فەیلی گرتیەسە خوەیەوەو وباوەش ئەرایان وازکردیە و ئیمەیش ئەرا خاتر زانیاری زیاتر لە باوەت ژیان و باروەزع ئابووری و کوومەلایەتی کوردەیل فەیلی لەی شارە پەیوەندی کردیمنە چەن کەسایەتییگ کورد فەیلی لە نەجەف.

فەخرەدین مەحەمەد ئەمین بەرپرس پارت دیموکرات کوردستان لە ناوچەی فرات ناوڕاس ئویشی:" زوورمی کوردەیل فەیلی لە قەزای کووفە ژیەن و لە چەن ناوچەیگ لە شار نەجەف جوور گەرەك عەسکەری و گەرەك زەهرا وئەسکان و بریگ لەلیان فەرمانبەرن لە وەزارەتەگان و کەرت پەروەردە، و یانە گشتیان لە ناوچەیل ڕەسەن خوەیان لە شارەیل کەرکووك و خانەقین و مەنەلی ئەرا ئێرا بارکریانە".

زیاتریش وت:" لە ناوبەین ١٢٠ تا ١٧٥ خێزان کورد فەیلی لە وەرج لە ڕمیان ڕژیم وەرین لە نەجەف ژیان و ئیسە زوورمیان چوینەسەو ئەرا شوونەیل ڕەسەن خوەیان".

لە باوەت چالاکی کوومەلایەتی و ڕووشنهویری کوردەیل فەیلی فەخرەدین مەحەمەد ئەمین ئویشی :" تەنیا لە بوونەیل کوومەلایەتی ئاسایی جوور سویر و پرسە، کوردەیل فەیلی وەدەور یەکەو گردەو بوون؛ چوینکە یانە یا نادی و جیگەیل کوومەلاتی و ڕووشنهویری نەیرن جەمیانەو بکەید و ئیمە جوور پارتیگ کوردستانی جارجار ئیوارە کۆڕ و سیمینارەیل ڕووشنهویری تایبەت ساز دەیمن".

ئەمین زیاتر وت:" زوورمی خیزانەیل کورد فەیلی لە ترس ڕژیم وەرین وەزووان کوردی قسە نەکردیان چوینکە کەفتیانە ژێر فشار و ئەزیەت فرەیگ لە لایەن ئەو ڕژیم زالمە و جارجاریگیش مەجبوور مەنیان خوەیان بکەنەناو هووزەیل عەرەب شار نەجەف و هیمان فرە لەلیان ڕاسی کورد بوین خوەیان نیەویشنەوە، چوینکە هیمان ئەو ترسە هادلیان ك جاریگتر ئەو ڕژیمە بایدەوە".

ئاماژەیش وەوە دا ك :" پارتەگەمان کار ئەرا هوشیارکردن نەتەوەیی کوردەیل فەیلی کرد، وە تایبەتی وەرج لە هەلوژاردنەگان ٧ ئادار ٢٠١٠ ئەویش وەسەردااین خێزانەیلیان، وەلی خاس وەلانا نەهاتن لەوەر ئەو کار گەورا ك پارتەیل ترەك کردنەی وە دامەزرانن و وەکارەو ناین منالەیلیان، وە ئەوەزی ئیمە ك توانانامان فرە کەمە لەی ناوچەیلە".

ئەوەیشە ئاشکراکرد ك :" ئیمە کوومەك ١٧ خێزان کردیمن تا ڕەگەزنامە یا جنسیە وەربگرن و هەمیشە دەرانەمان وازە ئەرا دەسمیەت داین هەرکەسی باید داوای کوومەك بکەید".

ئەمین داواکرد مەدرەسەیگ تایبەت وە هووکارەکردن زووان کوردی لە ناوچەی فورات ناوڕاس واز بکریەید و وت :" بریگ ماموٚستای سەرەتایی و ناوەندی هەس ئامادەن وەبی وەرانوەر هووکارەی ڕوولەیل کورد فەیلی بکەن وە زووان دالگی خوەیان ك لە هویریانەو چویە، بتویەنن بخوەنن و بنویسنن".

لە باوەت هاوردنەوەی کوردەیل فەیلی ئەرا باوش نەتەوەی کورد خوەیان ئەمین ئویشی:" ترویسکە ئومیدیگ و دەرفەتە بویچکەلانەیگ هەس ك یانە شناسنامەی نەتەوەیی خوەیان بارنەو ئەویش وە ڕیگەی بایەخداین وەپیان و دابینکردن دەرفەت کار ئەرا ڕوولەیلیان".

لە لای خوەیەو هاوولاتی مەحەمەد فەیلی ئویشی: "تاریخ وجوود کورد فەیلی لە شار نەجەف ئەرا سالەیل سی سەدەی وەرین چوودەو ك بریگ لەلیان لە قەزای کووفە نیشتەجابوین بریگتر لە ناوچە کۆنەگە و گەڕەکەیل باکووری شار نەجەف".

ئایا تویەنیمن نەخش ئابووری خوەمان نووەو بکەیمن؟

گوڵ سوو

نەخش و دەور گرنگ وگەورای کوردەیل فەیلی لە ئابووری عیراق وەل سەرەتای دروسکردن دەوڵەت عیراقەو دەس وەپیکرد و وەل قوناغەیل دویای ئەوەیش وەردەوامی داشت، و کوردەیل فەیلی چالاکی ئابووری خوەیان بەشەو کردنە مەیدانەیل فرەیگ، لەوانەیش هاوردن و کلکردن (استیراد و تصدیر) و بەڵێندەری یا (مقاولات) و دروسکردن کارخانەیل ماددەیل خوەراکی و پیشەسازی، و ئی حاڵیشە تا ساڵ ١٩٨٠ وەردەوامی داشت.

وەلی لەو ساڵە کورد فەیلی کەفتنە وەر لافاو گەوراترین هەڵمەتەیل کووچوەپیکردن، و وەروالەونایین، و زەفتکردن ماڵ وموڵك، و دویرەو خستنیان لە بەشداری کردن لە چالاکیەیل ئابووری و کوومەڵایەتی؛ ئیمروویش لە شوون رەی بوین هەفت ساڵ وەبان رمیان رژیم دیکتاتۆری لە ناو بریای، عیراق هەوەجەی هاوە ئابووری هێزدار و بتەویگ ك گشت چینەیل کوومەڵگا لەتی بەشداری بکەن و لەلیانیش کوردەیل فەیلی، لەوەر ئەوە ئویشیمن ئایا کوردەیل فەیلی نەخش و دەور ئابووری خوەیان نووەو کەن؟.. بزنسمان و خاوەن نویسینگەی بریکارەیل یا وەکالات بازرگانی مەحەممەد حوسێن ئویشی: "کورد فەیلی ئەوسا نەخش و دەور دیارییگ داشتن لە جم وجویل ئابووری و بازرگانەیل دیارییگ لەلیان هەڵکەفت لە بوار هاوردن و کلکردن ماددەیل خوەراکی جوور شەکەر و چای و برنج، ئەرا نموونە(حاجی ئیبراهیم حوسێن و حاجی عەبد عەلی و حاجی سادق) و لە بوار پارچەفرووشی و بەزازی (رەحمەتی عەبدولئەمیر مەنسوور)،... وەختی حکوومەت بازرگانیکردن وە ماددەیل خوەراکی خۆماڵی یا (تأمیم) کرد، فرە لە بازرگانەیل فەیلی روی کردنە بازرگانی کردن وە ئاسن و چوو، لەی بواریشە مەحەممەد عەلی حەیدەر دیاردا، لە هەمان وەخت بەشداری کردن لە دامەزرانن چەن کارخانەیگ لە بوارەیل جیاجیا جوور کارخانەی پارچە یا قوماش و کیسەی نایلۆن و کارخانەیل کاغەز".

مەحەممەد حوسێن ئەوەیشە رووشنەوکرد ك :"دویای ساڵ ١٩٦٣ و لەوەر هەڵوێستەیل نیشتمانپەروەرانەی کوردەیل فەیلی، رژیمەیل شۆڤینی هەڵمەتەیل دەسگیرکردن و کووچوەپیکردن گەورایگ دژ وە شمارەی گەورایگ لە بازرگانەیل کورد فەیلی ئەنجامدان، یەکیگ لەوانەیش بازرگان ناودار فەیلی (عەلی جان) ك وە شەوی یا ئابووری ئەکتیف یا کارایگ".

شهاب ئەحمەد شەفی ك بازرگانیگە لە بوار ئاسن و چوو ئویشی: "گشتلایگ زانن ك سەنتەر بازرگانی سەرەکی لە عیراق بەغدای پایتەختە، و ئەو کوردەیل فەیلیە ك لە بووار بازرگانی و پیشەسازی کار کەن لە بەغدا ژیەن و وە ئەمانەت و وەفاداری و راسگوویی ناسریانە و لەوەر ئەوە زوورمی عیراقیەیل زیاتر حەز کەن وەلیانەو مامەڵەت بکەن، لەو بازرگانەیلیشە ك هانە هویرم (ئسماعیل (دشداشە)گەی وەریەو ناسریا و هەرچی دارا و نەدارایە زەفت کردن، و یەیشە نموونەی بویچگیگە لە کردەوەیل رژیمەیل ستەمکار، و هەر لەیوا هەڵمەت زاڵمانەی گەورایگ دژ وە ئەندامەیل ژوور یا غورفەی بازرگانی بەغدا ئەنجامدان ك زوورمیان کورد فەیلی بوین و گشتلایگ نەخش و دەور کوردەیل فەیلی ئەو وەختە ها هویریان".

ئیمروو لە شوون هەفت ساڵ لە رمیان رژیم دیکتاتۆری هیمان نە ئەو بازرگانەیل فەیلیە و نەیش منالەیلیان قەرەبوو کریانە، و ئیمروو زوورمیان نیەتویەنن نەخش و دەور ئابووری جارانیان دوبارەوە بکەن، ئەوە بیجگە نەوین ژینگەی ئابووری گونجیاییگ ئەرا کار ئیبراهیم) ك بازرگان بوار چوو فرووشی بوی و (مەحەممەد فەرمان) ك لە بوار شویشە و جام کارکردیاد".

شەهاب ئەحمەد شەفی زیاتر ئویشی: "یەکیگ لەو چشتەیل ئەلاجەویە لە کووچوەپیکردن و تەسفیر کردن کوردەیل فەیلی ئەوە بوی ك شۆڤینیەیل و رەگەزپەرستەیل خوەشی کردیان وە تەسفیرکردن بازرگانەیل کورد فەیلی؛ وەلی ئەوەگ لە بازار عیراقی رویدا لەو وەختە ئەوە بوی ك گرانی گەورایگ کەفتە ناو کاڵایەیل لەوەر ناپیشەیی و کەم پسپۆری ئەو کەسەیلەگ شوون کوردەیل فەیلی گردن لە بازار و یەیشە زەرەد گەورایگ رەسانە ئابووری عیراق!!".

داب و نەریت کوردەیل فەیلی لە نیمەی یەکم سەدەی ٢٠

نەزیرە ئسماعیل

گشت مللەتیگ داب و نەریت خوەی دیریگ و جیاوازە لە مللەتەیل تر دونیا، ك یەیش مینیگە بان شیوە و رەفتار و رووشنهویری و تاریخ ئەو مللەتە و تیکلابوینی وەل مەردمان تر. کوردەیل فەیلییش جویر بەشیگ لە مللەت کورد داب و نەریت تایبەتیگ دیرن و جیاوازە لە کوردەیل تر و عەرەب لەلیشی هەس هاوشیوەس وەل داب و نەریت کوردەیل تر. ئمجا جویر ئەوەك گشتمان زانیم، بەغدا لەبەش یەکم سەدەی وەرین شیوەو سفەت جیاوازیگ داشت لەروی کوومەلایەتی و خودمالیەوە، ك جیاوازە لەی وەختەیلە. ئەو کەش وهەوا ك تا ئیسەیش ها لەهویر ئەوانەگ لەتی ژیانە و مەندنە تام و رەنگ تایبەتیگ داشت و پر بوی لە خاسی و سادەیی و پەیوەندی ئنسانی و دویر بوی لەچشتەیل ناشرین و ناپەسەن، وە جووریگ ك گشت مەردم مامڵەی جوان و ئاسایی وەل یەکا کردیان و روح وە خشین لەتیان جیگیر بوی ك فرەیگ لە ژنەیل و پیاوەیل گەوراعومر ئیسە داخدارن ئەرا ئەو رووژگارەیلە ك هەرچەنی ئیسەیش وەخت پەیوەندیەیل ئەلکترۆنیە و گشت خزمەتگوزارییگ لەلایەنەیل فرەیگەوە لەتی دەسەوەرە .

گەورایەیل باس لەو داب و نەریت کویەنە کەن ك ئیسە فرەیگ لەلی لەهویرەو چیەو ئویشن : وەل سەرەتای هاتن وەرز وەهار ژنەیل کورد فەیلی وەیەکەوە تەنویریگ گەرم کردیان و چەن خیزانیگ یەك لە شوون یەك نان وەپی کردیان لەو ماڵەیل کویەنە ك لەتی ژیان و لە کووتایی نانکردنیش نانیگ بویچگ دیانە تەنویرەوە ك وەپیان وتیان (پەپگ) و بویاگە بەش یەکیگ لە ئەندامەیل خیزان، یەیش لەوەر ئەوە ك زوی لە کوردەواری خوەمان وتیان گوایا هەرکەسیگ لەو پەپگە بووگە نسیوی مەعنای ئەوەسە سەرچەوەی رزق و رووزی و خەیر و بەرەکەتە ئەرا خیزانەگە، هەر لەوەر ئەوەیش ئەگەر ئەو پەپگە بویاتاگە قسمەت هەر منالیگ لەو خیزانە، ئەوە باوگ و دایگی تیولی ماچ کردیان و دیارییگ پیشکەش وەپی کردیان، بیجگە ئەوەیش لە داب و نەریتەیل تر ئەوەسە ك خیزانەیل ئامادەی خوەیان کردیان ئەرا پیشوازی لە عەید (نەورووز) ك وەپی وتیان (ساڵ نوو) ك دە رووژ وەرجە هاتنی گشت خیزانیگ خوەی ئەرا پیشوازیکردن لەو عەید پیرووزە ئامادە کردیان و چەن سەعاتیگ وەرجە ئاڵشتبوین ساڵ ئەرا ساڵ تازە ژنەیل کورد دەسکردیانە ئامادەکردن مەژمەیگ و خواردنەیل جویر چنجگ و کونجی و کشمش و بادەم و گردەکان و پەنیر و چشتەیل تر جویر خەنیە و مووم و مۆرت(دار یاس) خستیانە بانی و گەردانەی ناو خوەیانا و دویەتەیلیش ناودەسیان وەپی گردیانە خەنیە و جنگ تازەیش پووشیان . لەرووژ ١٣ی مانگ یەکم ساڵ کوردی ك دویم رووژ مانگ نیسانە دەسکردیانە دروسکردن نان گووشتی (خبز العروق) و خیزانەیل دەسە دەسە روی کردیانە دەیشت و سەوزەلانی ئەرا وەخت وەسەربردن خوەشیگ و لە هەمان وەخت لە کنار ئاو دجلە تەختەداریگ خستیانە بان ئاوەگە و چەن موومیگ لەبانی رووشن کردیان وە مەبەس ئەوە ك ساڵ تازە ئومید وە خەیر داشتن.

لەوەرز وەهاریش ئەوەك قەوم و کەس و کار داشتیاگ لە کوردستانەوە هاتیان ئەرا سەردان و چەن رووژیگ بویانە میوان کەس و کاریان لە کوردەیل فەیلی لە ناوراس و باشوور عیراق، ئمجا خەسویرە هەڵەپەڵە تاو دیاگ و وەویەیلی گورجەو کردیاگ و پیشوازی گەرمیگ لەمیوانەیلیان کردیان، چوینکە لە کوردەواری خوەمان خەسویرە دەور فرەیگ داشت لە وەریەوبردن کاروبار ماڵ و خیزان. دی وەی جوورە ژنەیل خەریك ئامادەکردن خواردن بویان و پیاوەیلیش وەجیا لە شوون تایبەتیگ نیشتیان و دەس کردیانە قسەو باس زەمانە و گشت وەختەیلیان وەخوەشی بردیانە سەر.
هەفتەگیش وەرجە هاتن عەید رەمەزان (عەید بویچگ) ، باوگەیل منالەیلیان بردیان ئەرا بازار تا جنگ تازە ئەرایان بسینیگ یا قوماش سەندیان و لەلای جنگدویرن (خەیات) دویرانیانەی تا لە رووژەیل عەید بکەنەی وەر، ئمجا رووژیگ وەرجە عەید خیزانەیل کورد بوخچەی جنگ منالەیلیان ئامادە کردیان و گشت منالەیلیان بردیان ئەرا گەرماو (حمام) لە ناوچەی بابولشیخ، دی وەی جوورە داب و نەریت لە ناو کوردەیل فەیلی چشت خوەشیگ بوی و رووژەیل عەید وەخەیر و خوەشی بردیانە سەر.

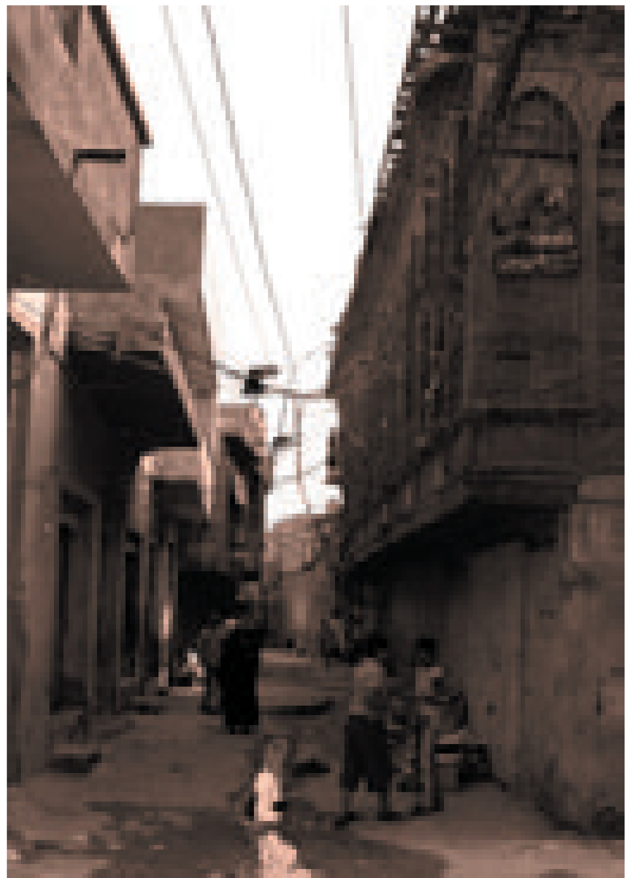

لیفەچنین
ئارەزووە یا سەرچەوەی گوزەران؟

حوسین حەیدەر

ژن کورد.. ئادەمیزادیگ توناداره لەهاوبەشی وەل پیاوا ئەرا وەریەوبردن گوزەران خیزان، ك بیگومان زەحمەتکیش و بەشدارە لە وەدیکردن سەرچەوەی تازە ئەرا خیزان لەوەر خاتر وەردەوامی ژیانیان و دابینکردن هەوەجەیل ژیان رووژانە . هەر لەوەر ئەوەیش دوینید وەل پیاوەیلا بەشدارە لە کشتوکاڵ و لە شوانی پەس و پووڵە و لە ئاوایەیل...

وەلی لە شار دوینیدەی جویر خەباتکەریگ وەل ئەو هەمگە کاروبار ماڵ و پەروەردەی منالەیلیە کاریگ تر ها دەسیەوەو خەریکە وەلیا، لەوانەیش (لیفەچنین)، ك لە مەلەکردن وە کار تیەریەیگ،وە تایبەت ئەرا لەش ساین. بیگومان جویر ئەوە ك خاوەن دوکانەیل لیفە فرووشتن باس کەن و ئویشن گوایا ماددەی لیفەگە لە دەیشت ولاتەوە تیەریەیگ لە دەوڵەتەیل ئەفریقیا وە تایبەت دەوڵەت (کینیا) ك سەرچەوەی سەرەکی ئی ماددەسە و لە ری دەوڵەتەیل تر هاوسای جویر سوریا و تورکیا و ئوردنەوە رەسیگە عیراقیش. ئی ماددە ك کریەیگە لیفە، لە هەمان وەخت لە دەوڵەتەیل تر پەت و رەسن قایمیش وەپی دروس کەن و لە مەیدانەیل جووراوجوور تیەریەیگە کار و لەوانەیش توور ماسی. وەلی لە عیراق ژنەیل کورد هاوردنەی کار ئەرا چشتیگ تر ك تایبەت و جیاوازە و ئەویش (لیفە)س ك وەجوانی شیەو کریەیگ و لە شوون ئەوەیش وە شیوەیگ هونەری چنیەیگ و ئەرا خودشوردن و مەلەکردن (سناوکردن) وە کارتیەریەیگ، ئمجا لیفەیش رەنگەیل فرەیگ دیریگ و لەوانەیش: چەرمگ و بوور و شەکەری و رەنگەیل تر . ئمجا لەی مەیدانەوە دوینیم بەعزیگ لە ژنەیل کورد ئەو ماددە لە دوکانەیل بەن و لەوەرانوەر برە پویلیگ ئەو لیفەیلە چنن، ژنەیل فرەیگ لە سەردەم سەدام دیکتاتۆر وە سەبەب سەختی گوزرانەوە لیفە چنیان، وەلی ئیسە کەمترە لەوسا. بیگومان ئەو ژنەیل کوردە ك خەریك لیفەچنینن، ئەوانە لە چین نەدارەیل و کەمدرامەتن و لەوەر خاتر ژیان رووژانەی خیزانیان دەسکردنەسە لیفەچنین، یا نوورید لەلیان هەس سەرپەرش نەیریگ و تەنیا خوەی سەرچەوەی ژیان خیزانەگەیە، ئمجا لە لیانیش هەس وە سەبەب وەردەوامی چنین لیفەوە چەوەیلیان کەم حوکمەو بویە، وەلی لەوەر گوزەران و ژیان سەختیان ناچارن وەردەوام بوون.وەی جوورە ئەرامان دەرکەفت ك لیفەچنین لە بارووەزعیگ سەخت و ژیان قورس و گوزەران ناخوەشیگەوە هاتگە و ئەو ژنەیل کوردە ك خەریك ئی کارە بوینە زوورمیان ژیانیان سەخت و ستەم بویە و هەر لەوەر ئەوەیش تا وەردەوامی بیەنە ژیان خوەیان و خیزانیان ناچار بوینە دەس بکەن لیفەچنین.

منالّ و درووکردن

گوڵ سوو

منالّ لەوەختی پەیابووگ وەگشت ڕاسگوویی و پاکیەوە تیەیگە دونیا و قسە و رەفتاریش لە مەردمان دەورووەرەوە پایگریگ، لەوەر ئەوە هەر جووریگ لە سەرەتاوە ئمایەت بکریەیگ وەو جوورە ئەرای بووگە شوناسنامە، وەلی ئەگەر منالّ لەو سەعاتەوە تیەیگە دونیا گومان داشتووگ لە ڕاسگوویی مەردم دەورووەر، ئەوە بیگومان لەوەخت گەورابوینی هەمان سفەت ئەو مەردمە وەرگریگ، چوینکە جویر ئەوەك ئاشکراس هویچ دروسکریاگ یا مەخلووقیگ ئەوەنەی منالّ وەرگر نیە.

ئەو منالّەیلە ك لەناو درووکردن و ناراسگوویی ژیەن، دی درووکردن لەلایان ئاسانەو بووگ، وەتایبەت ك دوینیگ ئەو مەردمان دەورووەریە وەختەیلیان وە درووکردن بەنەسەر وەك باوەتیگ خود دزینەوە لەقەیریگ وەرپرسیاریەتی، ئمجا ئەو منالّەیلە لەسەرەتاوە هووکارەی درووو بوون دی دەسپیچگ یا مەهانەو پیچ و پەنا تیەرنەوە ئەرا درووەیلیان و لەگشت وەختیگ وەردەوامن لەبان درووکردن ك وەجووریگ ئەرا درووکردنیگ چنە ناو خەیالّ فرەیگەوە.

لەبان ئی بنەما تویەنیم بویشیم درووکردن لەلای منالّ سفەتیگە ك لەکەسەیل تر وەریگریگ، ئەو سفەتیشە دەروینی و میراتی نیە، بەڵکوو دەورووەر و کە سە یل نز یك هووکار سە رە کیە گە ین . درووکردن لەلای درووکەر هووکاریگە ئەرا شەرعیەتداین وە کردەوەیلی، ئمجا تویەنریەیگ وەگوورەی دەمچەو منالّ و تویرەبوینی یا ئە ر ە فکر د نی درووەیلی بزانید.

درووکردن لەلای منالّ چەن جووریگەو لەوانەیش:

١- درووکردن خەیالّ : ئی جوورە درووکردنە زیاتر لەو منالّەیلە کەفیگە دەیشت ك عومریان ها لەناونی ٤-٥ ساڵان. هویر منالّ لەیواسە ئەگەر بایگ و درووویگ خەیالّی ریك نەخەیگ ئەوە باوگ و دایگی شایەت کەلوپەلیگ یا خواردنیگ ئەرای نەسینن. بەعزە جاریگ ئەو دروو خەیالّیە لەیواسە ك منالّە برەسیگە ئەو حالّەتە خوەی نەخوەش بخەیگ ئەرا ئەو مەبەسە ك دیریگەی.

٢- دروو رازیکردن : ئی جوورە درووکردنە زیاتر لەلای منالّەیل ژویەر پەنج ساڵان درووس بووگ، ئمجا منالّ لەو وەختە پەنا بەیگە وەر درووکردن ئەرا پشتگیریکردن لەخوەی لەوەرانوەر ئەو غەڵەت و رەفتارەیل نەگونجیاگە ك ئەنجامی داگە.

٣- دروو زیای چوین یا موبالغە : لەو عومرە رویدەیگ ك درووکەر وەتەواوی زانیگ ڕاسی و دروو چەس، ئمجا درووکەر لەو قوناغە وەپی لەیواسە ك موبالغە خاسترین چارەسەرە ئەرا جوانەوکردن خوەی لەلای باوگ و دایگ و هاوری و مامۆستایەیلی، ئی درووە لەلای منالّ دەرئەنجام ئەو مەتەڵ و داستانەیلەسە ك باوانی ئەرای باسی کەن وەمەبەس تاموەرگرتن و سەرسورمەندن منالّەگە ك موبالغەی فرەیگ لەباسکردنی کردنە، ك بایەسە وەسادەیی ئەرای باسی بکەن و هەووەجە وە موبالغە نەیریگ.

٤- دروو هەقەوکردن (ئنتقام) : وەختی دایگ و باوگ لەبان کار غەڵەتیگ وەشکیەنە گیان منالّەگەیان، ئەویش لەوەر خاتر ئەوەك قورتاری بووگ لەدەسیان پەنا بەیگە وەر درووکردن وەناو خوەیشکی یا برای یا کەسیگ ك خوسەی لەلی تیەیگ و تاوانەگە شکنیگە بانی، ئی جوورە درووکردنە خراوترین جوور درووکردنە ك کاریگەری خراویگ دیریگ لەبان کەسایەتی منالّەگە و خیزان و کوومەڵگایش.

کوومەڵگا بنەمایگ سەرەکیە ئەرا ئەو کەسەیلە ك لەتی هەر کوومەڵگایگ جوورە داب ونەریت مەرزداریگ دیریگ، لەباوەت تاکەیلیشەوە بەعزیگیان جویر ئەرك وەپیان هاتگە و بەعزیگیانیش خواست و ئارەزووە، وەلی بەعزەجاریگ خاڵ سەرەکی وەك بنەرەتیگن و بوینەسە دروسکەر یا مقەیەتیکەر کوومەڵگا. وەلی هەر کوومەڵگایگ وەل کوومەڵگایگ تر جیاوازە وەتایبەت داب و نەریت رووژهەڵاتی وەل داب ونەریت ڕووژئاوایا، ئمجا زوورم ئەو مللەت و هووزەیلە ك هاوسای یەکترن جوورە پەیوەندییگ وەل یەکا دیرن و جوورە تیکلاییگ یا جوورە پەیوەندییگ لەناونی خوەیان دروسکردنە و ئەو جوورە پەیوەندییشە وە هاتوچووکردن تاکەیل هاتگەسە بەرهەم، وەلی ئەوەك لەیرا توایم باسی بکەیم، ئەویش بنەمایەیل کوومەڵگاس ك قەیریگ لەلیان ریگرن لەوەردەم پیشکەفتن تاکەیل، چوینکە وەك خودبەساننەوەیگ لەلی هاتگە وەو بنەماو ئەو داب و نەریت کویەنەوە.ئیمەی کورد تا رادەی خاسیگ پەیوەسیم وە داب و نەریت کویەنمان و قەیریگ لەلیان بوینەسە ریگر لەوەردەم پیشکەفتن تاکەیل کورد لەدەیشت و لەناو، چوینکە سەردەم ئمروو ك ئیمە لەتی ژیەیم سەردەم پیشکەفتنە ئەرا رەسین وە زانستیگ بتەو و پر لە تەکنۆلۆژیایگ تازەو سەردەمیانە، وەلی ئیمە تا ئیسە نیەتویەنیم بەعزیگ لەو پیشکەفتنەیلە تیکەڵ وەداب ونەریت خوەمان بکەیم، چوینکە ئەو جوورە مەردمەیلە ك تا ئیسە لەبان سفرەی دویاکەفتن دانیشتنە قسەیل فرەیگ ناوەجی و ناپەسەن کەن، ئەرا نموونە: لە سەدەیل گوزەیشت ئەگەر ژنیگ بویاتاگە هونەرمەند ئەوە ئەو ژنە وەچەویگ سووکەوە تەماشای کریا و بگر قەدر وحورمەتیش لەلی نەنریا، ئەگەر جایەلیگ کەلپەل تەنگیگ بپووشیاتاگ و پرچی لەبان مۆدیل شانە بکرداگ ئەوە جوورە ناویگ بریانە باڵای و کەس حورمەتی نەگرد، وەی سەبەبیشە ئیمەی کورد چیمنەوە ئەرا ئەوەك داب ونەریت پر لەدویاکەفتن پرە لە فکر نەفامی سەدەیل گوزەیشت. وەلی ئیسە نووریه جوورە کارەیلیگ بویەسە عەیب لەناو کوومەڵگا و قەیریگ نەفام وەك چشت جوانیگ گشت وەختیگ دەمانچەیگ کەنە قەی خوەیانا و شانازی وەپیەو کەن، ك خوەیانیش نیەزانن لەوەر چە هەڵیگرتنە و هووکار هەڵگرتنەگەی چەس، ك یەیش جویر داب و نەریتیگ وەپی هات، یەیش ئەگەر بایگ و تەماشای دەوڵەتەیل ڕووژئاوا بکەیم دوینیم ئەو کەسەیلە ك جوورە دەسلاّت گەورایگ دیرن فرە وەئاسانی ژیەن و جویر کەسەیل تر هەڵسوکەفت کەن لەناو ئەو کوومەڵگا ك لەتی ژیەن، ئمجا ئایا ئەوان چەنیگ هان لەنوای ئیمە ئەرا زانست و دروسکردن ئەو چشتەیلە خاسە ك خواست و هەووەجەن ئەرا ژیان ك ئادەمیزاد لەوەر سایەی ئاسوودە بووگ؟ یەیش لەوەوە سەرهەڵداگە لە جوورە ئازادییگ فکری و رووشنهویری و سەروەخوەیی تەواویگ ك وەجووریگ کەس نیەتویەنیگ بووگە ریگر لەوەردەم تاکەیل تر ناو کوومەڵگا، یەیش وەمەعنای ئەوە تیەیگ ك داب و نەریت کوومەڵگا بەسیاسە پیشکەفتن یا دویاکەفتن مەردمەگەیەوە.

داب و نەریت ناو کوومەڵگا

ئەرکە یا ئارەزووە؟

سیروان گەرەشێخانی

دیاردەی ماددەیل بیهوشکەر لە کوردستان

هەڵکەوت ساڵەیی

جویر ئەوە ك ئاشکراس کوومەڵگا ها لەگوێریانیگ هەمیشەیی لە گشت مەیدانەیل سیاسی وئابووری و کوومەڵایەتی و رووشنهویری. ئمجا ئەنجام ئی گوێرانکاریەیلیشە یا خاس یا خراو دەرچووگ. دیارە هەرێم کوردستانیش لەی ٢٠ ساڵ دویاخرە لەی هەمگە گویرانکاریەیلە بیبەش نەویە، ك ئی هەرێمە وەك ناوچەیگ نموونەیی تەماشا کریەیگ لە دید وڵاتەیل جەهان و دەوروەر، یەیش جویر ئەزموونیگ تازە لە ئازادی و دیموکراسی و هەق ئادەمیزاد و ئاوەدانکردن و بنیاتنانەوەی وڵات و لە گشت مەیدانەیل ژیان، یەیش چشت دیار و ئاشکرایگە وەبەراورد یا مقارنە وەل ساڵەیل ڕژیم داگیرکەر و رووژەیل سیە و مەینەتی مللەتەگەمان . وجوود پەرلەمان و حکوومەت و گویریان وەرەو کوومەڵگایگ مەدەنی ئالیەت تازەیگ ئەرا هەڵسوکەفت تاکەیل کوومەڵگا وەگوورەی قانوون دابین کرد ك مەرزیگ ئەرا مقەیەتیکردن هەقەیل و ریکخستن تاکەیل کوومەڵگا و حکوومەت دانا و دیاریکردن تاوانبار و سزادایني ئەرك سەرشان حکوومەتە ك پەرلەمان دایناگە.

لەمەیدان کوومەڵایەتی، ئی شوورش تەکنۆلۆژیا جویر ئەنتەرنێت و مۆبایل و بیجگە ئەوەیش کووچکردن جایەڵ جوانەیلمان ئەرا دەیشت وڵات و میدیای ئازاد، گشت ئەیانە لایەن خاس و خراو داشتن لە هویرەوکردن تاك و کاریگەری داشتن لەبان ڕەفتار و هەڵسوکەفت و پەیوەندیەیل ناو کوومەڵگا. وەلی ئەو دیاردە ك خەریکە لە کوردستان سەرهەڵبەیگ، ئەویش دیاردەی پەخشەوبوین (ماددەیل بیهووشکەر)ە لەناو چین جایەڵەیل ، ك ئەویش لەرێ قلیان و جغارەوە.

ماددەیل سرکەر فرەن، وەك : مۆرفین ، هیرۆیین ، ئەفیون ، حەشیشە ، کۆکایین ....هتد ، بیگومان ئەیانە کاریگەری فرە گورجیگ دیرن لەبان دەروین و لاشە و خانەیل مەژگ ئادەمیزاد، ك ئادەمیزادەیل تویش خی داین یا ئدمان تیەن لەلیانەوەو تیکەڵ وەخوین و دەمار بوون و لە ئەنجامیش بوونە سەبەب لەدەسداین سفەتەیل جوان ئادەمیزادەگە و قورتاربوین لەی حاڵەتیشە کار ئاسانیگ نیە و چارەسەرکردنی زەحمەتە، ئمجا وەرجە ئەوەك ئی نەخوەشی کوشندە و کاولکەرە تویش کوومەڵگا بایگ کاریگ لەیوا بکریەیگ کۆنترۆڵ مەرزەگە بکریەیگ وەل ئیرانا، ك وەسەبەب دویر و دریژی مەرز رووژهەڵات کوردستان ك زیاتر لە ١٠٠٠ کیلۆمەترە وەل ئیرانا و ئیرانیش هاوسای ئەفغانستانە ك مەڵوەن سەرەکی تلیاق و حەشیش و ماددەیل بیهووشکەرە، ئەو ماددەیلە وەئاسانی تیەنە ناو کوردستانەوە، چوینکە کۆنترۆڵ نەکردن مەرز وەشیوەی تەواویگ بویەسە سەبەب ئەوەك بازرگانەیل بی وژدان، کوردستان وەك پیەڵیگ وەکار بارن ئەرا پەراننەوەی ماددەیل بیهووشکەر ئەرا وڵاتەیل عەرەبی و تورکیا و ئۆروپا، ك وەرگریکردن لەی چشتەیل قەیەغەکریاگ و نارەوا ئەرك گشت لایگمانە لەوەر خاتر کوردستانیگ چووڵ لە ماددەیل بیهووشکەر و ، تا جایەڵ جوانەیلمانیش زیاتر نیشتمانپەروەر و خەریك خوەندن و زانست و باوەرنامەی بەرز بوون لەوەر خاتر خزمەتکردن کوومەڵگای کوردستانی.

ئەڵگرتن (ناو) زەرەدی چەس؟

گوڵ سوو

کوومەڵگای کوردەواری چشتەیلیگ لەتی دوینریەیگ ك تائیسەیش جی داخەو لەرەفتار و مەرز ئاقڵانە پەریەسەوەو هیمان هەر پەرە دریەیگە بەعزە دیاردەیگ ناشرین و ناپەسەن و هیمان بەعزە کەسەیلیگ هەن دونیا وەچەو ئەوسای وەرجە پیشکەفتن دوینن و هەر خەریکن وەرەو دویا تەکان دەن و نەچینەسە ناو جەهان ئەقڵ و مەنتقەوە ، یەیش خوەی لەخوەی کارەساتیگە وەبی ئەوەك هس وە زەرەدەیلی بکەن ، دریژەداین وە ئەوەیش لەوەر ئەوەك خوەیان نیەتوان دەسوەردار ئەو سفەتەیلە بوون ك زویتر لەلایەن کەسەیل کوومەڵگاوە یا لەلایەن نەوەیل وەرجە خوەیان پەیرەو کریاگەو باو بویە .

لەباوەت مەسەلەی ناونایڕن مناڵ لەناو کوومەڵگای خوەمان هەر لەسەرەتای لەدایگبوین مناڵەگەوە نووڕید لەلایەن قەوم وکەس وکار و فرەجاریش هاوسا و مەردمان ترەوە، رەخنەو نارەزاییگ دروس بووگ و دی ئەو نارەزاییشە ریشگ کۆتیگ ئەرا ساڵەیل دویر و دریژیگ وەبی ئەوەگ هویر لەلایەنە خاسەگەی بکریەیگەوە. ئەرا نموونە : دوینید خیزانیگ لەوەختی مناڵیگ ئەرایان بووگ چ کور چ دویەت فرەجار لەیوا ریك کەفیگ ناو یەکیگ لە مناڵ قەومەیلیان یا ناو مناڵە هاوسایگ نەنە قەیەوە و دی لە شوون ئەوە چمانی کفریگ کردگە و ئەو خیزانە کەفیگە وەر دونیایگ نارەزایی و ئویشن ئەراچە ناو مناڵەگەمان ئەڵگرتنە و نانەسەی قەی مناڵەگەیانەوە، ئمجا نووڕید کەنەی داستانیگ و لەگشت ماڵیگ باسی کەن و ئویشن فلانە ژن شەرم لە قەومەگەی یا براگەی یا خوەیشگ و ئامووزاگەی یا هاوساگەی نەکرد و ناو مناڵەگەیان ئەڵگرد!!

ئی مەسەلە لەناو خیزانەیل کوردەواری خوەمان تا ئیسەیش باوە و بەعزیگ لەلیان باوەریان لەیواسە ئەگەر هات و ناو یەکیگ لە مناڵەیلیان ئەڵگیریا، ئەوە دی لە عومر مناڵەگەیان کەمەو بووگ، کەسەیلیگیش هەن هەمیشە توان ئەو ناوە ك لە مناڵەیلیان نریاگە کەسیگ تر نەدزیگەی و نەنەیگەی قەی مناڵەیلیانەوە، لەوەر ئەوەگ بویشن تەنیا ماڵ فلانە کەس ناو دویەت یا کورەگەیان فلانە و بەس، هەر لەوەر ئەوەیش نیەتوان بیجگە مناڵەگەی خوەیان کەسیگ تر ئەو ناوە داشتووگ و دی لە جیای ئەوەك خوەشحاڵ بوون وەپی و دوعای خەیر ئەرای بکەن و بویشن تیولی خەیر بووگ یا وەناز دایگ وباوگی گەورا بووگ، شایەت دی ئەو مناڵە ك وە ناو مناڵەگەیانەوە ناو نریاگە گشت وەختی هەر خوسەیان لەلی بایگ یا وەچەو کینەتەوە تەماشای بکەن، بیگومان ئی جوورە رەفتاریگ دەرئەنجام ئەقڵیگ کویەن و دویاکەفتگە و هیمان هەر دویکەڵی بەرزە لە کوومەڵگا و هیمان هەر داڵگەیل دەسەو دوعا وسیەن و لە خودا لاڵکیەنەوە ئەوەك ناو مناڵەگەیان ئەڵگرتگە و ناسەی قەی مناڵ خوەیەوە هویچ وەختیگ خەیر نەوینیگ لە سای، ئەیە و چشتەیل فرەیگ تر جویر لەکەیگە لەناو کوومەڵگا و تویەنیم بویشیم ئی جوورە هەڵسوکەفت و رەفتاریگ زوورمی چووگەوە ئەرا مەسەلەی کەم رووشنهویری و دویاکەفتن و چەقیان بەشیگ لە خیزانەیل لەناو خەسی بەدهویری و بی ئەقڵی ، وەنا ئەڵگرتن ناو زەرەدی چەس....؟

قەدر و حورمەت ها بان گشت چشتیگەوە

سەفەرکەریم

مایەی خوەشحاڵیە ك نەتەوەی کورد وەدریژایی تاریخ تا رەسیگە رووژ ئمرووەمان هەر شانازی وەخوەیەوە کردگە، وەتایبەت لە روی پەیوەندیەیل خاس کوومەڵایەتیەوە، ئمجا شایەت فرەجار لە روی سیاسیەوە مللەت کورد نەکریەیگ وەل نەتەوەیل ترا بگونجیەیگ و ناکووك بووگ، ك ئەویش هووکارەیل فرە دیار و ئاشکرایگ دیریگ و نیەتوایم لەی باوەتە باسیان بکەیم، وەلی لەیرا ئەوەك مایەی سەربەرزیە ئەرا تاك کورد لەهەر شوونیگ لەبان ئی گووشەی زەویە، ئەوەسە ك هەمیشە قەدر و حورمەت فرەیگ لەخوەی نەیگ و هەمیشە وەچەو قەدر و حورمەت و برایەتیەوە نووریگە مەردمان تر دەوروەر، وەل ئەوەیشا مەحاڵە کوردیگ بوینید یا سەرکردەیگ کورد، لە هەر پارچەیگ بووگ یا لە هەر ئاستیگ بووگ هویری رەگەزپەرسانە بووگ و تەنیا تایبەتمەندی بەیگە مللەتەگەی خوەی.

نەتەوەی کورد وەك نەتەوەیگ زوڵلیکریاگ ئی جەهانە، هەمیشە لەوەر خاتر مقەیەتیکردن لە رەسەنایەتی و رەگەز خوەی هەوڵ داگە و تەماشای دویر کردگە و هویر دویاررووژ داشتگە. پابەندبوین مللەت کورد وەقەیری سفەت و رەفتار خوەیەوە لەیوا لەلی کردگە وە یەك چەو بنووریگە مللەتەیل و حورمەتیان بگریگ، ك هەرچەنی حکوومەتەیل ئەو نەتەوەیلە ك کوردستان لەبانیان دابەشکریاگە تاوان فرە گەورا و زاڵمانە وەرانوەر وەمللەت کورد ئەنجامدانە، وەلی مللەت کورد دروشم یا شعار (ئەگەر جەنگ کردید، بەش ئاشتی بیلەوە) ئی دروشمە پەیرەو کردگە و ئەوەنەیش هویری نیە لای تۆڵەسەندن یا ئنتقامەوە، دی وەو قەدر و ریزگرتنە لە گشت کەس و نەتەوەیل تر تویەنستگە مقەیەت بووگ لە وجوود خوەی و هەمیشە وەك نەتەوەی پاکیگ بویە لە جەهان سیاسی. لە راسی ریزگرتن چەمك وەرفراوانیگ دیریگ، لەوەر ئەوە ئەگەر هەر کەس و نەتەوەیگ وەشیواز راسیگەوە یا وەبی مەرام پیادەی کرد، ئەوە دەرئەنجامەگەی بووگە مایەی سەربەرزی ئەرایان. ئمجا ریزگرتن لەمناڵ، لە گیانلەوەرەیل، لەدار و درەخت، لە گشت دروسکریاگ یا مەخلووقیگ ئی بان گووشەی زەویەسە. هەر لەوەر ئەوەیش بیلا گشتمان قەدر و حورمەت بنەیم لە هەڵویست و هویر ئەرای چوین یەکتری و خوەمان دویرەو بخەیم لە خودپەرسی و دەمارگیری (تعصب) و تا تویەنیم هەق یەکتری ژیرپا نەکەیم و خوەش یەکتری بتوایم و نەك لەوەر خاتر دەسکەفت ماددی و پلە و پایە قەدر و حورمەت خوەمان لە دەس بیەیم، وەل ئەوەیشا بایەسە ئەوەیش لە هویرمان نەچووگ ك گشتمان میوانیم لەی دونیا و رووژیگ تیەیگ ماڵئاوایی یەکجاری کەیم، ئمجا ئەو وەختە پەشیمانی بیخودە و هویچ قانجازیگ نەیریگ.

کی کەفێدە شوون چارەنویس هەزاران شەهید کورد فەیلی؟

گوڵ سوو

تا رووژ ئمروو چارەنویس هەزاران رووڵەی کورد فەیلی نادیارە و بوینەسە شەهیدەیل نیشتمانیگ گومکریای، و کەس ریگەی قەورەیلیانیش نیەزانی هاکوو و کەسیش نیەزانی چارەنویسیان چوینە... جەوهەر نامق سەرۆك وەرین پەرلەمان کوردستان لە جوواو پرسیاریگ لەی باوەتە ئویشی: "کورد بریگ لە مافەیل خوەی وەرگرد وەلی وەداخەوە بریگ ماف دەستووری هەس هیمان مەننە و هویچ مەهانیگ نیە ئەرا ئی پشتگووشخستنە و بایەس بوی سەرکردایەتی کورد دەسپیشخەر بویاتاد ئەرا هاوردنەوەی هەقەیل کوردەیل فەیلی، چوینکە خوەیان خاس زانن کورد فەیلی چەنی کارا بویە لە خەبات مللەت کورد، و بایەسە ئەوەیشە لە هویرەو نەوەن ك کوردەیل فەیلییش تویش ئەنفال هاتن".

جەوهەر نامق گوزارش لە سەرسورمان خوەی کرد لە وەشوون نەکەفتن چارەنویس هەزاران شەهید کورد فەیلی ك بی شوون و نوین کریانە و وت: " رووڵەیل کورد فەیلی هویچ خەتا و تاوانیگ نەیاشتن بیجگە مکوروبوین و جەختکردنیان لە بان کوردایەتی خوەیان، لەوەر ئەوە داوا لە پەرلەمان کەم لە خول هاتی خوەی وەتایبەتی لە ئەندامەیل کورد لە پەرلەمان کار ئەرا ئەوە بکەن تا برەسنە ئاکامیگ خاس لە مەسەلەی ئاشکراکردن چارەنویس شەهیدەیل کورد فەیلی".

عەبدولرەحمان سدیق ك وەزیر وەرینیگە لە بان ئەوە جەخت کرد ك :" کورد فەیلی پیکهاتەیگ سەرەکیە لە پیکهاتەگان مللەت کورد وەلی وەداخەوە هیمان بەعزی کەس گومان لە رەگەز کوردییان کەید "

سدیق زیاتریش ئویشی:" دەوڵەت کوەیت هیمان نیەیلی عیراق لە ژیر بار بەند هەفتم دەربچوود چوینکە هیمان روفات ئەو هاوولاتیەیلیانە نەینەسەوە ك رژیم وەرین بی سەروشوونیان کردیە...

من نیەزانم کی دیفاع لە کورد فەیلی کەید و مینەی روفات شەهیدەیلی کەید؟ لەوەر ئەوە بایەسە گشت لایەنەگان وەلیانەو بووسیەن وەتایبەتی ئەو پەرلەمانتارەیلە ك ئەرك سەرشانیان ئەوەسە ك قانوونەیلیگ تەشریع بکەن ئنسافیان بکەید و شانیەت و ئعتبار ئنسانی و نیشتمانییان باریدەوە".

دایگ شیلان هاوولاتییگ فەیلیە ك فرەکەس لە قەوم و کەسوکارەیلی لەدەس دەرچویە ك رژیم وەرین ئعدام و بی شوون ونوینیان کرد، ئویشی :" من دویەت شەهید ناسر ئاغالی میرزام و دوان لە مەمووەیلم و ئامووزایگم و میمزایگ داڵگم شەهیدکریان و بی سەرو شوون کریان و تا ئیسەیش هویچ زانیارییگ لە باوەتیانەو نیەزانیم، تەنیا ئەوە نەود ك لە ریگەی دەزگای شەهیدەیل زانستیم ك گشتیان شەهید کریانە و روفات و قەورەیلیان تا ئمروو دیار نیە هەرچەنی ك هەوڵ و تەقەلای فرەیگ دایمن و خەرج فرەیگ دایمن و وەخت فرەیگ کوشتیمن تا برەسیمنە ئاکامیگ وەلی هویچ وەگیرمان نەکەفت؛ و من لەیرا داوا لە کاروەدەسەیل و پەیوەندیدارەیل وە کیشەی کورد

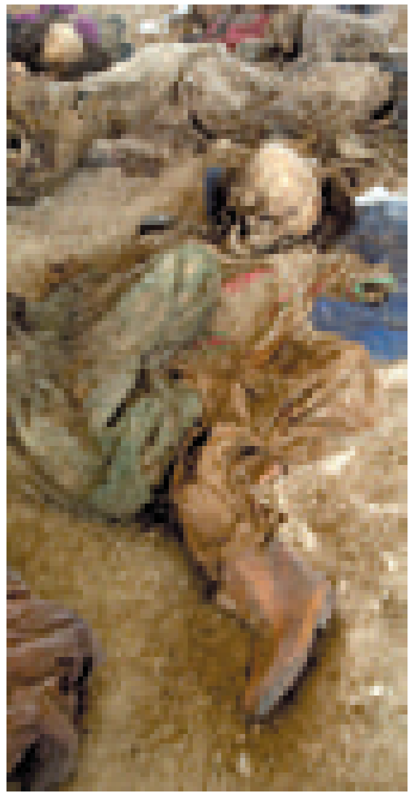

فەیلی کەم کوومەکمان بکەن ئەرا ئاشکراکردن چارەنویس هەزاران شەهید لە رووڵەیلمان".

لەلای خوەیەو تارق مەندلاوی ك چالاکیگە لە ریکخریایەیل کوومەڵگای مەدەنی فەیلی ،ئویشی :" زوورمی ریکخریایەیل فەیلی وەداخەوە وتار یەکگرتییگ نەیرن و نەتویەنستن بکەفنە شوون چارەنویس شەهیدەیل و بی شوون و نوین کریایەیل لەوەر کەمی لایەن دارایی و کەم پسپۆری، وەلی ئمروو گشتیان وەل هەردوگ حزب کوردی سەرەکی هەوڵ دەن ئەرا ئەوە ك کار هاوبەشی بکەن ئەرا رەسین وەی ئامانجە و ئاشکراکردن چارەنویس گشت قوربانیەیل سیاسەتەیل رژیمەیل دیکتاتۆری وەگشتی".

ژن و ڕەسانن

گوڵ سوو

تەلەفزیۆن لەی سەردەمە بویەسە یەکیگ لە گرنگترین ئامیرەیل ژیان، و هاووڵاتیەیل وەخت فرەیگ نەن ئەرا نوورستن بەرنامەیل تەلەفزیۆن تەنانەت ئەگەر ئەو بەرنامەیلە ئەرا ژیان ڕووژانە گرنییگ نەیاشتوود. تەلەفزیۆن هالە ماڵ گشت هاووڵاتیەیل و گشت ئەندامەیل خێزان وە وەردەوامی هانە وەردەمی و میوان عەزیزیگە و گشت خێزان هۆرمەتی گرن، چوینکە هەر چشتیگ مەیل دیرن بنوورنەپی وە ئاسانی نیشانیاندەیگ جوور بەرنامەیل سیاسی و وەرزشی و زانستی و هۆنەری و چشتەیلتر . وەلی چشتەیلیگ هەن ك بایەد گرنگی بدەیمنەپیان، جوور وەکار بردن ژنەیل وەشیوەی خراو و غەڵەتیگ لە بان شاشەی تەلەفزیۆن ك لە ئاست ژن ڕەساننکار یا ئعلامی کەمەو ئەکا ... کار ر ەسانن یا ئعلام کەمتر لە کارەیلتر نیە چوینکە دەسمەیەت دەیگ ئەرا پەروەردەکردن نەوەیل ئایندە و بەرزەو کردن ئاست زانستیان ، وەلی لەی وەختە دیرن ژن جوور ئامیریگ لە شاشەیل تەلەفزیۆن وەکار بەن. وەجووریگ ژن ڕەساننکار یا ئعلامی لەبان ئاست توانایی و ئەزموون و زانستی نیەڵوژنن ، بەڵکم دەزگایل ڕەسانن فیشتر دیرن گرنگی دەنە شیوە و شکڵ و ڕەینی ژنەیل ڕەساننکار تا بەرنامەیلیگ پێشکەش بکەن ك وەل بەرژەوەندیەیل زانستی و کاریان نیەگۆنجیەیگ . ئمروو گرنگترین چشت لە لای ڕەساننکار ەیل بویەسە شکڵ و شیوەیان و ڕەینیان تا گشت چەوەیلە وەرەو خوەی بکیشیگ وەلی لە دەروینەو هویچ نین و نیەتویەنن ئەو بەرنامە ك هالە دەسیان لە ئاست گۆنجیاگیگ پێشکەش بکەن، یەیش لەوەختیگ بایەد دەزگایل ڕەسانن گرنگی بیەنە سەرکەفتن بەرنامەیلیان ئەرا خزمەت کردن وە هاووڵاتی و بەرزەو کردن ئاستی و هەڵوژانن ڕەساننکار ەیل لەبان ئاست رووشنهویری و توانایی هونەرییان . تەلەفزیۆن جەهان گەوریاگە ك تویەنیم هەرچشتیگ وەپی هەوەجە دیریم لەتی بوینیمنەو و هەمیش جوور مەدرەسەیگە ك چشتەیل تازەیگ لەتی هووکارە بویمن ، وەلی بریگ لە دەزگایل ڕەسانن دیرن ئەی بنەوا و یەکسانیە شیونن و تەنیا ئامانجیان زیایەو کردن تەماشاچیەیل بویچگ و گەوراس و گرنگی نیەدەن ك منداڵەیل هەر چشتیگ لە تەلەفزیۆن بویننەی وەرەوپی کیشیەن و وەگورەی ڕەفتار کەن و لەبان ژیانیان کاریگەری راسەخۆ دیریگ ، لەیرەسە ك بایەتە نیگەران منداڵەیلمان بویمن و بزانیم چ بەرنامەیلیگ ئەرایان گۆنجیاگە و لەچ بەرنامەیلیگ بایەد دویرەو بگرن. هەمیش ئەرا ئەوەگ دەزگایل ڕەسانن سەرکەفتگیگ داشتوویمن بایەتە بریگ لە غەڵەتەیلمان راسەو بکەیمن تا وە کوومەڵگەمان زەرەد نەڕەسیگ .

ڕەسانن و کوومەڵگا

حەنان محەمەد

ڕەسانن شوون گەورایگ لە ژیان هاووڵاتیەیل دیریگ و ئامێر یا ئەداتیگە فیشترین چالاکی و پەخشەو بوین لەخوەی نیشان گرتگە و بی هویچ شەك یا گومانیگ ڕەسانن وە گشت دەزگایل و جوورەیلی تویەنستگە سەرکەفتن خاسیگ وەدەس باریگ و بویسە یەکیگ لە وەهێزترین دەزگایل پەیوەندی و ڕێککەفتن و کاریگەری ناین و گوێرانن و سازین باوەرەیل کوومەڵگاس و لەرێگەی تویەنیم دیدگا و باوەرەیل برەسنیم، وەیخاترە بایەد دەزگایل ڕەسانن وەکار بوریەن ئەرا دامەزرانن کوومەڵگایل ئابووری و کوومەڵایەتی و سیاسی، و هەمیش نەخش ئستراتیجیگ دیریگ ئەرا گەشەداین گشت بوارەیل و کەرتەیل، هەمیش ئعلامیەیل ك ئەرك گەورایگ ها لە سەر شانیان یەکیگ لە ژیرخانەیل سەرەکی کوومەڵگا ئەرا راسەو کردن و گوێرانن و نووەوکردنن.
ڕەسانن یا ئعلام پەیام ئنسانی پیرووزیگە و بایەد لەرێگەی دەزگایل جوور وەجوورخوەی ئەرك یا واجب خوەی لەوەراوەر کوومەڵگا جیوەجی بکاد و لەوەراوەر سەختی و کیشەیلە بووسیگ و شوون خوەی لە ناو ژیان هاووڵاتیەیل پەیا بکەیگ و لەسەختیەیل و کیشەیل هاووڵاتی ئاگادارەو بوود و لەشوون سەبەب ئەی کیشە و سەختیەیلە بگەردیگ و چارەسەریان بکەیگ یا لایکەم چارەسەریگ ئەرای پیشکەش بکەیگ . ڕەسانن یا ئعلام سەرکەفتگ ئعلامیگە ك ئارەزووەیل و هەوەجەیل هاووڵاتیەیل ئاشکرا بکەیگ و ولەرێگەی دەزگایل جووروەجوور خوەی تەقالا بکەیگ ئەرا خزمەت کردن لە بەرژەوەندی هاووڵاتی و گرنگی داین وە باوەتەیلیان و هەمیش رووشنایی بخەیگەسەر هەقەیل ئادەمیزاد لە کوومەڵگا، لەیراسە ك ئعلام لە پرۆسەی گوێرانن کوومەڵایەتی بەشداری کەیگ و هەمیش تویەنیگ نەخش چاودێری کەریگ جیوەجی بکەیگ و لە کوومەڵگا چاودێری بکەیگ و نوای گەناتەکاری و گەناتەکارەیل بگریگ و نەیلیگ کاروەدەسیل پۆست یا مەنسەبەیل خوەیان لە بەرژەوەندی تایبەت وەکار بووەن، هەمیش تویەنیگ نەخش رینمانییکەریگ داشتوود و هویر و باوەر هاووڵاتی و رووشنهویری کوومەڵگا زیاترەو بکەیگ و بێلیگ وە شیوەی خاسیگ هویرەو بکەن و دیدگایل تازە و ژیاریگ پیشکەش کوومەڵگا بکەن، بەڵی وەختیگ ئعلام وە گشت دەزگایەیلی گشت ئەرك یا واجبەیل خوەی جیوەجی بکەیگ تویەنیگ کارگەری فرە خاسیگ لەسەر کوومەڵگا داشتوود.

شێخ مەحموود حەفید و هووز قەڵەوڵس

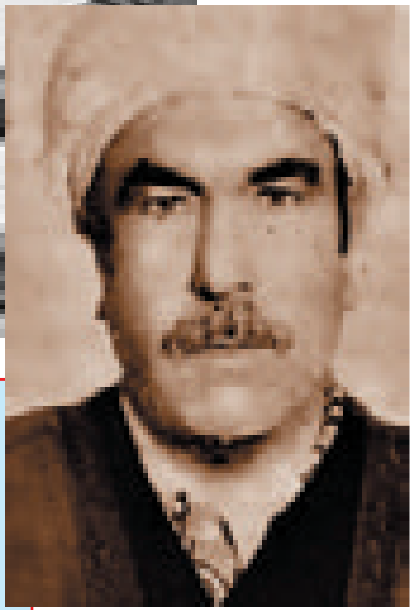

موحسن بەنی وەیس

خودا بیامەرزێ حاجی حەمید شەفی یەکێ لە گەورە پیاگ و ناوادارەیل هووز قەڵەوڵس بوی، کورد پەروەر و خێرخواز و هەمیشە لە پەی چارەسەرکردن کێشەی مەردم کوشش کرد، دەس پاك و وەرچەوتێر و هاوکاری هەژاران و بێ نەوایان، خۆش مەعشەر و قسەی شیرین. یەکێ لە کارە فرە خاسەیلی ئەی باسەسە کە خودابیامەرزێ وەر لە مردنی باسی کرد:

ساڵەیل پەنجای سەدەی وەرین لە شار کەرکووك ئەرەوەیل عوبەیدی کورێگ قەڵەوڵسی کوشتبوین، باوگ کور کوشیاگ لە پەی هەق کورەی پەنا هاوردە قەڵەوڵس. عوبەیدیەل لیمانەو دویر بوین، هەرچگ تەقەلاَ کردیمن مل نەیانەو دەس. سەران و گەورایل ئەو وەختەی قەڵەوڵس لەی تەین و بەینە بوین، چوین هەق خۆمان بسینیمن! شەوەکیانێگ خودابیامەزی هەیەرخان رەزا قەڵەوڵسی خۆی کردە ماڵەوە ، داوا لیم کرد خۆم ئەرا سەفەر ئامادە بکەم!

((خێرە؟ سەفەر کوو؟)) پرسیار کردم

((سەفەر سلێمانی، ئەرا لای شێخ مەحمود، مەگەر هەر خۆی هەقمان لە هووز عوبەیدیەل بسێنێگ))

"شایان باسە هەیەرخان یەکی لە ناودارەیل هۆز قەڵەوڵس بوی و باوگ مامۆستا سوبحی حەیدەرە.

منیش بێ یەك و دوو خۆم تەیار کردم و هەردگمان کەفتیمنە رێ، لە شار مەندەلی خودا بیامەرزێ هەیەرخان گوونییێگ لیموو ترش و سەوەتەی گەورایێگ خورمای پێچ سەن و دایمنە لێ وئەرای دەرچیمن، سلێمانی هایدە کوو! ئەوە هاتیمن، دی لە بەغداوە وەرەو سلێمانی کەفتیمنە رێ.. ئێوارە وەر لە خوراوا رەسیمنە دیەکەی (سیتەك) کە ماڵ و دیوەخان شێخ لەورە بوی. روی کردیمنە دیوەخان شێخ، پیاگەیل شێخ وە روی خۆش پیشوازی لیمان کردن و ئاگادارمان کردن ك سوو شەوەکی جەنابی شیخ دوینێگەمان. شەو لە دیوەخان شێخ مایمنەوە و خزمەت و مێوەت و حورمەتێ خاسێگ لیمان نان، ئەرا شەوەکی ئیمە یەکم کەس بویمن چیمنە خزمەت جەنابی شێخ. جەنابی شێخیش وە روی خۆش پیشوازیمان کرد، وە زەردەخەنەیگەوە وەت ((بەخێر بێن برایانی قەرەوڵس، چۆن دەزانن من حەزم لە لیمۆی ترش و خورمای مەندەلیە))

دەس وەجی هەیەر خان وەت:

((قوربان کەسێ هەس لە حەز مەلك خۆی نەزانێگ!!))

((سوپاستان دەکەم، بۆ ئەوانەی سەردانم دەکەن و ئیشیان بە من هەیە ماوەی دە دەقەیان پێ دەدرێ چونکە مێوان زۆرە، ئێوە ماوەتان کراوەیەو بە ئارەزووی خۆتان، هەرچیتان دەوێ ئامادەم ئەوەی لە توانام بێ درێغیتان لە گەڵدا ناکەم فەرموون قسە بکەن)).

کێشەگەی خۆمان عەرز کردیمن:

((قوربان ئیمە کوردیمن و هەمیشە رەعیەێی جەنابتیم، لە خۆت زیاتر کەس هەقمان نیەسینێگ!!))جەنابی شێخ ماوەیگ بێ دەنگ بوی، جوور یەکێ کیشەگە لە یەك بێگەوە، فکر لە چارەسەر کردنی بکێگ. چەومان پێ بوی ناوچەوانی کرجەوە بوی، نارەحەتی لە رەنگ و روخساری دیار دا... ئیمە ك شێخ وەو شێوە دیمن پەشیمانەوە بویمن... پوورێ دڵ شێخ شکانویمن! داواگەمان لە جێ خۆی نەوگ! دەس ئاخر شێخ هاتەو جوواو:((چارە چیە؟ لە بەر ئێوە نەبێ، من بۆ ئەو کابرایە تەنازول ناکەم و نامەی بۆ بنووسم. لە بەر خاتری ئێوەی کە ئەو رێگا دوور و درێژەتان بریوە و هاتوون بۆ لای من، ئەگینا ئەو کارە ناکەم. نامەیەکتان بۆ سەعید قەزاز دەنووسم کارەکەتان جێ بەجێ دەکات))

نامەیەگ ئەرامان نویسا. خودا حافزیی کردیمن و دایمنە لێ ئەرا لای خودا بیامەرزێ سەعید قەزاز.

سەعید قەزازیش هەر زانس نامەی شێخە، وەر لەوەگ بکێگەیەو ماچی کرد و نایەی بان سەر وەت:

((ئەوە چۆن شێخ نامەی بۆ نوویسووم؟ من هەر بە تەمام ئاورێکم لێ بداتەوە کەچی نامەی بۆ نووسیووم، هەرچیتان دەوێ پێش ئەوەی نامەکەی بکەمەوە ئامادەم جێ بە جێی بکەم، فەرموون چیتان دەوێ؟))

عەرز کیشەگەمان کردیمن و ئەویش وە دڵنیاییەوە وەت:

((خەمتان نەبێ، وا بزانن کارەکەتان جێ بەجێ کراوە. داوای جەنابی شێخ فەرمانە، برۆنەوە، عوبەیدیەکان خۆیان دێنە خزمەتتان)) ئەرا چەند رووژێك هەواڵ رەسیە پیمان کە حکوومەت، گەورایل و سەران هووز عوبەیدی لە کەرکووك تەوقیف کردیە، پاش ماوەی چەند رووژیگ تر عوبەیدیەل خەوەر کل کردن کە رێیان بەیمن بان ئەرا فەسڵ . ئیدی وەو شێوە فەسڵ کردیمن، وە سایەی کەرەم شێخ هەق خۆمان سەنیمن.

پەیوەندی ناونی مسر و هەرێم کوردستان

د. تالب موراد

مسریەیل وەو شیوە تەماشای هەرێم کوردستان کەن ك دەسوەپیکردن پەیوەندیەیلیان وەل هەرێم کوردستانا دەرفەتیگ تەلاَییە ئەرایان، ئەو جوورە قسەیلە بایەس بوی وەرجە ساڵەیل دویر و دریژیگ هویرەو لەلی بکردیاتان، وەلی وجوود زیاتر لە ٥٠ بازرگان مسری هەر هویچیش نەوگ، مەعنای ئەوە دەیگ ك پەیوەندیەیل مسر وەل هەرێما دەسوەپیکردن خاسیگ وەخوەیەوە دیە، ئمجا لە سەرەتاوە ئەگەر بایگ و ئشارەت وە چوینیەتی پەیوەندی مسر و کورد بکەیم، بایەسە ئەوە لە هویرمان نەچووگ ك یەکەمین رووژنامەی کوردی لە قاهیرەی پایتەخت مسر لە کووتایی سەدەی ١٩ چاپکریا، وەلی بنەرەت ئی پەیوەندیە فرە لەوە کویەنترە و چووگەوە ئەرا کەسایەتی سەرکردەی کورد سەلاحەدین ئەیووبی کور هەردوگ مللەت کورد و مسر. ئیمە نیەوگ ئەوەیش فەراموش بکەیم، ك سەرۆك مسر جەمال عەبدولناسر یەکەمین سەرۆکیگ بویە ك وەل (مەلا مستەفای بارزانی نەمر) دانیشتگە لە وەختیگ لە ولات غەریبی هاتەوە، دویای ئەوەیش سەرۆك جەمال عەبدولناسر لە سەرەتای شەسەیل چەوی کەفتە شاند یا ئەو وەفد کوردیە ك وە سەرۆکایەتی ریزدار جەلال تاڵەبانی بوی.

ئمجا هەقە ئەوەیش ئەرا تاریخ بویشیم ك دەروازەی مسر هەمیشە ئەرا ئەفسەرەیل کورد و فەرمانبەرەیل ئەمیری کریاویگەوە ك بابولعالی ئەستەمبول ٚ کلیانکردیاگە مسر و سودان، بیجگە ئەوەیش شمارەی فرەیگیش لە رووڵەیل هووز و تیرەیل کوردی ك وەرانوەر بابولعالی پەرچەم شوورش هەڵکردوین دویا مەنزلیان بویە مسر و لیبیا. لە باوەت نەخش یا دەور ناودارەیل کوردیش لە مسر، وەخت خوەی ئەزهەر شەریف تاق (رواق)یگ ئەرا کورد لە حەرەمەگەی خوەی واز کردویگ ك بویە مایەی دانیشتن و دیدار ناونی کوردستانیەیل لەورا. ئیمە لە خوەمانەوە باس چشتیگ نیەکەیم لەواقع نەویگ، یا چشت تازەیگ نیەوینیمنەوە لە وەختی ئویشیم قاپی قاهیرە ئەرا کورد واز بوی چ جویر تاك یا وەك ریکخریاگ، وەل ئەوەیشا ك فشار فرەیگ لە لایەن رژیم سەدامەوە لە بانی بوی. ئمجا ئیسە ئەوەسە ك پیشوازی لە رووڵەیل مسر و کارەیلیان کەیم لە کوردستان، لەهەمان وەخت لەوەیش دڵنیایم ك دەوریگ گرینگ یاموهم نیشاندەن لە کوردستان، چوینکە زانیم ئەوان چەو نیەخەنە بان هەرێمەگەی ئیمە و تەنیا وە چەو خوەشەویسیەوە تەماشای کەن. بیگومان مسریەیل جویر ئەوەك ئاشکراس فرە سەریان دەرچووگ لەکار بیناسازی و پیەڵ و رێ وبان و کشتوکاڵ و پیشەسازی. بەلی لە راسی قەیریگ لە دورویەیل و نویسەرەیل شەمشەمەکوورەك ئاسا و نویسەرەیل سەدامی، قاهیرە لەی دویاخرە جویر بارەگا یا مەقەریگ وەکار هاوردنە ئەرا دژایەتی عیراق و کورد، وەلی خوشبەختانە جادووەگەیان بەتاڵ بوی و خوەیان و دعایەیل نارەوایان خەریکە تاریخیان تەواو بووگ.

مەبەس لە (حوکم قەرەقوش) چەس؟

گوڵ سوو

سەرەتا با بزانیم وشه یاکەلیمەی (قەرەقوش) چەیگەو مەعنای چەس؟ ئی وشه وشەیگ تورکیەو پیکهاتگە لەدو بەش (قەرە) وەمەعنای سیە تیەیگ و (قوش)یش جوریگە لەباڵدار دەیشتەکی، ئمجا وشەی قەرەقوش لەلی دروس بویەو کریاسە نازناو (لقب) ئەرا یەکیگ لە حاکمەیل مسر لە وەخت مەمالیك، بیجگە ئەوەیش ئی وشه بویەسە پەندیگ و هەمیشە لە زوان مەردم ژنەفیمنەی لە وەختیگ ئویشن (حوکمەگەی حوکم قەرەقوشە).
کەسەیلیگ ئویشن ئی پەندە لەبان ئەو حوکم زاڵمانە وتریەیگ ك دەسلاّتدار وەزوور و زوڵم چەسپنیگەی، هەر لەی باوەتیشەوە یەکیگ لەوەزیرەیل وەناو (ئەبولەکارم ئەسعەد کور موهەزەب کور مەماتی) ك کابرایگ نەسرانی بوی و ناکووکی داشتگە وەل قەرەقوشا، دی بوختان فرەیگ ئەرا قەرەقوش دروسکردگە ك گوایا جیاوازی لەناونی زوڵلیکریاگ و زاڵم نەکردگەو ری شەیتان گرتەسەوەر و حوکم درندانە دەیگ وەجووریگ ك لەکتاوەگەی وەناو (فاشوش لەحوکم قەرەقوش) باس لەخراوی حوکم قەرەقوش کردگەو مەردمان فرەیگیش باوەر وەقسەیلی کردنە.
وەلی لەراسی قەرەقوش وە(بەهائەدین کور عەبدوڵلاّ)ی ئەسەدی وتنەسەی ك جایەڵ جوانیگ بویە لەناوچەی ئاسیای بویچگ و دویاخر چیەسەرا دیمەشق و پەیوەندی کردەسە سوڵتان (ئەسەدەدین) مامەی (سەلاّحەدین ئەیووبی)و خزمەتی کردگە، ئمجا لەشوون مردن ئەسەدەدین مامەی، کریاسە حاکم مسر و ماوەی زیاتر لە(٣٠) ساڵ لەخزمەت سەلاّحەدین بویەو دویاخریش وەختی سەلاّحەدین لەدەوروەر مسر دەرچیە کاروبار قەسرەگەی گشتی داسە دەسیەوەو ماوەیگیش لەجیای ئەو لەمسر بویەو سەلاّحەدین متمانە وەپی داشتگەو لەیوا تاریف کریاگە ك قەرەقوش پیاویگ نیەتپاك و خاس بویەو هەر ئەویش دیوار چواردەور مسر دروسکردگەو خزمەت فرەیگ وە موسڵمانەیل رەسانگە، تا دویاخر مەردم رەسینەسە ئەو باوەرە ك زانستنە قسەی کور مەماتی راس نیەو گشتی بوختانە.
وەختی سەلاّحەدین شار (عەکا) گرت، دارەی دەس قەرەقوش، وەلی وەختی دوبارە فرەنجەیل شارەگە گرتنەوە، قەرەقوش یەخسیر کریاو ناچار بوی وە(١٠)هەزار دینار لەساڵ (٥٨٨ك)خوەی لەدەسیان قورتار بکا. ئمجا (بەهائەدین کور عەبدەڵلاّ ئەسەدی) ك ناسریاگە وەقەرەقوش خاسی فرەیگ لەبان موسڵمانەیل داشتگەو هەر لەوەر ئەوەیش سەلاّحەدین ئەیووبی خوەشی تواسگەو متمانە وەپی داشتگەو فرەجاریش کردەسەی جینشین خوەی. وەلی لەوەر خاتر ئەوەك کابرایگ جویر کور مەماتی ك لەوەخت خوەی وەزیر بویەو دەور داشتگە، ئەو نازناو یا لەقەبە ئەرای دەرکردگەو ناوی ناگە قەرەقوش و هەر لەو سەردەمیشەوە تائیسە ناو قەرەقوش جویر پەندیگ کەفتەسە دەم مەردم.

کی ئەرا یەکمجار ناو پێشمەرگە وە زووان هاورد؟

کامەران حاجی

لە ساڵەیل خەبات، ئەو وەختەگ خەوەر هاتن پێشمەرگە ئەرا ناوچەیل ژیردەس حکوومەت بەعس پەخشەو بیاد، ئەو کەسەیلەگ نەوکەر و خوەی فرووش بوین و وەل دەزگایەیل حزب بەعس لەئەمن و ئستخبارات و رەفیق حزبی هاوکاری کردیان و کەفتیانەگیان مەردم بی دەسلاّت و بی تاوان کورد، لەترس ناو پێشمەرگە گیانیان هاتیەدەلەرزەو فەرار کردیان و تەنانەت لەو شوونەیلیشەك خوەیان لەتی شاردیانەو خەو وەچەوەیلیان نەکەفتیاد، چوینکە زیەڵگیان لەناو پێشمەرگە چیاد.
ئەو شەوەگ واوواران بویاتاد وتیان ئمشەو شەو پێشمەرگەس، پێشمەرگە وشه یا کەلیمەیگ تەرکیبییە (پێش – مەرگ) و وەو کەسەیلەئویشن پێشمەرگە ك گیان خوەیان لەرێ هویروباوەریگ یا فکروعەقیدەیگ کەنەقوربانی کباوەر وەپی دیرن.
ئمجا بیلا بزانیمن کی داهێنەر یا مۆختەرع ئەی وشەی پیرۆز و گەوراسە. ئویشن رووژێ لەرووژان لە کومار کوردستان لەمەهاباد (پێشەوا قازی محەمەد) کۆبوونەوە یا ئجتماعیگ وەل سەرکردایەتی یا قیادەو هێز چەکدار کومار داشت، لە کۆبوونەوە یا ئجتماعەگە پێشنیار کەێگ ناویگ ئەرا هێز چەکدار کومار دەسنیشان بکریەێد، هەر وەیخاتریشە چەنەها ناو لەلایەن چەن کەسەو پێشنیار کریا، جوور هێز سەربازی یا قوەت عەسکەری، جەنگاوەر، فیدائی و.. لەوەخت کۆبوونەوە یا ئجتماعەگە چایچی پێشەوا قازی کناوی (ئەحمەد دەسماڵ) بوی، تیەیگەناو و باس وگفتوگوو ئامادەبویەیل کۆبوونەوەیا ئجتماعەگەژنەفیگ، سەبارەت وە پەیاکردن ناویگ ئەرا هێز چەکدار کومار کوردستان، ئەویش داوا لە پێشەوا قازی محەمەد کەێگ کئەگەر دەرفەت یا مجال بوود ئەویش لەبان ئەی باوەتەپێشنیاریگ بکەێگ، پێشەوایش ئویشیگ: بفەرما قسە بکە،ئەحمەد دەسماڵ چایچیش ئویشیگ: "جەناب پێشەوا قازی، من ناویگ ها لەدەماغم ئەرا ئەو هێزە ئەگەر وەدڵدان بوود، ئەوەیش ناو پێشمەرگەس"، ئەوانیش لەشوون گفتوگووکردن و قسەوباس و موناقیشەوە فرەتر دەنگ ئەی ناوەپەسن کەن، هەر وەیخاتریشە لەو وەختەو تائیسە ئەوناوەوە پیرۆزی و قداسەت ئەرا مللەتەگەمان مەنگەسەو. هەزاران سەڵام ئەرا گیان ئەحمەد دەسماڵ و گشت پێشمەرگەیگ شەهید.

> پێشمەرگە ئەو وشە یا کلیمەی پیرۆزەسە ك لەناو جەماوەر کوردستان وە چەویگ فرە پیرۆز یا موقەدەسەوە تەماشای کریەێد، وەو کەسەئویشن پێشمەرگە کخاوەن هویروباوەرێگ پاکەو ئەرا وەدیهاوردن ژیانیگ سەربەست و ئازادئەرا مللەت و نیشتمانەگەی و گشت ئنسانیەت گیان خوەی کەێدەقوربانی.

خانەقی لە پرووسەی تەعریبەوە ئەرا فەوتیان یەکجاری!!

عەلی چەوجوان

قەزای خانەقی یەکیگە لەو ناوچەیلە کویەن کوردنشینە و کەفتگەسە باشوور کوردستان ك ڕوی وەر ئیدارەی (٣٩١٥كم٢)، ئی قەزا وەخوەی و (٢٢٧) ئاوایەوە ئاخرین زولم و زووردای حکوومەتەیل یەك لەشوون یەك لەهەنای ئەوە بوی لەسەردەم ڕژیم بەعس ئەرا دویاجار دەس تەعریب و کاولکری و جیوازکردن مەردمەگەی ئەرا ناوڕاس و باشوور عیراق وەپی ڕەسی و گشت زەوی و زار و باخ و بووسانەیلی بەشبەشەو کریا لەبان عەرەب هاوردە ك هەر خیزانیگ (١٠)هەزار دینار سویسری ئەو وەختە لە حکوومەت وەرگتن و سەدام گوروەگوور بڕیار هاوردنیان دا ئەرا خانەقی و ئاوایەیل سەر وەو ناوچە لەوەر ئەوەك شوونەوار کورد لەتی نەیلیگ، بەڵی ئی مەسەلە ئاشکراس لەلای گشت کەسیگ و گشتمان زانیم ك خەڵك خانەقی چ بەدبەختی و ماڵویرانییگ وەخوەیانەوە دینە لەماوەی ساڵەیل فرەیگ.

ساڵەیل دەسڵاتدایەتی ڕژیم بەعس، عیراق وەگشتی خستە ناو مەینەت و دەردەسەری فرەیگەوەو خەڵك خانەقییش وەتایبەت لەناونی مەرگ و زندەیی بی ئومیدیگ ژیان بردیانە سەر ك ناوچەگەیان وەپرووسەی تەعریب ناسریاگە و هەر چەوەڕی ئەوە کردیان باوان باوگ و باپیرەیلیان نەوگە تاپوو سیەی هەتاهەتایی و قەورسان عەرەبەیل لەتی تاریخی کویەن بووگ و نەوەی کوردیش لەناو ئەشرەتەیل عەرەب لە ناوچەیل جیاجیای عیراق بتاویەنەوەو زووانە کوردیەگەیانیش لە هویریان بچووگ. ئەوە بوی هەر چەوەڕی ڕووژ ڕووشنایگ کردیان و بتویەنن دوبارە بچنەوە بان زەوی و زار خوەیان و سەرلەنوو دەس بیەنە خاکەناز و بیەڵ جفتیاری وخەریك کشتوکاڵی و حەیوانداری و پیشەیل جووراوجوور خوەیان بویتان لە شوون ئەو هەمگە ساڵەیل ئاوارەیی و دەروەدەریە، ك یەیش خاسترین خەبات بوی لە ژیانیان لە پاڵ ئەو خەبات چەکداریە ك زوورم ڕووڵەیلیان وە ئشقەوە تفەنگ شەرەف کردنە شان و لە کویەیل سەخت کوردستان پێشمەرگایەتی و کوردایەتی ڕاسەقینەیگ کردیان لەوەر خاتر ئازادی مللەت و نیشتمان و منال خانەقی هویچ وەختیگ حاشا لە کوردبوین خوەیان نەکردنە و نیەکەن و لەوەخت هەڵوژاردنەیلیش لە شوون ڕمیان ڕژیم بەعس ئەو چشتە وەڕاسی ئسپات کردنە و گشت کوردیگیش شایەتیدەر ئەو ڕاسیەسە. وەلی لەیوا دیارە مەسەلەی داوریان خانەقی و شوونەیل تر جویر مەنەلی و بەدرە و جەسانیش گرینگی یا ئەهمیەت فرەیگ وەپی نیەدریەیگ و ئەو دروشم یا شعارە لەهویرەو بریاگە ك وتیان (یا حەمرین یا ئەمرین). ئاشکراسە ك خانەقی لەوەختیگ مەغوولەیل وەمەبەس داگیرکردن بەغدا لە ساڵ (٦٣٥ك) لەوەراوە هاتنە جویر ئەوەك لە تاریخ باس کریاگە وەتەواوی ڕمیاگەو خاپوور کریاگە، دویای ئەوەیش هەر لەسەردەم عوسمانی و تا ئیسەی کیشمەکیش ناونی هەولێر و بەغدا هەر غەدر لە خاك و مەردمەگەی کریەیگ و هەر ئەوەنە مەندگە مزایەدە لەبانی بکریەیگ، ك تارادەیگ وتنە خاکەگەی توایم نەك مللەتەگەی. یەیش دەرئەنجام ئەو خەبات وەردەوامە بوی ك مەردم ئەو ناوچە لە جیای ئەوەك وەخاسی و قەدر و حورمەتەوە ڕەنج چەن ساڵەی خەباتیان بیەنەی دەسیان و ستایش هەڵوێست و نەخش گەورایان بکەن، نووڕید وەچەواشەوە حاشا لەلیان کریەیگ لەلایەن بەعزە کەسیگەوە ك وەهویچ پەتی نیشنە بان حازری. وەختیگیش حکوومەت مەرکەزی ئی جوورە قسەیگ بژنەفیگ زیاتر هەوڵی خەیکە کار ئەرا سەختەوکردن بارووەزعەگە و شایەت لە پرووسەی تەعریبەوە وەرەو فەوتیان بووەیگەی!! ئیمەیش لەوە ڕخمان چووگ ئی شار کوردەواری و پڕ لە مەردایەتیە ئزرایل گیانی بکیشیگ و کەسیش نەوگ تەڵقینی بخوەنیگ.

گەشتێگ وەڵ شاعرمان مەهدی شامراێ

ئەحمەد حەمەد مەندەلاوی

بیلا بچیم یەی گەشتی بکەیم لە گوڵزار شعر، وەل مەهدی شامراێ شاعرمان، یەکم جار بیلا بزانیم ئی شاعرە کیە؟: ناوی مەشەی سەیِد مەهدی کوڕ شامراد کور تەقی مەندەلاوی، لە ساڵ ١٩٠٠ زاین هاتیەسە دونْیا، لە گەڕەك یا مەحەللەی کەپرات، ك ٤ کێلوو مەتر دویرە لە شار مەنەلی، وەی ئاو و هەوای خوەش کەپری ك تەك داسە حەمرین و پشتکوو، ئی شاعرمانە دەسکردە نویسانن شعرەیل جوان ك لەناو مللەتەگەمان جوور عەتر وەهار پەخشەو بویە ك وەناو دارەیل خورما و بوو خوەش پرتەقاڵ لە وەخت چگن ئەرا عەید نەورووز لە شوونیگ ك ئویشنە پی (میرزا) خوەننەی ك جای زایگای شامراێ شاعرمانە، هەر لەورا یەی جوو بویچگیگ هەس ئاوە زولاڵەگەی ڕی کەی، مەردم وە نەورووز وەرا جەمەو بوون، چووپی و ساز دوهڵ کوتن، و بریگیان وە شعرەیل شامراێ شاعرمان خوەنن، نە بەس وەیرا، وەشوونەیل تر هەم شعرەیلی خوەنن جوور سویر و سوننەت، و خوازمەنی و چشتەیلی تر، ئی شاعر مەردمیە (مەشەی سەید مەهدی شامراد مەندلاوی) لە ساڵ ١٩٨٦ زاین ئەمر خوداکرد لە بەغدا، دویای جەورکیشان و زولم و ستەم ڕژیم وەرین دی، چ وە سەوق کردن چ وە ئاڵشت بوین دیمۆگرافی لە شار مەنەلی، خودا غەرق ڕەحمەتی بکەیگ. چەن بەیتیگ شعر لە شعرەیلی خەیمنە وەردەس خوەنەوارەیل ئەزیزمان ك غەزەلیات تەبەقەبەندی بووگ:

مەنەلی لە بن قەلەوڵس گشتی
گشتی لە قوربان کەمەرەگەی پشتی
کەمەر بەساگە هویکەڵ لە بانی
چوینە چەو گل دەی باوگی نیەزانی
ڕیەگەی مەنەلی بکاڵم پەمگ
ئەرا قەد باریک شەوی شەواڵ چەرمگ

(مۆنالیــــــزا)ی کوردستان کییە؟

سۆفیا

دویەتە جوانەگەی کوردستان ك لەکلتوور کوردی وە(دویەت کەیفرووش) ناوبریەیگ ، ئەو گرینگی یا ئەهمیەتە دیریگ ك (مۆنالیزا) دیریگەی لەکلتوور ئۆرپی. ئی دویەتە فرە جوان و مەیلکیش بویە، هویچ ماڵیگ نەویە لەماڵەیل کوردستان دیوارەیلی بەتاڵ بووگ، گشت ماڵیگ و دیواخانیگ ڕەسم ئی(دویەت کەیفرووش)ە وەپیەوە بویە. وەرجە ئەوەك ئی ڕەسم جوانە بووگە ڕەسمیگ هونەری، کەسەیلیگ ئویشن ئی دویەتە ڕاسییەو ئی دویتە داستانیگ دیریگ وەك داستان (هەزار و یەك شەو)، ناوِیشی لەچەن گورانییگ فۆلکلۆری کوردی هەس، حەسەن زیرەك لەساڵ ١٩٥٠ لەگورانیەیلی ناوی بردگەو بیجگە ئەوەیش گورانیبویش محەمەد ئەحمەد هەولێری لەساڵ ١٩٧٠ ناوی بردگە لەگورانی، ك ئەیانە گورانی کوردی ڕەسەنن و جوانی و ڕەسەنایەتی تایبەت خوەیان دیرن.

وەل ئەوەیشا ئویشن جوانی دویەت کەفرووش مەیل بریتانیەیل کیشاگە، یەیش لەوەختی بریتانیەیل لەساڵ ١٩١٨ هاتنەو کوردستان داگیر کردنە، ئمجا بریتانیەیل یەخسیری کردنەو وەل خوەیانا بردنەسەی وە تەیارە، وەلی دویەت کەیفرووش خوەی خستەسە خوار و مردن وەپی خاستر بویە لەوەك ئەوان بووەنەی. بیگومان یەیش رویداگیگ ناخوەش ودلتەزن بویە ئەگەر داستانەگە ڕاس بووگ یا نەو، وەلی گشت ئەدەبناس و تاریخناسەیل ئەو رویداگە وە بەڵگەی ئازایەتی لەقەڵەم دەن لەگشت دونیا.

لەشوون ئی هەمگە رویداگە، گشت نیگارکیشەیل کلاسیکی ڕەسم ئی دویتە دروسکردنەو بویەسە ڕەسمیگ نرخدار و پڕ ئەهمیەت تاریخی لەگشت جەهان. ئویشن (خەجیج جومعە مەوڵود شکاك) ك ناسریاگە وە دویەتەگەی کەیفرووش لەساڵ ١٩٣٤ لەوەختی ك عومری (١٢)ساڵ زیاتر نەویە لەڕی هاتنەوەی ئەرا ماڵ لەنزیك تەکیەی شێخ عەبدولکەریم لەشار هەولێر لەلایەن ئەفسەریگ باڵای سوپای ئنگلیزەوە ڕفیەیگ ، یەیش لەشوون ئەوەك ئەفسەرەگە چەن جاریگ چیەسە خوازمەنی لەلای باوگی و هویچ جواویگ وەپی نەیاگەو ئەویش دویەتەگە ڕفانگەو دویای ماوەیگ دەرکەفتگە بردەسەی ئەرا بریتانیا. برارزاگەی خەجیج ك ناوی (شێرزاد محەمەد)ە ئویشیگ :باوگ خەجیج هەم سەرکردەیگ سەربازی و هەمیش برادەر و دووس سمایل ئاغای شکاك(سمکۆ) بویەو لەساڵ ١٩٣٠ دویای کوشیان سمایل ئاغای شکاك وەچوار ساڵ وەنائومیدی ماڵەگەی پیچیگەوەو لەساڵ ١٩٣٤ ڕووژهەڵات کوردستان هیلیگەجی و خوەی و هەردوگ مناڵەگەی (خەجیج و محەمەد)وەل دو دویەت سمکۆی شکاك (سافیەو سورمێ)وەپەنابەری کەفتەسە عراق و لەشار هەولێر نیشتەجی بویەو ئەو وەختە خەجیج میمگم عومری ١٢ ساڵ بویە. ئمجا برارزاگەی دویەتەی کەیفرووش ئویشیگ : داپیرم(دایگ خەجیج) وە بنەڕەت ڕووسی بویە.

مەعنەوی شاعر جەنگاوەر و نیشتمانپەروەر

گوڵ سوو

شاعیر سەررشتەدار (مەلا حەسەن کوڕ مەلا ئەحمەد کوڕ مەلاخدر جاف) ناسریاگ وە مەعنەوی، ساڵ ١٨٦٣ لە ئاوایی (کوێرەکانی) سەر وە ناحیەی بنگرد هاتیەسە دونیا، موریدیگ دڵسووز شێخ (عەبدولکەریم شەدەلە)و تەریقەی نەقشبەندی و جموجویل هەقە بویە، لە ساڵەیل ٣٠ سەدەی گوزەیشت چیەسە ئاوایی (قەمچوغە) و ساڵ ١٩٦٨ لەو ئاوایە کووچ ئاخرین کردگە و هەر لەورایش نریاسە خاك. مەعنەوی کەسیگ نیشتمانپەروەر و خاوەن هەڵویست بویە، یەکیگ بویە لەو جەنگاوەرەیلە ك لەجەنگ (دەربەند ڕانیە) دژ وە ئنگلیزەیل بەشداری کردگەو خاوەن شمارەی فرەیگ شعر بەرز نیشتمانی بویە ك گوزارش یا تەعبیر لە دڵسووز مەعنەوی کەن ئەرا خاك و نیشتمانەگەی ك وە زووانیگ سادە و بی گریە باس لە نەخش و دەور کورد کردگە و ئامووژگاری وەفاداری داگە وەرانوەر وە نیشتمان و باس لەوەیش کردگە ك یەکگرتن مەرج سەرکەفتن خەبات نەتەوەییە. ساڵ ١٩٢٥ وەك نەریتیگ باو ئەوسای سۆفیەیل وەل خیزانەگەیا چووگە بەغدا وەو نیازە ك لەوراوە بچووگە شام تا لە ماڵ (مەولانا خالد نەقشبەندی) خوەی لە گوناە بتکەنیگ و پاکەو بووگ! وەلی دویای چەن سالیگ مەندنەوە لەو شارە هەڵ ئەو زیارەت و سەردانە ئەرا شام ئەرای هەڵنیەکەفیگ و ناچار گلەوخوەیگ ئەرا کوردستان. نویسەر و ڕووژنامەنویس (دانا شەدەڵە) لە باوەت ئی شاعرەوە ئویشیگ: مەلا حەسەن کوێرەکانی ناسریاگ وە (مەعنەوی) شاعر و (حەمە سووڕ کلاوقوت) دو کەس زووان ڕەوان و خەیاڵ فراوان دەسەی هەقەیل سەدەی گوزەیشت کوردستان بوین.مەعنەوی کەسیگ نوکتەباز و قسەخوەش و قسەزان بویە و لە وەخت قسەوباس ناو مەجلس و دیواخانەیل هەمیشە جوواو دەسوەجی لەلای بویە و هویچ وەختیگ ئەرا قسە پەکی نەکەفتگە و دانەمەندگە، جویر ئەوەك هاوعومرەیلی وتنە و باس کردنە: هویچ کەسیگیش مەرجگرەو لەلی نەوردگەسەوە، بیجگە ئەوەیش لە مەیدان شعر (هەجوو)یش دەس باڵایگ داشتگە و هەمیشە وەو شعرەیلیە ڕەخنەو ناونیتگ داگە لەو کەسەیلە ك گەنەکار بوینە و لە کاروەدەسەیل ئەوسا ك کار ناپەسەن و ناوەجی ئەنجامدانە، بەعزە جاریگیش هەر ئەرا خاتر خوەشی وگەمەکردن وە شعرەوە قسە وەکەسەیل دەوروەر کردگە. وەل ئەوەیشا (مەعنەوی) پیاویگ دانا و فامیدە بویە و زانستگە چوین خوەی وەل مەردما بگونجنیگ و هەمیشە لەلای گشت کەسیگ خوەشەویس بویە.

دیدار گوڵ

جەماڵ ئەرکەوازی

گوڵاوباش وەگوڵ گوڵوارا نمکە
یا ئاشنای گوڵەیل وەهارا نمکە
من لەگوڵ بوریەم گوڵی بەشمە
تن بەو وەگوڵکار گوڵزارا نمکە
سای چەمەن خوەشە گوڵ وەنازەوە

وەلارولە نجەی بی ئەنازەوە
بوو عەتر و عەبیر هووش تیەریگە سەر
روی لەباخچەگەی نازارا نمکە
گوڵاوباش دەخیل بووەرەم وەسای گوڵ
با حەسرەت کاڵ کەم بکیشمە دڵ

من لەگووشەی خەم گوڵ لەدەیشت وەدەر
دویر لەئاه سەرد دڵزارا نمکە
کی دیە بوڵبوڵ وە هاوارەوە
بەشی ئەمینیگ گوڵ وەدارەوە !!
ناڵەو هاوارم دونیا گرتەوەر

تەماشای کزی پەڕ شارا نمکە
گوڵاوباش تویەنید جەورم بکیشید
تاوی لەجیای من لای گوڵ بنیشید ؟
وەزوان من بویشە گوڵ نازپەروەر
یاد بنەو باوان لای یارا نمکە

گونای داوڵە یا مەلویچگ

حەبیب جەلیلیان

ئی هەمگەمەلەوەر نازار لەورسی ڕیقا بردیە!
وە یەی سەرە.
داوڵ دەس و پا پەڕوین
مەردەزمای درووکانی
-گ وەچگەمەلویچگیگ هووکارەی سەری بیە، ڕیتگ کەیدە بان شانی -
پڕ ڕوی مەلەوەرەیل گوڵاو و شەکراو بوودن،
لەترس یەکەو گرتن مەلەوەرەیل خراو کردیە شوون خوەی،
هن یەسە جویلە نیەکەی.
ئی داوڵ کوور و کەڕە وەیەی سەرە.
جیك هڕ مەلویچگەیل ورسی تیەی
دانویکەیش ها دەور داوڵ
مەلویچگەیل توان بخوەن، وەڵی نیەویرن بانەخوار
یە گونای هووز داوڵە؟!
یاگە خود مەلویچگەیل و ترسیان!

من دی ڕوحیگم بی قەرار لەناو شەوەیل یاران

موقەدەم خوسرەوی

شەویل ئیرە نایلم وەجێ
میوانم لەجەم یاران
ئی شەوەیلە پڕن لەحەکایەت ڕاز نەوتریاگ
پڕن لەزەردەخەنەی شیرین سەر لیو داڵگەیلمان
پڕن لەموور غەریبی باوگەیلمان
پڕن لەگەمەی مناڵی ڕووژەیل ئاوارەیی
ئەو ڕووژەیلە تەنیا خوارد نمان جامێ دوو بی و
لە پی نان ساجی
ئەو ڕووژەیلە
گەمەکا نمان جوور خوەمان پاك و
قسەیل دڵمان جوور سیپاڵەکان وەرمان خاکی
ئەو ڕووژەیلە
وەدەم نەوای شمشاڵ شوانەیل،
لە وەخت شەواژوو پەزەگان و
وەگەرد لیس خوەر شەوەکیان
لە خەو هەڵسایم و میگەلەکە سارەما کردیم
ئەو ڕووژەیلە
کەس لەماڵ کەس میوان نەوی
کەس دەر ماڵەگەی خوەی دانەخست و
هەر وەتەنیا دڵمان بەس بی ئەرا زنەیی
هەر وەتەنیا دەسەگا نمان بەس بی ئەرا دووسی
هەر وەتەنیا خەنینەگا نمان بەس بی
ئەرا ئومید وەئایندەی دویر
ئەوسا چشتی شك نەوردیم
وەڵی هەرچی چشتەداشتیم
دڵمان خوش بی
ڕویمان ڕاس بی
وە گەرد یەکا دروو نەکردیم
ئەوسا وەختای ئەور سیە ئاسمان دڵمان دا پووشی
ئیمە گشت مناڵەیل ئاوایی وەگەرد یەکا گورانی
"هەیاران مەیاران " چڕیمن،

تا واران بواری و گوڵە گەنم خوزیەگا نمان
سەوز بوود
وەختای گوڵەگەنم زەرد بی
وە گەرد یەکا دروو کردیم
وە گەرد یەکا کردیمە ئارد
دایە پیرە وەدەسەنازارەگان خوەی
ئەرامان کردەی کولێرە
گشتمان جوور یەك کولێرە خواردیم
ئەوسا نەماڵ داشتیم نە ڤیلا
تەنیا چشتێ ك شك بردیم
قولا نجی خاك بی
یەی دەوار سیە و
یەچکە ئازادی
ئەوسا خوەشترین سەفەرمان
ماوای کوردەماڵاَن بی
وەڵی ئیسە
وای لە ئیسە............!
ناتوام ئی شەویلە بیلم وەجێ
ئاخر من لەناو ئی شەوەیلە
دوارە خوەم دوینمەو
من لەناو ئی شەوەیلە
دوارە مناڵ بوومەوە تیرکەمانەگەم گرمەدەس و

چم تا پاساریەگان دەم وا ڕاو بکەم
من لەناو ئی شەوەیلە دوارەوەپای پەتی
کەفمە شوون داڵگم
وەختای کونەکەی هەڵگرێ و
چوودن ئەرا سەر کیەنی
کەفمە شوون باوگم
وەختای پەڕانەگەی هەڵ گرێ و
چوودن ئەرا شکارەوانی
خوەشی سەفەر من لەجەم یاران
ها لەناو ئی شەوەیلە
لە شوون ئی شەوەیلە
من دی ڕوحیگم بی قەرار
مەلیگم تەڵوەنە
لە شوون ئی شەوەیلە
کەس دی وەگەرد کەسا قسەنیەکەی
لە شوون ئەی شەوەیلە
هەر کەسەچووتەو زندان ماڵ خوەی

ئەسر یەتیم

محەمەد حەسەنی نیا

ڕووژی پاتشای لە کەلیگەو چی
قاڵ قوی هەڵسا لە بان و لە ڕی
یەتیمی پرسی لەو ناوەڕاسە
بریقەی چویەسە لە تانج شاسە
جوواوی دا پی یەکی لەوناوە
ئیمە چوە زانیم خوەشت تیەێ باوە
ئی قەورە زانیم فرە گرانە
ئەوەك درەوشی لەو بانێ بانە
پیرەژنی وەت :م زانم ئەوە چوەس

ئەسر چەو من و خوین دڵ ئیوەس
گووڵ خواردیم وە بەرگ وگوچان شوان
گورگ وە فەرەنجی بوی وە پاسەوان
پارسای ك مڵك ودیەکە بەی دزە
پاتشای ك ماڵ ڕەیەت خوەی دزە
بنووڕ وە تکەی ئەسر یەتیمان
تا بزانی چوەس درەوشی لەبان
ڕووڵە قسیەی ڕاس بویشی ئرا کی
وەختی گەن وخاس بوینە جیوەجی

تەکیامە لە گۆڵ

ناهید مۆحەمەدی

خش خشێ پاییز کەفتیەسەگیانم
تەکیامە لەگۆڵ ڕوی وەزمسانم
ڕووژی هەزار جا دەیدنەم وەکوش
وەیەێ ئشارەتیەریدەو گیانم
مەگەر ت كیید تووای چوەبکەید
ئەوسا فرشتەوید ئەلان نیەزانم
دڵتەنگ و گریان قۆڵەی لێوم تێ
جەرەقەێ بیە پڕ لەوارانم
وەیە دڵخوەشویم نازم بکیشی
نازم شێوانی بەسای زووانم
یەێ تاق بەوەدیار سەوزمان کەرەو
هە جوی هەمیشەخوەم مێهرەبانم
پاییز نیەتویەنێ هیچ کارێ بکەێ
تا ئاگر عشق لەت ها گیانم

دەفتەر دووسی
من و خودا
پڕی جەریمەسە

محەمەد ڕزا ڕۆستەم

سەر تا وە پا ئەر زەخمیم پا تا وە سەر ئەر ئاگرم
خودا خودامە تا هەسەم سوبحانەڵڵامە تا مرم
لەشم کۆنا کۆنای زیەمە جوور مەسیح مەریەمە
کیشیامەسە سەلیب ژان حەتتا وەخوەی هەم نیەچڕم
دەفتەر دووسی من و خودا پڕێ جەریمەسە
سفر فرەیگ گرتمە وەلی پەڕەی دەی نیەدڕم
دیاری سەبر خودا کلوانگ ڕەنج ها دەسم
حەلاج یەی لانامە و ئە یووب لانام ترم
یە بازی من و خوداس دەی بازیە نەرارنەم
بیلن کە وەردی خڕ بخوەم گەن جووری خڕ داسە خڕم

كوردستانەگەم

سالم خەمانی

كوردستانەگەم ڕووشنایی چەوەیلم
شوون شاعر و هونەرمەندەیلم
كوردستانەگەم خاك و زەوییم
فەخر و شانازی مناڵی و پیریم
ئلهام بەخشەگەی شعر و ئاوازم
وەبوونەی تنەو من سەرفرازم
كوردستانەگەم شوون شەهیدەیلم
ئومید و ئاوات برا و خوەیشکەیلم
كوردستانەگەم قووڵەی شرینم
سەقامگیردەر کردار و ژینم
كوردستانەگەم جای شیرەکوڕەیل
جای باوگ و باپیر نازار پیشمەرگەیل
كوردستانەگەم وەخودا بەهەیشتید
خوەزەو ئارەزوو لەدڵم نەیشتید
خوەشی شرینید سەرخوەشم کردگە
زەخمەیل ئەوسا لەهویرمەو بردگە
كوردستانەگەم شوون قارەمانەیل
شوون پیشەوای شووڕش کوردەیل
بارزانی نەمر چوین چووگن لە هویر
ناوی ئاشکراس لەلای جوان و پیر
کردەوەی بارزانی و خەبات گەورای
چەڕا کورد تواس یەسەهات ئەڕای
گیانم وەفیدای خاك و قەورەگەی
داخم ساف نیەکەم ئەرا دەورەگەی
وەختای دەوران ئەوسای کەمەو یاد
دڵ پەنسەد ڕپەکوتی وەفەریاد
خوەزەو یەوجارتر دەوران بایدەوە
خوڵك دڵسووزەیل تازەکەیدەوە
ڕەین ری ڕەوەن شیردڵاوەر
باوگ گشت کوردیگ وەهویر و باوەڕ

هەر کوردی کردەوەد بچوو لە هویری
سەد نەفرەت لەخوەی و ئمجا لە شیری
پیشەوای نەمر سەڵام لە گیاند
سەڵام لەشەهیدەیل ڕی نیشتماند
سەڵام لە کوردستان و هەرچوار
پارچەگەی
سەڵام لە بارزانی و لەکردەوەگەی

تازیلەی شایی

بەهمەن قرەداغی

تازیلەی شایی
هەزار وەهار خوەی شاریگەوە
وەختی ك دوینی
هورمیسك ڕشی

تاو تاو ئاسمان پڕ ئەنوو دڵم
ئەوەیش نە تەنیا فەسڵی
سی ساڵە هەی سەر وە شیوەنم
ك ترسم نەکا ڕووژی م بوینم

سەوز وەهاری نیایتە پیریمەو
تازیلەی شایی مان
خەرمانەگەم

دار کەی کوو بی بەرزانی

سەعید عەبادەتیان

دار کەی کوو بی بەر زانی
شنەی باد سەر سەر زانی
هەم مانگ زانی هەم خوەر زانی
بی شووانن پەسەیل من
تەرف توینن کەسەیل من
وا دەرەوکەن دەسەیل من
ئەوە ونەی دەنگ کی یە
ئویشی ك ت هویچد نی یە
ئشکەفت ئشکەفت زاگرۆس زانی
جەسەی، جەرگی، پووسی، گیانی
داری، وەڵنگی، پویشی، سانی
م ئاوەن ئاوەیشتەیل بویم
هەزاران ساڵ لە دەیشتەیل بویم
باڵ بەرز فرشتەیل بویم
ئەوە ونەی دەنگ کی یە
ئویشی ك ت هویچد نی یە

شازایەی خوەشبەخت

گوڵ سوو

رووژی رووزگاری لە زەمانەیلی فرە فرە قەدیم لە شاری دویری لە بانی تەپەی بەرزی مجسمەی بوی . پرتاڵ مجەسمەگە کوت کوت لە تلاّ بوی و لە جیی چەوەیلی دو گلە زمرودی گەورا ئەو کار نریاوید. لە بانی دەسەی شمشیرەگەیشی یەی گلە یاقووتی گەرا مەدرەوشیا. شەوی لە شەوەیلی ئوەلی زمسان سیەپرویسنەکی ك لە گەلی دووسەیلی وە جی مەنوید، شەل و شەکەت و شەهیت وەو شارە رەسی. چەوی کەفتە مجەسمەگە و خوەی وە پی رەسان، تا لەوەری پای بخەفی، وەلاّم هیمان چەوی گەرم نەوید ك چەن تکە ئاو وە بانی باڵی تکیا. سیەپرویسنە ك ئیسفای ئاسمان گرت وەلاّم ئەوری نەی. هەنای ئیسفای بانی سەری خوەی گرت رەسیەو ك ئی تکەیلی ئاوە ئەسری مجەسمەگەس.

سیەپرویسنەك وە بانی شانی مجەسمە نیشت و وەت: تو کیی؟ ئرا گیرە کەی؟

مجەسمە وەت: وە م شازایەی خوەش بەخت ئویشن.

دویای مردنم مەردم مجەسمەی م لە تلاّ و جەواهیر سازین و لە بانی ئی تەپە نان.

تا وەختی ك زینگ بویم لە چیشتی خەوەر نەیاشتم وەلاّم ئیسە گیشت چشتی دوینم و لە دەردی گیشت کەس باخەوەر بووم.

م لە دیینی گیچەڵ و ئاژاوەیلی مەردم فرە خوسە خوەم وەلاّم دەسەلاّتی نەیرم و هویچ کاری لە دەسم دی تیەیدن.

هە ئەلان لەو دویرەیلە داڵگی دوینم ك لە لای مناڵە نەخوەشەگەی نیشتیە و ئەسر رشنی.

ئی ژنی بی چارەی بی دەسەلاّتە وە سەری یەوەو ك هەر رووژ پرتاڵ دویرنید و کار کەید ئی قەورە پویل نەیری ك ئرا مناڵەگەی خوەی دووای بسینی. بەو و زامەت بکیش یاقووتی شمشیرەگەی م ئرا ئەوی بووە.

سیەپرویسنەك وەت: هەر چەن فرەفرە شەکەتم و سوویش ڕیی دویر و دریژی ها لەوەرم، ئی کارە ئرا تو کەم.

ئیجا شەقە دا وە باڵ و یاقووتەگە ئرا مناڵە نەخوەشەگە برد.

وە ری سووی رووژی تر سیەپرویسنەك وە مجەسمە وەت: م دی بایەد وە شوونی هاوریەیلم بچم.

وەلاّم شازایە خوەشبەخت وەت: یەی شەوی تریش لە لام بمین.

پیای پیری دوینم ك نە خواردەمەنیی دیری نە ئاگری ك لەی زوورەی زمسانە خوەی وە پی گەرمەو بکەید.

تو تویەنی زمرودی یەکی لە چەوەیلم ئرا ئەوی بوەیدن.

سیەپرویسنەکی مهرەبان قەبووڵ کرد و یەی شەوی تر لە لای شازایەی خوەشبەخت مەن، وەلاّم ئی رووژ شەوەکی هنای تواس لە شازایە ماڵئاوایی بکەیدن، ئەوی هەم لەنوو ئلتماس کرد و وەت: ئەی سیەپرویسنە ك بویچگلە هە یەی شەوی تر لەیرە بمین.

ئەو چەوەگەمیش درار و ئرا دویەتی بووە ك لەی دنیا هویچکەس نە یرید و ئی رووژەیلەگەن جووریگ ورسی و تەنیاس. سیەپرویسنەك وەت: ئەمماّ ئەگەر ئی چەوەگەدیش درارم کوور بویدن و دی نیەتوینید مەردمی شارەگە بوینیدن. شازایەی خوەشبەخت وەت: وەلاّم م رازییم، چوینکی گیانی ئنسانی نجات دەم.، سیەپرویسنەك زمرودەگە ئرا دویەتی ژار و بیکەس برد.

هنای هاتەو دویا ، شازایە وە پی وەت: ئەی سیەپرویسنەکی مهرەبان ئیرنگە زوی کە باڵەو بگر و خوەت وە ڕەفیقەیلد برەسن.

وەلاّم سیەپرویسنەك وەت: م لە لای تو مینم و لە ژیانی مە رمی شارەگە ئراد حاڵ و خەوەر تیەرم.

لە سەرمایش ڕخم نیەچوودن. چوینکی کاری خاسی ك کەم دڵم گەرمەو کەید.

ئەو ساڵە زمسان سیەپرویسنەك لە شار گڵ خواردیا و ئرا شازایە خەوەر هاوردیا. هەر شەویش کوتی لە تلاّیلی پرتاڵی مجسەمەگە ئە لکەنی و وەلی خوەیا ئرا مەردمی ژار و کەم دەسی شارەگە برد.

لە یەکی لە رووژەیلی ئاخری زمسان ك هەوا تووزی گەرمەو بوید، مەردم لە ناوی پارك گەیشت و گیەل کردیان. لە ناکاو چەوی یەکی لە لیان وە سیەپرویسنەکی مردگی کەفت ك لە بانی پای مجەسمەی شازایەی خوەشبەخت کەفتوید. ئەوی ئیسفای مجەسمەگە گرت و لە ئلاّجەوی هاورای کرد. مەردم وە لی ئەژنەفتنی هاواری پیاگەیا لە دەوری مجەسمەگە گردەو بوین. شازایەی خوەشبەخت دی تلاّ و جەواهیری نەیاشت. ئمجا مەردمی شارەگە رەسینەو ك دەسمیەتەیلی ك لە سەراسەری زمسان وە پییان ڕەسی لە کوو بوی.

شاعر (زەینەب خالد) لە دادگایی عشق تا ڕووشنایی بار گوزران فەیلیەیل

گوڵ سوو

تا ئیسەیش هونەر، نەخش یا دەور باڵایگ دیریگ لە ژیان و لە پیشخستن و وەرەونوابردن مللەتەیل، گشت مللەتەییلیش لە گشت سەردەمیگ هەوەجە وە ئەوە دیرین ك بتویەنن گوزراش یا تەعبیر لە فکرە و سووزەیل تاییەت خوەیان بکەن وە شیوەی جوانیگ و جوانتر لەوە ك لە قسەیل ئاسایی تیەریەنە کار. کوردەیل (فەیلی)یش جویر هەر مللەتیگ تر شاعرەیل خوەیان دیرن ك خاوەن بەهرە و فکرەیگ وەرفراوانن لە مەیدان شعر چ وە زووان کوردی چ وەعەرەبی.

یەکیگ لەو شاعرەیلیشە (زەینەب خالد فەیلی)ە لە دیداریگ وەلیەو باس کرد و ئویشیگ: یەکەمین کوومەڵە شعر خوەم لە ساڵ (٢٠٠٩) پەخش کردم لە ژیر ناونیشان (محكمە الهوی) و لەو وەختیشە خوەندکار بویم لە قوناغ چوارم لە زانکۆ و ئەو شعرەیلە بوینە گام کارا یا فەعالیگ لە ژیانم و ئەوە بوی شعرەیلم دەنگ فرەیگ دانەوە و زوورمیان لە رووژنامەی (الزمان) نوسخەی عیراقی و لەندەنی و رووژنامەیل تر و گۆڤارەیل پەخش کریان، ئنجا هەر لەوەر ئەوەك چوین تویەنستم هەر باوەتیگ پەخش بکەم لە هەر رووژنامەیگ دی ئەو ئارەزووەیلمە هاتە دی ك تواسمەی ڕووژیگ لە رووژان بایگە دی ئەرام.

لە باوەت چالاکی ئەدەبی و رووشنهویرییش زەینەب خالد فەیلی ئویشیگ: داوەت کریام ئەرا کۆنگرە و فستیڤاڵەیل جووراوجوور لەوەر خاتر ئەوەك لە شعرەیلم بخوەنمەوە. وەل ئەوەیشا دو جار خەلاّت یا دیاری وەرگرتمە لە لایەن کوومەڵەی ڕووشنهویری گشتی لە دو فیستیڤاڵی.

بیجگە لە پەخشکردن شعریگم لە یەکیگ لە رووژنامەی برایەیل مەندائی. زەینەب ئویشیگ: شعرەیلم لە لیان نیشتمانی و سووزداری (عاتفی) و کوومەلاّیەتیە و هەمیشە هەوڵ ئەوە دەم دەرد ومەینەتی گشت ئادەمیزاد بخەمە روی و هەر لە مەینەتی دایگ و باوگ و مناڵ و گەورا و پیر و پەککەفتگ ك چوین کیشمەکیش وەل بارووەزع و ژیانا کەن لەوەر خاتر ئەوە ك بتویەنن بژیەن، ئەیە بیجگە لە کیشەی کوردەیل فەیلی ك خوەمیش دویەتە کورد فەیلییم.

لە باوەت بەشداریکردنی لە پشتگیریکردن مەسەلەی کوردەیل فەیلی، زەینەب خالد ئویشیگ: شعریگ خوەندمەوە لە هۆڵ (قاعە)ی میوانخانەی مەنسوور لە کۆنگرەیگ وەبوونەی وەسەرچگن (٢٩)ساڵ لە بان کووچ وەپیکردن (تەسفیر) کوردەیل فەیلی و شعرەگەیش لە ژیر ناونیشان (فەیلی) بوی، ك گشت ئەو زوڵم و زوور و کووچ وەپیکردن و کوشتن و برین دەرهەق وە ڕووڵەیل کورد فەیلی و زندانی و قەورەیل وەجەم و بەدبەختیەیلە ك هاتە بانیان لەتی خوەنستمەوە، بیجگە ئەوەیش شعریگ تر وەناونیشان (ڕووشناییگ لە واقعم) لە هۆڵ دەزگای شەفەق رووشنهویری و ڕەسانن کوردەیل فەیلی وە بوونەی وەسەرچگن (٣٠) ساڵ لەبان کووچ وەپیکردن کوردەیل فەیلی خوەنستمەوە ك واقع حاڵ خوەم بوی و باس لەو بەدبەختی و مەویسی و دلتەنگی خوەمانە کردم و لەتی باس لەوە کردم ك هویچ کەسیگ نیەتویەنیگ شوناسنامەی کوردەیل فەیلی لەناو بووەیگ.

زەینەب ئویشیگ: ئیە من خەریك پەخشکردن کوومەڵە شعریگم دوبارەو ئومیدەوارم هەر وەختی کەفتە وەر رووشنایی قەدر لەلی بگیریەیگ. زەینەب خالد محەمەد فەیلی لە ساڵ ١٩٨٦ هاتیەسە دونیا و کۆلیژ ئەندازیاری بەش (برمجیات) تەواو کردگە لە ساڵ ٢٠٠٨ – ٢٠٠٩. بیجگە ئەوەیش لە خوەندکارەیل یەکم کۆلیژەگە بویە و جویر دەرسدەر کاندید یا تەرشیح کریاگە لە هەمان زانکۆ، وەلی خوەی تواستگە لە یەکیگ لە وەزارەتەیل دامەزریەیگ.

ئارەزوو دویەتە شاعر کورد فەیلی زەینەب خالد هەمیشە ڕەسم و خەتخوەشی و خوەندنەوەی کتاوەیل زانستیە لە مەیدان کۆمپیووتەر و کتاو زووان ئنگلیزی و فەرەنسی.

هاوار فۆتۆگرافەر کورد عەلی ئەرکادی ئەرا پاراستن شوینەگان

ماجد سوێرەمیری

وەرجلە ماوەیگ فۆتۆگرافەر کورد هونەرمەند عەلی ئارکادی، یەکم پێشانگا یا مەعرەز شەخسی خوەی لە هۆڵ نمایشەیل هونەری (مەدارات)، لە ناوچەی وەزیریە لە بەغدا، واز کرد، لە ژێر ناونیشان "ئیمەو شوینەگان" و دەیان ڕەسم فۆتۆگرافی گرتویدە خوەیەو، ک سیمای کەلەپووری و فۆلکلۆری شەوەیل شار خانەقین نمایش کرد، و ئەو پەیوەندی بتەو و دلسووزانە نیشان دا ک ئادەمیزاد وەل شوینەو جەمەو کردیە، جوور نیشتمان یادگاریەگانی، و ئەو ترسە لە خشەکردن چەمەنتوو و کۆنکەریت ئەرابان ئەو شوینەیلە نیشان دا ک کەلەپوور شاریگن توایەد هەمیشە وەرگری بکەید لە ماجەرای زەمانە و مقەیەتی ئەو میرات یادگاریە بکەید ک ئادەمیزاد خەتی کیشاسە بان ئەو شوینەیلە، ئەویش وە ڕەسمەیل فۆتۆگرافییگ جوی تابلۆی هونەری ک دەس و پەنجەیل مەزنترین هونەرمەند شیوەکار کیشاسەی، وە سوود وەرگرتن لە سویکەیل نوورستن نوویگ ک تا ئیسە کەس ئاشنایان نەویە و جەخت یا تەرکیز کەیدە بان پەنجەرەو دەروەچەیلیگ ک شەوق کەمیگ خەنە بان ئەو شوینەیلە... ئەو شەوقە ک بیجگە نیشان داین لایەن جوانی شوینەگان، بوونە سەرەتایگ ئەرا پەیوەندی نوویگ لە ناونی (چەو) و (گوزەیشتە) وە گشت تەجەلایەل ڕەنگی خوەی ک زەمانە هەڵیگەردانیە ئەرا ڕەنگ خاك، یەیشە بوودە مایەی نیگەرانی لە نەمان و لەناوچوین ئی شوین و چشتەیلە (دەرانەیل، پەنجەرەیل، تارمە و وەرەیوانەیل و بانخانیەیل چووین، ئاسن قاپی کوتان، نەقش و زەخرەفەیل کەلەپووری دیوار و قاپیەگان).

هەرچەنی بنووریمنە ئەو ڕەسمەیل تابلۆی هونەری ئاسا، ک چەو کامیرای ئی فۆتۆگرافەر هونەرمەندە گرتیەسەیان، ئەو شوینەیلە ک ئاشنایانیمن و ئەو کەسەیلە ک ناسیمنەیان خەنە هویرمان، یانە بەشیگن لە جەهان جوانیگ ک وە گشت شرینی و تاڵیەگانیەو لەتی ژیایمن، و ئیسە نیگەرانیمن نەوەگ لە ناو بچن و وەل لافاو نووەو بماڵیەن، لافاویگ ئەو کنارەیلە قویتەو دەید ک لە ناو هویر و خەیاڵمان چەسپیانە و ئەو جوانیەیلە لەناو دەید لە ژیانیگ سادە و ئاسان خالی لە هەر جوورە گریەکوورەیگ...

لە یەکیگ لە سویکەیل پیشانگاگەی چەومان کەفتە پی و ئەو کامیرا وە شانیەو بوی ک ئویشی داراو نەدارای خوەی ناسە قورتی، تا بکەیدەی چەکیگ وە گشت هونەر و دووسی و پیشەییەوە جەنگ زەمانە وەپی بکەید؛ لەلی پرسیمن ک جی سەرسورمانمانە، جایل جوانیگ لە وەهار عومر خوەی وە چشتەیلیگ خەریك کردیە ک لەلای هاوعومرەیلی کوانەو وەکارنەهاتیین؟! ئەویش وت: ئی چشتەیلە بەشیگن لە یادگاریەیل و کەلەپوور و ڕووشنهویری مللەتیگ؛ و مقەیەتی کردن وپاراستن ڕەسەنایەتی شوین و چشتەگان، یەکیگە لە بەرزترین ئامانجەیلیگ ک بایەسە گشت ڕووشنهویرەیل ڕەنج بکیشن ئەرا مقەیەتی کردنی، چوینکە یە شناسنامەی ئادەمیزادە، و منیش وەی ڕەسمەیلە تواستم بەشیگ لە کەلەپوور و ڕووشنهویری مللەتیگ نیشان بیەم ک وە دریژی تاریخ وەرگری کرد لە گشت دوشمنەیلی، دوشمنەیل ژیان و فکر و جوانی تا شوناسنامەی نەتەوەیی و نیشتمانی خوەی بپاریزید، و منیش هامە بان ئەو باوەڕە ک ئی شوینەیلە ک دەس و پەنجەی باوگ و باپیرەیلمان نەخشەیان کیشاس، بەشیگن لەو شوناسنامە و پاراستنیان بەشیگە لە ئەمەکداری و وەفاداری ئەرایان، و ئی پیشانگا هاواریگە وە ڕوی هەرکەسیگ هەوڵ بیەید سیمای ئەو شوینەیلە بشیونید و هەوڵ دەم ئی هاوارە برەسنمە گووش و هویر ئەو کەسەیلە ک توان یادگاری شارەیل جوانمان پەلامار بیەن.

ناسنامەی تایبەت هونەرمەند ئارکادی

ناو هونەری: عەلی ئارکادی

ناو تەواو: عەلی یاسین مەحەمەد

لە ساڵ ١٩٨٢ لە شار خانەقین پەیا بویە و هەر لەورایشە خوەنین سەرەتایی و ناوەندی و دویاناوەندی تەواوکردیە، و لە ساڵ ٢٠٠٩ لە پەیمانگای هونەرە جوانەگان خانقین/ بەش ڕەسم دەرچویە.

زیاتر لە شەش ساڵە لە مەیدان هونەر فۆتۆگرافی کار کەید، ئەوە بیجگە کارکردنی لە مەیدانەیل هونەر شوەکاری یا تەشکیلی و نەخشەسازی هونەری.

لە چەن پێشانگایگ بەشداری کردیە ، لەوانەیش:

★ پێشانگای فۆتۆگرافی شەخسی لە سەنتەر (مرواری) و ئینجا لە پەیمانگای هونەرە جوانەگان و ئینجا لە کۆلیج ئاداب خانەقین لە ساڵ ٢٠٠٩.

★ پێشانگایگ شەخسی لە بارەگای (گەرمەسیر) وەبوونەی عەید نەورووز ساڵ ٢٠٠٩.

★ پێشانگایگ شەخسی لە پەیمانگای هونەرە جوانەگان (ئەرشیف پەیمانگا) ک ڕەسم دیکۆمێنتی بوی ئەرا قوتابیەیل لە ساڵ ٢٠٠٩.

★ پێشانگایگ فۆتۆگرافی هاوبەش (پرۆژەی هونەرمەند سەیوان عەزیز) ئەرا رووژ ڤالەنتاین(عەید دووسی) و نمایش کردن کارەگانی لە زیاتر لە ٥٠ شار لە سووریا و ئیران و تورکیا و کوردستان عیراق.

★ بەشداری کردن لە پێشبرکێ یا مسابقەی ڕەسمگرتن فۆتۆگرافی لە ئیمارات عەرەبی لە خول هەفتم لە ساڵ ٢٠١٠.

★ پێشانگایگ فۆتۆگرافی شەخسی ک جم و جویل مەردم و واقع لە عیراق و کوردستان و لە خانەقین وەرجەسە کرد، لە ساڵ ٢٠١٠.

★ بەشداری کردن لە فێستیڤاڵ ساڵانەی گۆڤار فۆتۆگرافی (تاو) لە هەولێر لە ساڵ ٢٠١٠.

★ پێشانگایگ هاوبەش لە پارێزگای سلێمانی لە لایەن سەنتەر ڕووشنهویری ئەکادیمۆس لە ساڵ ٢٠١٠.

★ عەلی ئارکادی ئەندامە لە کوومەڵەی ڕەسمگرەیل کوردستان و یەکیەتی ڕەسمگرەیل عەرەب لە ئەڵمانیا و یەکیەتی ڕەسمگرەیل ئیمارات عەرەبی و ئاژانس میترۆگرافی کوردستان و فرە لە کارەیلی لە گۆڤار فۆتۆگرافی (تاو) لە هەولێر پایتەخت هەرێم کوردستان عیراق بڵاو کردیە.

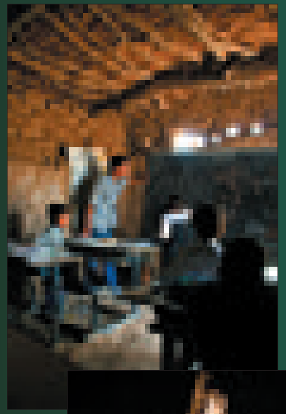

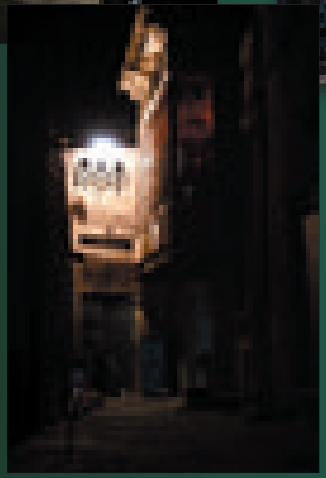

شیرەژنەیل لەهویرەوبریاگ

ئاراس جەواد

کوردستان هەر لەسەردەمەیل کویەن سەنگەر ئازادی بویەو هویچ وەخت ئەرا زولْم و ستەم زووردارەیل سەر نەچەمانگەو رولْەیل خاون بیروباوەر ئەی نیشتمان داگیرکریاگەلەقوناغەیل فرەیگ، راپەرینەیل گەورایگ ئەنجام دانە و وەژن و پیاو و گەوراو بویچگ و جوان و پیر، چینەسەگژ داگیرکەرەیل و پەلاماردەرەیل کوردستان و لەری ئازادی و وەرگری کردن لەئاو و خاك، مەردانەلەوەراوەر دوشمنەیل وسیانەو وەشانازیەو گیان خوەیان کردنەسەقوروانی و ئەرا ئسبات کردن ئی راسییە، لاپەرەیل مێژوو تەنیا شایەتیدەرەیل راسکانین.

مللەت کورد لەوەر ئەوەگ وەدریژایی تاریخ زولْلیکریاگ بویە، هەمیشەلەروی نەتەوایەتی خاوەن هەلْویست بویەو تا ئیسەیش رووح کوردایەتی و ولاتپەرەسی ها لەخوینی و وەردەوام ئەرا نەهیشتن دەسەلات سەرکوتکەرەیل و کویەنەپەرەستەیل لەگیان و دل مایەناس.

ئەگەر لاپەرەیل تەلایی خەبات مللەت کورد بیەیمنەیەکا دوینیمن ك مللەتیگ ئازادیخواز و دژ وەزولْم و زوور بویەو دایمەتەقالاکردگەك هویر و باوەری وەل مۆدێرنیزەبوین سەردەم رێك بخەیْد، وەتایبەت لەبوار یەکسانی کومەلایەتی لەپەیوەندی وەل ژنەیل تویەنیم بویشیم ك هەرچەن کومەلْگای کوردی کومەلْگایگ دویاکەفتگ بویەوەلی وەگورەی ناوچەیل تر رووژهەلات ناوراس ریژەی ئازادی ژن لەتی بەرز بویەو شان وەشان پیاو لەگشت بوارەیل چالاکانەبەشداری کردگە.

ئەگەر بایمنەبان مەیدان خەبات رزگاریخواز مللەتەگەمان حاشا لەلی نیەکریەیْد ك ژنەیل کورد فەیلییش نەخش گرنگیگ لەخەبات ئازادیخواز مللەتەگەمان داشتنەو شوین دەسیان لەگشت شۆرشەیل کوردی دیارە. ئەگەر بتوایم باس ئەو ئازایەتییەیلەبکەیمن بایەتەئاماژەوەئەوەبکەیم ك ئەی شیرەژنەیلەبیجگەلەوەگ شوین خالی پیاوەیل پێشمەرگەیان لەناو مالْ پرەو کردنە، ئەرا منالْەیلیانیش هەم دالگ بوینەو هەم باوگ؛ وەختایگیش هێز پێشمەرگەئەرا وچان روی کردنەسەئاواییەل و وەدەدەو بیس بیس لەناو مالْەیل بەشبەشەو بیان هەر ئەی خانمەیل میواندووسەبوین ك وەقەدر و حورمەتەوەخزمەت وەپیان کردیان، هەر لەدروس کردن خوراك و کەلپەل شووردنەو بگرەی تا دەسمەیەتداینیان و ئامادەکردنیان ئەرا چالاکییەیل چەکداری.

وەلی ژن فەیلی تەنیا وەو خزمەتەیل لۆجستیەرازی نەویەو بر فرەیگیش لەلیان لەخەبات چەکداری بەشدار بوینەو هەلْگردن چەك شەرەف کوردایەتی وەئەرك بان شان خوەیان زانستنەو وەسەدان کەس لەلیان روی کردنەسەسەنگەرەیل و کەژ و کویەیل سەرکەش کوردستان و شان وەشان پیاوەیل پێشمەرگەداستانەیل بی وینەو چەونەترسانەتومار کردنەو وەئازایەتی خوەیان دل دوشمنەیل هاوردنەسەلەرزەو هەرگز سل لەمەرگ نەکردنە. لەوەرکردن جنگ پێشمەرگایەتی و هەلْگردن تفەنگ ژەنگ گرتگ و بەشداری کردن ئەی شیرەژنەیلەلەشۆرشەیل کوردی لەوەختیگ بوی ك فرەلەلیان هاوسەر و کورەیلیانیش پێشمەرگەبوین و بەش فرەیگیانیش دالگ و خوەیشك و هاوسەر شەهید بوین ك وەجگرسزیاگ و وەدلْەیل شکیاگ بەشداری لەخەبات پێشمەرگایەتی کردوین؛ داخەیل فرەیگ دین و قوربانیەیل فرەیگیش دان... وەلی نیەزانم ئیسەئەرا لەهویرەو چینەو فەراموش کریانە، وەبی ناز کەفتنەو کەس نیەگووش لەقسەیل دلْەیل نازك و پرلەخوسەیان بتەکنێ...؟

نەکەس ناویان بەیْد و نەکەسیش لەبارەیانەو نویسیێ!.

تەنیا دلْخوەشی و هاودەمیان ئەو رەسمەیل سیەوچەرمگ لوچ لوچەو بویەسەك وەجنگ کوردی و وەتاقم و تفەنگەو، لەسەختترین سالْەیل خەبات لەکەژوکویەیل کوردستان برینەسەیان و هەروەخت دلْیان تەنگ بوود لەگوْلەجییگ کزکز نیشن و تەماشای ئەو رەسمەیلەکەن ك هەرکامیان بوینەسەمیلکانیگ ئەرا هەزاران ئاە و حەسرەت و هەناسەیل سەرد...! چمانی هەر ئەوسا خوەیان زانستنەك رووژیگ تیەیْد لەهویرەو چن و هەر خوەیان مینن و تەنیایی و چەن گلەییگ ك ئەگەر باریەنەبان زووان دل کوچگ وەپی تاوننەو...!!!

ژنەیل بی (سەرپەرش) چوین نوورەنە ژیانەوە؟

گولْ سوو

ژنەیل بی سەرپەرش لەپشت دەروەچەی تەنیای، چوین نوورنە جەهان دەوروەر خوەیان و ژیان چوینە لەلایان لەناو چوارچیوەی خەم و، وەبی وجوود کەسیگ وەناو (هاوسەر)؟ ئایا دونیا لە پشت دەروەچەی خەیالْیان خوەلەکووە؟ وەگوورەی ئامارەیل رەسمی شمارەی ئەو ژنەیلە ك وەسەبەب مردن هاوسەرەیلیان یا تەلاقداینیانەوە ك وەتەنیا ژیەن شمارەی فرەیگەو ، وەلی شمارەی ئەو پیاوەیلە ك وەتەنیا و (بی هاوسەر) ژیەن کەمترە لەژنەیل، ئمجا ئایا لەوەرچە شمارەی ژنەیل بیوەژن فرەترە؟

بیگومان نسبەی مردن یەکیگە لە هووکارەیل فرەبوین بیوەژن، وەگوورەی قسەی یەکیگ لە پزیشکەیل قانوونی زوورم مردن لە نەخوەشخانەیل، تایبەت وە کەسەیلیگە ك وەسەبەب جەلْتەی مەژگ(دەماغ) یا جەلْتەی دلْەوە گیان لەدەسدەن، یەیش وەو مەعنا ك پیاوەیل زیاتر لەژنەیل تویش جەلْتە تیەن ، یەیش چووگەوە ئەرا ئەو فشارە ك زالْە لەبان پیاوەیل جوير کیشەی بنەمالْە و فشار دەروینی و کارکردن بی وچان لە دەیشت مالْ و لە ئەنجامیش گشت رووژیگ شمارەی بیوەژنەیل زیاترەو بووگ.

هووکاریگ تر ك بووگە سەبەب زیایبوین نیگەرانی لە ژنەیل بیوەژن، ئەویش کەمەوبوین شانس هاوسەرگیریە، ئمجا لە هەر جیابوینەوەیگ هاوسەری، پیاو هەل و توانای فرەتر دیریگ ئەرا دوبارە پەیاکردن هاوسەر، وەلی وەسەبەب قەیریگ ئەرای چوین کلتووری کویەنەپەرسیەوە، ژنەیل ئی دەرفەتە نەیرن ك دوبارە شوی بکەن، هەر لەوەر ئەوەیش ناچار بوون روی بکەنە گووشەی تەنیایی.

بیجگە ئەوەیش دەور کار و هەمان وەخت وجوود ئەمنیەت کاریش یەکیگ ترە لە تایبەتمەندی پیاوەیل بی هاوسەر ك وەسەبەبیەوە تویەنن دوبارە بچنە ناو ژیان هاوسەریەوە، وەلی ژنەیل وەچەواشەوە کیشەی داراییان زیاترەو بووگ و ژیان و گوزرانیان ستەمەو بووگ وەسەبەب لە دەسداین هاوسەر و بی سەرپەرش.

وە هەر حالْ لە پشت دەروەچەی ژیان، ژنەیل تەنیاو بی سەرپەرش، ئاسمان کەو لەلایان تەمەو رووژئاوایگ خوەلەکوو پر لە دەرد و خەم لەبان شان ئەوان قورسایی فرەیگ دیریگ، وەلی وەهەر جووریگ بووگ ئەگەریش نەتویەنستیم مەلهەمیگ بویمن ئەرا زەخم و ژان قویلیان، با وەچەو کزیگیشەوە تەماشایان نەکەیم، چوینکە جویر ئەوەك زانیم و دوینیم ك ژیان وەختەیل تیەلْ و شرین دیریگ و فرەجاریش وەرەو روی ئیمەیش تیەیگ، هەر لەوەر ئەوەیش تا تویەنیم با هەولْ بیەیم و یارمەتی و دەسمیەت یەکتری بیەیم لەوەرخاتر خاسترکردن ئەو ژیان پر لە دەردەسەری و مەینەتە، وەتایبەت یارمەتیداین ژنەیل بی سەرپەرش، چوینکە فرەیگ لەلیان گشت وەختیگ چەوەری بەزەیی کەن و هەمیشە ژیان لەلایان تیەلْ گوزەریگ و لەهەمان وەخت وەچەو پر لە حەسرەتەوە نوورنە ژیان.

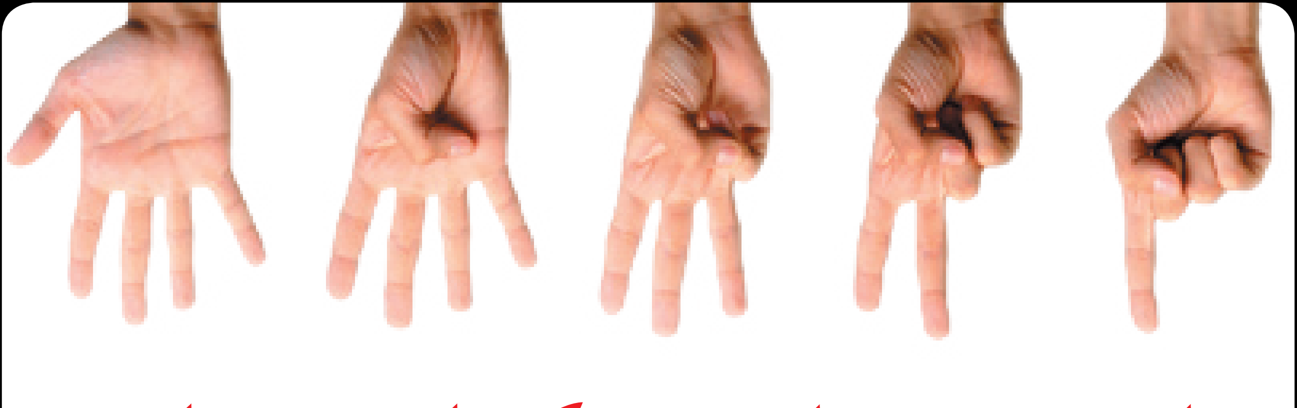

لە ڕێ پەنجەیل دەسدکەسایەتید بناس

گوڵ سوو

وەگوورەی لێکۆڵینەوەیگ ك دکتۆرەیل نەخوەشخانەی(گیڵ) لەزانکۆی (گاچۆن) کوریا ك لە بان (٣٦٦) پیاو بان (٤٠) ساڵ ئەنجامی دانەئاشکرا بویە ، ئەگەر پەنجەی ئەڵقەی دەس ڕاس لەپەنجەی ئاماژەکردن دریژتر بوود، ئەوەوەمانای ئەوەس ك مەترسی تویشبوین وەنەخوەشی شیرپەنجەی پرۆستات فرەزیاترەلەو کەسەیلە.

هاووەخت ئەگەر پەنجەی ئەڵقەی دەس ڕاس لەپەنجەی ئاماژەگەورا و دریژتر بوود یا جوور یەك بوون، ئەوەوەمانای ئەوەس ك ئەو کەسەیلەکەمتر ڕوی وەڕوی نەخوەشی بوونەو.

لەلێکۆڵینەوەیل گوزەیشتەئاماژەوەئەوەکریاوید، ئەگەر پەنجەی ئەڵقەی دەس ڕاس دریژتر بوود، ئەوەئەو کەسەیلەکەمتر مەترسی تویشبوین وەنەخوەشی دڵ ئەرایان پیشبینی ئەکریەیدێ و ژانەیل دڵیان کەمەو ئەدێ و لەوەخت تاقیەوکردنەیلیش سەرکەفتگ ئەدۆن.

ئایا ئەزانن ك پەنجەیل دەسدان لەبارەی کەسایەتیدان چەنەها ڕاسی ئەخەنەڕوی؟

ئیسەکتاویگ لەئینگلتەرا کەفتگەسەناو بازارەیل وەناو (کتاو پەنجە)، کەچەنەها تایبەتمەندی پەنجەیل دەس و دریژی پەنجەیل ئەخادەڕوی، ئەیانەیش چەن نموونەیگ ئەو کتاوەنە:

★ ئەگەر کەسیگ پەنجەی ئەڵقەی لە پەنجەی ئاماژەکردنی دریژتر بوود:

١- لەرویداگەیل مەترسیدار ناترسێ.

٢- لە دەر و دەیشتکەسیگ فرە هەستیارە.

٣- کەسیگە ئارەزووی موزیسیانی هالەدەروینی.

٤- کەسیگ کاریگەرە.

٥- کەسیگ شارەزاو زرنگە، وەتایبەتی لە ڕوی کوومەڵایەتی.

★ ئەگەر پەنجەی ئەڵقە لەپەنجەی ئاماژەکردن کولتربوود، ئەی حاڵەتە زیاتر لە خانمەیل وەدی ئەکریەیدێ:

١- لە ڕوی دیکۆرات ماڵ، کار ئیداری و خزمەتەیل تەندروستی سەرکەفتگ بوود.

٢- ترس و دڵەراوکی دیرێ و هەست خوەی ئەرا کەسەیل وەرانوەر دەرناخاد.

٣- لە وەخت قسەکردن ئەتویەنێ کاریگەری لەبان کەسەیل دەوروگردی دروس بکا و مەیلیان وەرەو لای خوەی بکیشێ.

★ کەسیگ کپەنجەی ئەڵقەی وەل پەنجەی ئاماژەکردنی یەکسان بوود:

١- قسەلەبان چشتیگ ناکا، ئەگەر باوەر وەپی نەیاشتوود.

٢- خوسەو کینەت لە دڵ خوەی هیلیدەو.

ئایا ژیان لەبان (تیتان) وجوود دیریگ؟

گوڵ سوو

مانگ ئەسارە (کوکب) کەیوان، ك ناسریاگە وە(تیتان) پلەی گەرمیەگەی ڕەسیگە ١٨٠ ژیر سفر سەدی، وەی جووریشە ئی مانگە ئەگەر یا ئحتمال وجوود ژیان لەبانی فرە زەحمەتە. ئمجا بیجگە ئی تایبەتمەندی سەردیشە مانگ تیتان لەناو سستم خوەری هاوشیوەی زەوییە. ئیسە فەلەکناسەیل وە هاوکاری مانگ دەسکرد (کاسینی)چەن زانیارییگ کەفتگەسە دەسیان ك ئشارەت وەقوناغەیل میتابۆلیزم ژیان سەرەتایی دەن.

لەبان مانگ تیتان، کویە و دووڵ و چەم هەس، لەجیای ئاویش میتان شل هەس، ماوەیگ وەرجە ئیسە زانایەیل تویەنستن وەهاوکاری (کاسینی) دەریاچەیگ لە میتان لەبان مانگ کەیوان بوینەوە ك گەورایەگەی ئەوەنەی دەریای قەزوینە. مانگ تیتان مینیگە سەرەتایەیل عومر زەوی. لە ساڵ ٢٠٠٥ زانایەیل ئەرایان دەرکەفت ك لەبان مانگ تیتان میکرۆبەیل تویەنن بژیەن، ئەو میکرۆبەیلیشە تویەنن هایدرۆجین هەڵمژن و لەبان غاز ئەسیتیلین بژیەن و دەرئەنجامیش جویر میتان فرەی بیەن. لە ساڵ (٢٠٠٤)ەوە، مانگ دەسکرد کاسینی سویر خۆیگە دەور ئەسارەی کەیوانا و زانیاری لەبان ئەسارەو مانگەیل وەرگریگ و ئی مانگ دەسکردیشە لەلایەن بۆشایی یا فراغ ئاسمان ئەمریکی (Nasa)و ئۆروپی (Esa)و ئیتالی (Asi) سەرپەرشی کریەیگ. لەی ناونیە (کاسینی) وە کلکردن زانیاریەیلی، بتەوی دەیگە ئەرای چوین زانایەیل، ك گوایە ژیان لەبان تیتان وجوود دیریگ. مەزەنەیل کاسینی ئەوە دەرخەن ك خەسی ئەسیتیلین و هایدرۆجین لە ئەتمۆسفیر مانگ وەشیوەیگ ریککەفت کەمە. (ڕۆجەر کلارك) و دەسەی زانایەیل کاسینی لە شوون بەحسکردن فرەیگ ئسپات ئەوە کردن ك ئەسیتیلین لەبان ڕوی وەر مانگ نیە، ئی زانیارییشە زانایەیل خەیگە گومانیگەوە، چوینکە هەردوگ غاز ناوبریاگ وەسەبەب شەوق خوەرەوە دروس بوون وەنسبەی گەورایگ لەبان ئەتمۆسفیر مانگ، ك ئەسیتیلین وەك سەرچەوەیگ وزە یا تاقە لەلایەن شیوازەیل ژیانەوە بارنە کار.

جویر ئەوەك زانایەیل ئاشکرای کردنە، دروسکریاگ یا مەخلووقەیل بان تیتان کار لەیەك جیاکردنەوەی غازەیل گرنە مل لە ڕی قوناغەیل میتابۆلیزمیەوە. (داریل ستڕۆبیل) لە بەحسیگ تر پشتگیری ئەرای چوین زانایەیل کردگە و ئویشیگ : لە ئەتمۆسفیر هایدرۆجین دروس بووگ وەلی وەشیوەی ئەڵلاجەوییگ گوما بووگ، ئی زانیارییشە بەڵگەیگ ترە ئەرا وجوود شیوەی ژیان لەبان مانگ (تیتان) ك ئەرا مەندنەوەیان هەوەجە وە هایدرۆجین دیرن. وەلی لە باوەت ئەوەك چە لەبان تیتان ڕویدەیگ تا ئیسە دەرنەکەفتگە و نەزانریاگە و لەوەر ئەوەك جیاوازییگ لە ناونی پرۆسەی بایۆلۆژی و نابایۆلۆژیەیل بکریەیگ، بایەسە مانگ دەسکرد تر ئەرا بان کەیوان یا تیتان کل بکریەیگ جویر ئەوەك باحسەیل و زانایەیل ئشارەت وەپی کەن .

چەو مەورە کەس، وە ئاسوودە ژیەید

بەڕێوەبەرنویسانن

فرەکەس هەڵکان ئەوەسە ك بوودە خاوەن بەڵگەنامە یا شەهادەی خوەنین بەرزیگ تا بتویەنێ باروەزعِ ژیانی پڕ بکەید لە خوەشگوزرانی و، وەل هاوماڵەیلا هاوماڵی بکەید و هەمیشە سەری بەرز بوود، چمانی ئی ژیانە ك خوداوەند کەریم وەخشایەسەی ئی هەمگە ئادەمیزادە، تەنیا ئەرا ئەوانەسە ك خاوەن بەڵگەنامەن و خوەنەواری دیرن، و لە هویریانەو چویە ك فرەجار ئادەمیزاد وە هەوڵ و تەقەلای بی وچان خوەی تویەنێ کەسایەتی خوەی بچەسپنید و نەخش و دەور خوەی لەی ژیانە وە ئارامی و ئاسوودەیی و جوانی برانید و خوەی لە حەسویدی و کینەت و خوسەباری دویرەو بخەید... ئیمە لەیرا نیەتوایم شوون واعزەیل دینی بگریمن و مەسلەت فرەیگ لەی باوەتە باریمن؛ وەلی ئەوەگ لە خەیاڵمان بوود ئەوەسە ك پەیغەمبەر(س) دەس شەقشەقەوبردی و تەرەکیای ئەو کارکەرە ماچ کرد ك فرە لە ئەسحابە قیز لەلی کردیان و فەرمایش کرد: ئی دەسە هەم خودا و هەم پەیغەمبەر دووسی دیرن ... بەلی ئەزیزەیل وەی جوورە ئەرامان وە ئاشکرایی دەرکەفی ك عەیب نیە ئادەمیزاد چ کاریگ ڕەوا کەید وەلی عەیب ها لەورا ك چەو بووڕیدە دەس مەردم و ڕوی خوەی خەرج بکەید و، هەمیشە دیری خوەی لە دڵەو خوەی خوەید.

بیلا فرە دریژیەو نەکەیمن و بایمنەسەر ئەو وەسەرهاتە ك دەلیلیگە ئەرا ڕاسی و دروسی ئەوەگ باسی کردیمن، ك ئویشی: لەناو یەکیگ لە کلێساگان شار لەندەن لە سەرەتای سەدەی وەرین، یەکیگ لە ژنەیل کارکەر لە دەر دەرانەی کلێساگە مناڵ کوورپەیگ دیەوە و هاوردەی ناو و دەس کردە خزمەتکردن و ئیوەتکردنی، وەختی ئی مناڵ بویچگە کەمە کەمە گەورا بوی، جوور کارکەر پاکەوکردن لەناو کلێساگە کارکردیاد چوینکە خوەنەواری نەیاشت.

چەن ساڵیگ ڕەد بوی و لەوەر ئاڵشت بوین دەستەی ئیداری کلێساگە، کارەیل دوبارە وەشیوەیگ نوو ڕیکخریان و یەکیگ لەو فەرمانەیل نووە ئەوە بوی ك ئەوانەگ لە کلێساگە کار کەن بایەتە لای کەم بزانن بنویسنن و بخوەنن، وەلی چوینکە ئی کابرا ك باسی کەیمن خوەنەواری نەیاشت، یەکڕاس فەرمان دەرکردنی دەرچوی، هەرچەنی ك عومری گشتی لەورا گوزران کردوی... وەی جوورە بوخچەی جنگ و چشتەگانی گردەو کرد و خەلات خزمەتە وەرینەگەی دانە پی، و وەر نا دەیشت کلێساگە وەرەو دونیایگ ك هویچ کەس لەتی نیەناسی... وە چەپ و ڕاس شارەگەیا گڕ خوارد، ك هویچ جادەیگ نەناسی، تا ڕەسیە یەکیگ لە جادەیل بازرگانی و تواست جغارەیگ بسینی چوینکە فرە شەکەت بوی و تواست تەز دڵ خوەی دەرکەید و ئەو خوسە خەمەگ ها لە ناو دڵ و دەروینی وەل دویکەڵ جغارەیا بیەیدە وایا، وەلی هەرچی مینەی دوکانیگ کرد جغارە لەتی بفرووشن، نەوی... یەیش دەسکردە فکرەوکردن ك ئەو قردگە پویلە بخەیدە کار و یەی دوکانە بویچکەڵەیگ وەپی واز بکەید، وەتایبەتی ك هویچ جغارەفرووشیگ لە جادەگە نەوی.

دوکانە بویچگڵەیگ کرایە کرد و دەسکردە جغارەفرووشتن... دویای ماوەی کەم وفرەیگ بویە خاوەن چەن دوکانیگ و دە ساڵ وەپی نەچوی، ئی کابرا بویە خاوەن گەوراترین کارگەی جغارە لە تەمام وڵات بەریتانیا...

ڕووژیگ لە ڕووژان لە وەخت سەردانینی ئەرا یەکیگ لە گەوراترین بانکەیل بەریتانیا، بەڕێوەبەر بانکەگە داوا لەلی کرد سەعاتی وەلیەیا بنیشی تا پرۆژەیگ سەرکەفتی عەرز بکەیدە خزمەتی... کابرا هات ئەرا دیدارەگە و دەسکردە باسکردن ئامانجەگان پرۆژەگە و دراسەتەگە پیشکەشی کرد و مووڵەت نیم سەعات داپی تا بخوەنیدەی و دویاخر بڕیار لەبانی بیەید ك ئایا بەشداری وەلیانا بکەید؟

کابرایش نیشت لاپەڕەگان دایەکا و نەزانست چە لە تیان نویسیاس چوینکە خوەنەواری نەیاشت... نیم سەعاتەگە تەواو بوی و بەڕێوەبەر بانکەگە هات و لەلی پرسی: ها برا، دراسەتەگە خوەنستیدەو ؟

ئەویش جوواوی دا و وت : "ئەزیزەگەم ئەگەر من خوەنەواری بیاشتیام، ئیسە لەوەردەم تو نەوسیاتام و وەی جوورە ڕجا و تکرا لەلیم نەکردیاید تا لەی پرۆژە بەشداری بکەم". (چوینکە ئەگەر خوەنەوار بویاتا هەر جوور کارکەریگ پاکەوکردن لەناو کلێساگە مەنیادەی).

چەن دێڕیگ لە غەزەڵ

نازار ئاسمان کەو

ڕەزا جەمشیدی

ترسم دووارەبویدەچەو، بیلا شەویش بچوودەخەو
نازار ئاسمان کەو، ئمشەو ئەرای چەچیدنەو
دەردد وەگیان مانگ و خوەر، یەی ڕووژ نەچیدن بی خەوەر
هەرچی تـوای وەبان سەر، هەرچی تـوای وەبان چەو
ماڵ تۆ ها لەئاسمان، ئەولا ترەك وەکەشکەشان
بویشە خودا بیلیدەمان، وەسای چەوەیل کاڵدەو
هەم پرشە پرش نویردە، لەخوەر شنەفتم سویردە
تۆ بویش کی پاخەسویردە، تا گەر قژی بکە نمەو
تا لەی هەنازەتیەیدەبان، خوەریش ڕەسێدە ئاسمان
مانگ و خوەر و هەسارەگان، چن تا خوەیان بشارنەو
سەرگۆڵ دار بایەمی، تۆ نەفرەید ونەکەمی
ئەزیزە خاسەگەی خوەمی، چوەبوود ئەگەر بوەیدەمەو
یەی هەمکەگۆڵ ها باوەشد، یانەخۆدا دایەبەشد
قسەیل خاس و خوەش خوەشد، دووارەچرچگانەمەو
بیل شان بیەم وەشان خوەد، بویشیدن ئەو زووان خوەد
وەگیان خوەم وەگیان خوەد، سفرەی دڵم وەلاد خەمەو

www.shafaaq.com
شەفەق
جامەك دڵەیل پڕ لە خودشەویسی
RADIO SHAFAQ
BAGHDAD 102 FM
www.shafaaq.com